

Predlog

**Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije za
integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore
za period 2015 – 2022**

oktobar 2023. godine

Sadržaj

1	Rezime.....	4
2	Uvodne informacije.....	12
2.1	Struktura i značaj NS IUOP	12
2.2	Izveštavanje o sprovođenju NS IUOP	14
3	Metodologija za ocjenu stepena sprovođenja NS IUOP i proces pripreme Izveštaja	15
3.1	Struktura Izveštaja	17
4	Tematsko područje 1: Očuvanje prirode, predjela i kulturnih dobara	18
4.1	Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi.....	18
4.1.1	Strateški cilj 1.1: Efikasno štiti prirodu, predjele i kulturna dobra.....	18
4.1.2	Strateški cilj 1.2: Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja	19
4.2	Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva	20
4.3	Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija.....	23
5	Tematsko područje 2: Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja.....	24
5.1	Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi.....	24
5.1.1	Strateški cilj 2.1: Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema.....	24
5.1.2	Strateški cilj 2.2: Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada.....	25
5.1.3	Strateški cilj 2.3: Podsticati zelenu infrastrukturu	26
5.1.4	Strateški cilj 2.4: Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda	27
5.2	Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva	28
5.3	Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija.....	32
6	Tematsko područje 3: Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj.....	33
6.1	Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi.....	33
6.1.1	Strateški cilj 3.1: Razviti sistem održivog prostornog planiranja	33
6.1.2	Strateški cilj 3.2: Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora	34
6.2	Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva	35
6.3	Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija.....	39
7	Tematsko područje 4: Postizanje zadovoljavajućih učinaka ekonomskog razvoja obalnog područja	40
7.1	Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi.....	40
7.1.1	Strateški cilj 4.1: Održivo upravljati resursima obalnog područja	40
7.1.2	Strateški cilj 4.2: „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja.....	41
7.2	Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva	41
7.3	Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija.....	44
8	Tematsko područje 5: Funkcionisanje sistema upravljanja obalnim područjem.....	44
8.1	Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi.....	44
8.1.1	Strateški cilj 5.1: Uspostaviti funkcionalni koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem.....	45
8.1.2	Strateški cilj 5.2: Jačati kapacitete javne uprave	46
8.1.3	Strateški cilj 5.3: Uspostaviti praćenje priobalnih procesa	46
8.2	Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva	47
8.3	Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija.....	52

9	Ocjena stepena sprovedenosti NS IUOP po tematskim područjima	52
10	Dostupnost indikatora za praćenje i ocjenu sprovođenja NS IUOP	54
11	Ažuriranje Akcionog plana i seta prioriternih akcija	56
12	Zaključci i preporuke	58
Aneks 1: Matrica za ocjenu napretka u sprovođenju NS IUOP sa preporukama za izmjene i dopune Akcionog plana.....		63
Aneks 2: Spisak konsultovanih resora i institucija		109

Lista okvira, slika i tabela

Okvir 2-1: Vizija NS IUOP.....	13
Slika 9-1: Ocjene stepena sprovođenja prioriternih akcija (%)	54
Tabela 4.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 1	21
Tabela 4.2: Ocjena sprovođenja prioriternih akcija za tematsko područje 1	23
Tabela 5.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 2	29
Tabela 5.2: Ocjena sprovođenja prioriternih akcija za tematsko područje 2	32
Tabela 6.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 3	36
Tabela 6.2: Ocjena sprovođenja prioriternih akcija za tematsko područje 3	39
Tabela 7.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 4	42
Tabela 7.2: NS IUOP pokazatelji za tematsko područje 4	43
Tabela 8.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 5	49
Tabela 9.1: Sprovođenje NS IUOP po tematskim područjima	53

1 Rezime

Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (NS IUOP) odnosi se na period od usvajanja Strategije do kraja 2022. godine, odnosno na prvu polovinu petnaestogodišnjeg perioda implementacije NS IUOP.

Izveštaj o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 (u daljem tekstu Izveštaj) pripremljen je sa ciljem da se analizira i ocijeni napredak u sprovođenju Strategije i formulišu preporuke za izmjene i dopune Akcionog plana i postupno jačanje seta NS IUOP indikatora.

NS IUOP: sadržaj i značaj

NS IUOP definiše viziju razvoja obalnog područja do 2030. godine i 13 strateških ciljeva u okviru pet tematskih područja: 1) očuvanje prirode, predjela i kulturnih dobara; 2) razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja; 3) uređenje prostora i održivi prostorni razvoj; 4) postizanje zadovoljavajućih učinaka ekonomskog razvoja obalnog područja; i 5) funkcionisanje sistema upravljanja obalnim područjem. Za postizanje strateških ciljeva, Akcionim planom (AP) je razrađeno 36 mjera sa 119 podmjera. Pored toga, definisano je i 29 prioriternih akcija (PA) čije je sprovođenje planirano za period do 2020. godine.

Ciljni ishodi za 2030. godinu utvrđeni su na nivou mjera. Za praćenje sprovođenja NS IUOP definisani su glavni pokazatelji – ukupno 47 indikatora (strukturiranih po tematskim područjima) sa postavljenim ciljnim vrijednostima do 2020. godine. Utvrđeni su i ključni pokazatelji prostornog razvoja obalnog područja (njih devet) sa vrijednostima za polazno stanje iz 2015. godine i ciljno stanje 2030. godine.

NS IUOP je višestruko značajan dokument. Njome je postavljen strateški okvir za održivi razvoj obalnog područja – regiona čiji su resursi veoma važni ne samo na lokalnom već i na nacionalnom nivou. Obalno područje Crne Gore kao dio Jadrana i Mediterana veoma je značajno i na nad-nacionalnom nivou, u kontekstu međunarodne saradnje i obaveza koje proizilaze iz Barselonske konvencije i posebno iz njenog Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima (IUOP) Sredozemlja.

NS IUOP je značajna i u smislu doprinosa drugim strateškim i planskim procesima u Crnoj Gori. Ona se smatra sastavnim dijelom Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine (NSOR) iz 2016. godine. Nadalje, definisanjem seta konkretnih mjera i akcija NS IUOP kreiran je okvir za podršku sprovođenju Prostornog plana posebne namjene obalnog područja Crne Gore (PPPN OP) koji je usvojen jula 2018. godine. Ova tri dokumenta čine strateški osnov za dugoročno održivo upravljanje izuzetno vrijednim resursima obalnog područja.

Izveštavanje o sprovođenju NS IUOP

Dosadašnje izveštavanje o sprovođenju NS IUOP obuhvata Pilot izveštaj iz 2016. godine i predlog Prvog izveštaja o sprovođenju NS IUOP za period 2015-2018. godine iz 2019. godine.

Opšti zaključak Prvog izveštaja bio je da implementacija nije dovoljno efikasna i da je neophodno raditi na intenziviranju aktivnosti za sve podmjere i oblasti. Takođe je zaključeno da koordinacija i komunikacija među resorima/ institucijama još uvijek nijesu bile na nivou koji bi osigurao primjenu integralnog pristupa u upravljanju obalnim područjem. Konstatovana je i slaba dostupnost NS IUOP indikatora. Napravljeni su napor da se izvedu predviđeni pokazatelji prostornog razvoja ali to nije bilo moguće uraditi. Do planiranog usvajanja Prvog izveštaja od strane Vlade Crne Gore nije došlo.

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPPU) je 2022. godine pokrenulo proces pripreme ovog Izveštaja kako bi se ocijenio napredak u prvoj polovini implementacionog perioda NS

IUOP, identifikovali izazovi i razmotrila potreba eventualnog ažuriranja Akcionog plana. Uz podršku PAP/ RAC-a, definisana je metodologija za ocjenu učinaka, prikupljene su potrebne informacije i sproveden konsultativni proces. Paralelno sa ovim aktivnostima obnovljeni su naponi da se utvrde pokazatelji prostornog razvoja, za što je sredinom 2023. godine osigurana podrška kroz nastavak IPA projekta *Podrška implementaciji i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori*.

Način ocjene sprovođenja NS IUOP

Izveštaj o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 nadograđuje dosadašnje analize na osnovu informacija prikupljenih od Direktorata za zaštitu prirode (MEPPU), Agencije za zaštitu životne sredine (AZŽS) i Kancelarije za održivi razvoj (KOR). U procesu prikupljanja informacija takođe je kontaktirano tridesetak institucija (ili djelova institucija) nadležnih za pitanja obuhvaćena Strategijom sa državnog i lokalnog nivoa.

Na osnovu prikupljenih informacija, ocijenjen je napredak sa sprovođenjem svih NS IUOP podmjera i prioritetnih akcija (PA) koristeći skalu od 1 do 5. Ocjene imaju slijedeća značenja:

- 1 = nerealizovana podmjera ili PA (rok probijen/ bez aktivnosti);
- 2 = nerealizovana (rok nije istekao/ napravljeni određeni pomaci);
- 3 = realizovana u manjoj mjeri;
- 4 = uglavnom (pretežno) realizovana;
- 5 = realizovana.

Ocjene stepena sprovedenosti mjera izvedene su kao prosjek ocjena pripadajućih podmjera. Na osnovu ovih ocjena, informacija o glavnim rezultatima i ukupne dinamike u realizaciji relevantnih aktivnosti, procijenjeni su izgledi da se postignu ciljni ishodi do 2030, koristeći sistem oznaka/ boja za slijedeće kategorije: vrlo vjerovatno (tamno zelena); moguće (svijetlo zelena); malo vjerovatno (narandžasta); slabi izgledi (crvena boja).

Pri procjenama izgleda da se do 2030. godine postignu planirani ciljni ishodi, u obzir su uzeti i predviđeni NS IUOP indikatori odnosno dostupne informacije o njihovoj vrijednosti i trendovima. Kao i kod prethodnih izvještaja o sprovođenju NS IUOP, konstatovani su nedostatak sistematskog praćenja i izvještavanja za većinu NS IUOP indikatora. Ovo predstavlja značajno ograničenje primijenjene metodologije budući da odsustvo kvantitativnih pokazatelja povećava prostor za arbitrarnost u ocjenjivanju napretka i izgleda da se postavljeni ciljevi ostvare.

Ocjene stepena ispunjenosti NS IUOP ciljeva izvedene su (kao prosjek) na osnovu ocjena o stepenu sprovedenosti mjera i interpretiraju se na slijedeći način:

- 1 – Nema izgleda da se cilj postigne;
- 2 – Slabi izgledi da se postigne;
- 3 – Solidni izgledi da se postigne (uz kašnjenje);
- 4 – Dobri izgledi da se postigne (na vrijeme);
- 5 – Postignut (na vrijeme).

Slijedeći istu logiku, izvedene su i ocjene o stepenu realizacije Akcionog plana za svako od pet tematskih područja NS IUOP; stepen realizacije je izražen i kao procenat (izvedena ocjena u odnosu na maksimalnu).

Potreba ažuriranja AP analizirana je za svaku podmjera i prioritetu akciju pojedinačno, polazeći od prikupljenih mišljenja i ocjena sprovedenosti, imajući u vidu promjene koje su se desile u odnosu na vrijeme donošenja Strategije. Date su konkretne preporuke da li je potrebno da podmjere i PA ostanu u Akcionom planu kako su prvobitno definisane, ili je pak potrebno definisati nastavak predviđenih aktivnosti, uraditi temeljnu reviziju, manje prilagođavanje ili brisanje podmjera i PA (ovo poslednje za slučaj da su realizovane ili da više nijesu aktuelne).

Dostupnost NS IUOP indikatora analizirana je za svako tematsko područje, uz ocjenu raspoloživih informacija; ujedno su date preporuke za poboljšanja, racionalizaciju i prioritizaciju predviđenih pokazatelja.

Preliminarne ocjene sprovođenja sa preporukama za izmjene Akcionog plana i jačanje seta NS IUOP indikatora proverene su sa relevantnim institucijama u periodu jul – septembar 2023. godine kroz konsultativni proces.

Glavni nalazi Izvještaja

Sprovedena analiza pokazala je da postoje solidne šanse da budu postignuta samo četiri od 13 strateških ciljeva NS IUOP (uz moguća kašnjenja). Ciljevi koji imaju najbolje izgleda da budu ostvareni (prosječne ocjene iznad 2,5) su:

- održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (cilj 1.2);
- razviti sistem održivog prostornog planiranja (3.1);
- održivo upravljati resursima obalnog područja (vezano za razvoj turizma i poljoprivrede u obalnom području, ribarstva i marikulture – cilj 4.1); i
- uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (5.1).

Za sedam strateških ciljeva izgledi su slabi (ocjene od 1,5 do 2,5) dok je za dva cilja (podsticanje zelene infrastrukture i uspostavljanje praćenja obalnih procesa) ocijenjeno da ne mogu biti postignuta (ocjene ispod 1,5) budući da je kod njih zabilježen nizak stepen realizacije relevantnih podmjera i mjera. Ni jedan cilj se ne smatra postignutim tj. nema ocjenu od 4,5 ili višu; takođe, ni za jedan cilj se ne može reći da ima dobre izgleda da bude postignut na vrijeme.

Prosječne ocjene po tematskim područjima su ujednačene i kreću se u rasponu od 2,36 do 2,45, uz izuzetak kod tematskog područja 2 (razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja) gdje je zabilježena prosječna ocjena od 1,92. Procenat sprovedenosti je blizu 50% za sva područja, osim za tematsko područje 2 gdje je procenat nešto niži (38%).

S obzirom da Izvještaj tretira prvu polovinu implementacionog perioda, ovakav rezultat bi se, uslovno govoreći, mogao ocijeniti kao zadovoljavajući. Međutim, imajući u vidu veliki broj podmjera i prioritetnih akcija kod kojih nije bilo nikakvog napretka ili su napravljeni tek početni koraci, generalni zaključak je da je implementacija nedovoljno efikasna i da ukoliko ne bude osjetnih poboljšanja u narednom periodu, neće doći do projektovanog i prijeko potrebnog napretka u upravljanju resursima obalnog područja niti do ispunjenja vizije NS IUOP.

U prilog ovome govori i činjenica da je za samo 23 od ukupno 61 ciljnog ishoda (38%) procijenjeno da je moguće da će biti postignuti do 2030. godine, dok je za ostale procijenjeno da je to malo vjerovatno (44%) odnosno da su izgledi slabi (18%).

Kad je riječ o prioritetnim akcijama (čija je realizacija bila planirana za period 2016-2020. godine), u potpunosti je ili pretežno realizovano (ocjene 5 i 4) manje od jedne petine (17,2%) od ukupno 29 prioritetnih akcija i to:

- proglašenje tri morska zaštićena područja;
- sprovođenje pilot projekat za primjenu ekosistemskog pristupa (projekat za Boko-kotorski zaliv);
- priprema programa sanacije zagađenja na prioritetnim lokacijama;
- izrada baznih studija za revitalizaciju plaža;
- priprema prostornog plana namjene mora.

Dosadašnji koordinacioni mehanizmi na političkom nivou djelovanja nijesu dali očekivane rezultate, a za novu strukturu Nacionalnog savjeta za održivi razvoj (NSzOR) i Radne grupe za IUOP (koji su uspostavljeni krajem 2022. godine) tek ostaje da se vidi da li će doprinijeti integraciji politika i koordiniranom djelovanju u upravljanju obalnim područjem.

Na stručno-administrativnom nivou djelovanja postignuti su određeni rezultati ali su administrativni kapaciteti jedinice zadužene za politiku IUOP u cijelom izvještajnom periodu bili na niskom nivou; takva je situacija i danas, kada je za ove poslove zadužena Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima u Direktoratu za zaštitu prirode (MEPPU). Uprkos ograničenim kapacitetima, postignuti su veoma značajni rezultati sa primjenom ekosistemskog pristupa, monitoringom morske sredine i zaštitom vrijednih ekosistema, što predstavlja veliki uspjeh Direkcije, AZŽS i drugih institucija koje su koordinirale i učestvovala u sprovođenju relevantnih projekata i inicijativa. Nadležnosti JPMD za integralno upravljanje su proširene a kapaciteti ojačani, ali nije došlo do (planirane) transformacije preduzeća u Agenciju za morsko dobro.

Analiza potreba da se izmijeni i dopuni AP rezultirala je konkretnim preporukama za sve NS IUOP podmjere i prioritetne akcije. Takođe su date određene smjernice o potrebi prilagođavanja pojedinih mjera. Kad je riječ o strateškim ciljevima i tematskim područjima, ocijenjeno je da su oni i dalje aktuelni i da ih treba zadržati u izvornom obliku (uz eventualne manje izmjene formulacija odnosno preciziranja/ dopune ciljeva). Predviđena je i mogućnost uvođenja novih podmjera, mjera ili prioritetnih akcija da bi se postigli strateški ciljevi.

Za ciljne ishode je procijenjeno da su adekvatni i koherentni, kao i da predstavljaju dobru konkretizaciju strateških ciljeva na nivou mjera pa je predloženo da se zadrže u revidiranom Akcionom planu, uz mogućnost formulisanja novih (kod eventualnih novih mjera) i razmatranje mogućnosti da se kod nekih planiranih ishoda utvrde prelazne vrijednosti (za, na primjer, 2025. ili 2027. godinu), odnosno da se vežu za određene indikatore.

Kod svih prioritetnih akcija i podmjera/ mjera koje su bile vezane za vremenske rokove potrebno je definisati nove. Predlog je da se novi set PA definiše za period 2024 – 2025. godine i dalje fazno do 2030. Za razradu prioritetnih akcija može se koristiti ista forma koja je korišćena za originalni set.

Analiza je pokazala da je sistematsko praćenje seta kvantitativnih pokazatelja slaba tačka u procesu ocjene sprovođenja NS IUOP i da nije bilo napretka u ovoj oblasti u odnosu na prethodni period kada su institucije mahom izvijestile da se većina indikatora ne prati na način predviđen Strategijom ili da ti

indikatori nijesu uvršteni u njihove planova rada, te da ne postoji definisana metodologija za njihovo izračunavanje.

Za manji broj od ukupno 47 indikatora godišnje vrijednosti su dostupne samo za prvih nekoliko godina sprovođenja Strategije. Za određene indikatore je na osnovu drugih izvora/ informacija bilo moguće procijeniti da li su ciljne vrijednosti za 2020. godinu dostignute ili ne. Posebno je važno istaći da i dalje nijesu dostupni prostorni indikatori, uprkos zaključcima Skupštine Crne Gore o potrebi praćenja pokazatelja uvrštenih u PPPN OP.

Imajući u vidu značaj indikatora za objektivnu i pouzdanu ocjenu napretka u sprovođenju zacrtanih ciljeva, neophodno je (u procesu revizije Akcionog plana Strategije i kroz konsultacije sa svim nadležnim institucijama) ponovo razmotriti sve NS IUOP indikatore. Polazeći od trenutnog stanja i dostupnosti podataka, potrebno je provjeriti izvodljivost njihovog praćenja i revidirati listu. Listu indikatora za sprečavanje i kontrolu zagađenja treba uskladiti sa dostupnim kriterijima dobrog stanja morske sredine (GES). Za indikatore za koje se utvrdi da treba da ostanu i eventualne novo-predložene indikatore ili zamjene treba jasno definisati metodologiju i odgovornosti, moguće uz predlog faznog uvođenja.

NS IUOP se pokazala kao veoma koristan okvir za razvoj i realizaciju važnih projekata koji su bitno unaprijedili osnove i alate za upravljanje obalnim područjem u skladu sa zahtjevima Protokola o IUOP. Kroz realizaciju ovih projekata ostvarena je i većina najznačajnijih postignuća u prvoj polovini implementacionog perioda Strategije koja uključuju:

- Napredak u primjeni ekosistemskog pristupa kroz pilot projekat za Boku, GEF Adriatik i IPA projekat za primjenu Zakona o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019) usklađenog sa Okvirnom direktivom o morskoj strategiji 2008/56/ EC.
- Proglašenje zaštićenih morskih područja Platomuni, Katič i Stari Ulcinj, mapiranje vrijednih staništa kopnenog dijela obalnog područja i identifikacija Natura staništa; proglašenje Ulcinjske solane parkom prirode.
- Značajan napredak sa definisanjem i sprovođenjem monitoringa morske sredine u skladu sa Zakonom o zaštiti morske sredine/ Direktivom 2008/56/ EC i zahtjevima Barselonske konvencije; razvoj baze podataka pri AZŽS.
- Sanacija neuređenih odlagališta otpada i čišćenje grta i kontaminiranog zemljišta na lokaciji brodogradilišta Bijela; unapređenje sistema za odvođenje i tretman otpadnih voda i napredak u pripremi projektne dokumentacija za ostale prioritetne lokacije sa izraženim problemima zagađenja.
- Donošenja *Prostornog plana posebne namjene za obalno područje* (PPPN OP) koji je u značajnoj mjeri integrisao preporuke CAMP (Programa integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore) analiza i NS IUOP smjernice; značajan napredak u planiranju namjene mora i priprema koncepta plana sadržanog u dokumentu *Plan područja mora u Crnoj Gori: koncept i predlozi planskih rješenja*.
- Razvoj kapaciteta kroz brojne obuke, sprovođenje aktivnosti za podizanja svijesti i bolju dostupnost informacija o obalnom području.
- Ostvareni su određeni pomaci u pravcu diverzifikacije obalne ekonomije i smanjenju pritiska na životnu sredinu.

- Uspostavljena je nova struktura NSzOR sa Radnom grupom za IUOP koja je zamijenila ranije (nefunkcionalno) koordinaciono tijelo.

Uprkos značajnim iskoracima u pojedinim oblastima, i dalje su prisutni brojni i krupni izazovi za sprovođenje NS IUOP koji uključuju:

- dominaciju sektorskih pristupa odnosno neophodnost unapređenja koordinacije i primjene integralnog pristupa planiranju i upravljanju u obalnom području;
- nedovoljne kapacitete (znanja i informacije, institucionalni i administrativni kapaciteti fokusirani na obalno područje, tehnički i finansijski kapaciteti);
- sprovođenje i praćenje sprovođenja planova, programa i strategija (tendencija evidentna ne samo kod NS IUOP je da se usvojena strateška dokumenta prepuste spontanom sprovođenju, bez organizovanih napora da se osigura primjena zacrtanih mjera);
- slabosti u prikupljanju i organizaciji/ čuvanju podataka, nedostupnost indikatora (na primjer, nefunkcionalnost informacionog sistema o prostoru, slabosti sa uvezivanjem baza podataka, praćenjem obalnih procesa i slično);
- predstojeću reformu sistema prostornog planiranja odnosno donošenje novih zakona o planiranju, gradnji i legalizaciji objekata;
- upravljanje rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (kao što su seizmički hazardi, klimatske promjene);
- upravljanje zaštićenim područjima, posebno morskim;
- sprovođenje mjera za smanjenje otpada u moru;
- finansiranje IUOP tj. osiguravanje adekvatnih, pouzdanih i trajnih izvora finansiranja za sprovođenje mjera iz Akcionog plana NS IUOP;
- investiranje u infrastrukturu za sprečavanje zagađenja sa kopna i mora; i
- primjenu inovativnih pristupa i rješenja (kao što su zelena infrastruktura, plava ekonomija, napredne tehnologije i slično).

Zaključci i preporuke

Priprema Izvještaja o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 predstavlja pokušaj da se na osnovu prikupljenih informacija i sprovedenih konsultacija, pored kvalitativne analize, napredak u sprovođenju Strategije ocijeni i kvantitativno. U definisanju i primjeni metodologije učinjeni su napor da se ocjene napretka objektiviziraju kroz sagledavanje svih relevantnih aspekata, uključujući rezultate po podmjerama, mjerama i prioritetnim akcijama, izgleda da se postignu ciljni ishodi i ostvare strateški ciljevi, te dostupne indikatore.

Analize sprovedene za pripremu Izvještaja za period 2015-2022 odnosno za prvu polovinu implementacionog perioda Strategije pokazale su da ima razloga za zadovoljstvo ali i za zabrinutost. Uprkos značajnim rezultatima ostvarenim u periodu 2019-2022 u pojedinim oblastima, zaključci iz predloga Prvog izvještaja i dalje su validni. Nedovoljno efikasna implementacija, slabosti u koordinaciji i kapacitetima koji koče primjenu integralnog upravljanja, kao i izostanak redovnog praćenja i ocjene sprovođenja NS IUOP na osnovu relevantnih indikatora ostaju slabe tačke u prvoj polovini vremenskog perioda predviđenog za implementaciju Strategije.

U drugoj polovini implementacionog perioda NS IUOP neophodno je osigurati brži i sistematski napredak ka postizanju NS IUOP ciljeva i ciljnih ishoda. Potrebna je snažnija posvećenost i djelotvornija koordinacija svih djelova administracije (unutar pojedinih resora/ institucija kao i među njima), uz planiranje i izdvajanje potrebnih sredstava za sprovođenje Akcionog plana koji treba izmijeniti i dopuniti u skladu sa ostvarenim rezultatima i sadašnjem uslovima. Takođe je potrebno sprovođenje dobro ciljanih aktivnosti za razvoj kapaciteta, pri čemu se mora osigurati bolja primjena rezultata brojnih obuka kako bi se trajno unaprijedio kvalitet rada svih djelova javne uprave uključenih u upravljanje obalnim područjem.

Izvrještajem o sprovođenju NS IUOP za period 2015-2022 formulisane su slijedeće preporuke:

1. Potrebno je bitno unaprijediti saradnju i koordinaciju među svim nosiocima implementacije i osigurati integralan pristup u sprovođenju akcija od značaja za upravljanje obalnim područjem – parcijalni pristupi i vezivanje za uske nadležnosti pojedinih resora/ institucija ne mogu dati projektovane rezultate.
2. Sredstva potrebna za sprovođenje podmjera, mjera i prioriternih akcija iz Akcionog plana Strategije treba predvidjeti kroz redovno godišnje budžetiranje i planove rada svih subjekta uključenih u proces implementacije; u tom pravcu je takođe potrebno unaprijediti koordinaciju (kako je to previđeno podmjerom 5.1.2.5).
3. Izvrještaj o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 treba da razmotri NSzOR/ Radna grupa za IUOP i da ga usvoji Vlada. Po usvajanju Izvrještaja, Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima/ Direktorat za zaštitu prirodu (MEPPU) treba da organizuje konsultativni proces (više tematskih radionica) kroz koji bi se izmijenio i dopunio postojeći Akcioni plan u skladu sa definisanim smjernicama, imajući u vidu stavove nadležnih institucija i potrebu intenziviranja implementacije.
4. Neophodno je osigurati redovno praćenje i izvještavanje o sprovođenju NS IUOP u skladu sa Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata (Sl. list CG, br. 54/2018) i smjernicama Generalnog sekretarijata Vlade. Izvrještavanje o sprovođenju NS IUOP treba uskladiti sa dinamikom izvještavanja o sprovođenju NSOR, dok bi se na godišnjem nivou pratili dogovoreni indikatori.
5. Na osnovu originalne liste NS IUOP indikatora, kroz konsultativni proces koji će biti organizovan za izmjene i dopune Akcionog plana, treba postići saglasnost oko ključnih indikatora po tematskim područjima, definisati način i dinamiku njihovog izračunavanja i odgovornosti za praćenje (pripremiti pasoš indikatora); za ključne indikatore kod kojih su kao ciljne vrijednosti postavljeni trend rasta ili pada a za koje nema egzaktnih podataka, potrebno je omogućiti da nadležne institucije izvještavaju na osnovu procjena, uz kratko obrazloženje/ analizu na čemu je procjena zasnovana. Revidirana lista indikatora može se primijeniti fazno ukoliko se procijeni da sve indikatore nije moguće pratiti već od 2024. godine.
6. Posebnu pažnju treba posvetiti prostornim indikatorima odnosno indikatorima uvrštenim u PPPN OP na koje se odnose zaključci Skupštine; rezultate tekućih napora (podržanih kroz IPA projekat) da se izvedu prostorni indikatori treba integrisati u sistem redovnog praćenja i ocjene sprovođenja NS IUOP.
7. Prostorne indikatore treba imati u vidu u procesu ažuriranja Akcionog plana (ako budu dostupni); na osnovu njihovih vrijednosti treba još jednom razmotriti ocjene sprovođenja podmjera i mjera za tematsko područje 3.

8. Potrebno je raditi na jačanju kapaciteta JPMD u kontekstu proširenih nadležnosti za upravljanje zaštićenim područjima, posebno morskim; u procesu izmjena i dopuna Akcionog plana treba još jednom razmotriti potrebu transformacije Javnog preduzeća u Agenciju za morsko dobro.
9. Neophodni su snažniji naponi za unapređenje sistema prostornog planiranja i zaustavljanja neregulisane gradnje, uz sanaciju neuslovno urbanizovanih odnosno područja degradiranih nelegalnom gradnjom.
10. Koordinacija i mjere za smanjenje hazarda i prilagođavanje na klimatske promjene treba da budu ojačani, imajući u vidu rezultate Nacionalnog plana adaptacije (NAP-a).
11. Potrebno je testirati novouspostavljene mehanizme koordinacije i intenzivirati napore na razvoju kapacitet, kako na nivou donošenja političkih odluka tako i na stručno-administrativnom nivou djelovanja. NSzOR ima važnu ulogu da podstakne sprovođenje NS IUOP.
12. Razvoju kapaciteta treba pristupiti planski, osiguravajući da rezultati obuka i drugih aktivnosti trajno doprinesu kapacitetima javne uprave za integralno upravljanje; treba razmotriti mogućnosti pripreme strategije razvoja kapaciteta za period do 2030. godine koja bi fokusirala napore na oblasti u kojima su nedostaci kapaciteta najviše izraženi (npr. informacioni sistem o obalnom području i obalnim procesima).

2 Uvodne informacije

Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (NS IUOP) odnosi se na period od usvajanja Strategije do kraja 2022. godine, odnosno na prvu polovinu petnaestogodišnjeg perioda implementacije NS IUOP. Glavni zadaci za pripremu Izvještaja o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 (u daljem tekstu Izvještaj) bili su da se:

1. analizira napredak u sprovođenju NS IUOP;
2. formulišu preporuke za izmjene i dopune Akcionog plana NS IUOP;
3. formulišu preporuke za postupno jačanje seta indikatora za praćenje sprovođenja Strategije i redovno prikupljanje potrebnih podataka.

2.1 Struktura i značaj NS IUOP

NS IUOP je pripremljena u sklopu realizacije Programa integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (CAMP CG), kroz saradnju tadašnjeg Ministarstva održivog razvoja i turizma (MORT) i Mediteranskog akcionog plana Programa za životnu sredinu Ujedinjenih nacija (UNEP/MAP) i njegovog Centra za regionalne aktivnosti programa prioritetnih akcija (PAP/RAC). Vlada Crne Gore usvojila je NS IUOP jula 2015. godine.

Strategijom su definisani vizija razvoja (**okvir 2-1**) do 2030. godine i 13 strateških ciljeva u okviru pet tematskih područja. Za postizanje strateških ciljeva, Akcionim planom (AP) je razrađeno 36 mjera sa 119 podmjera. Pored toga, definisano je i 29 prioritetnih akcija (PA) čije je sprovođenje planirano za period do 2020. godine kako bi se pospjela implementacija; PA su vezane za konkretne ciljeve, mjere ili podmjere.

Tematska područja definisana NS IUOP (sa pregledom broja relevantnih ciljeva, mjera, podmjera i prioritetnih akcija) su:

1. OČUVANJE PRIRODE, PREDJELA I KULTURNIH DOBARA (2 cilja, 6 mjera, 18 podmjera, 11 PA);
2. RAZVOJ INFRASTRUKTURE ZA SPREČAVANJE I SANACIJU ZAGAĐENJA (4 cilja, 10 mjera, 34 podmjere, 7 PA);
3. UREĐENJE PROSTORA I ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ (2 cilja, 6 mjera, 21 podmjera, 7 PA);
4. POSTIZANJE ZADOVOLJAVAJUĆIH UČINAKA EKONOMSKOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA (2 cilja, 6 mjera, 16 podmjera, 1 PA);
5. FUNKCIONISANJE SISTEMA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM (3 cilja, 8 mjera, 30 podmjera, 3 PA);

Vodeći subjekti odgovorni za sprovođenje NS IUOP identifikovani su na nivou strateških ciljeva; pored vodećih, identifikovani su i ostali subjekti uključeni u implementaciju.

Ciljni ishodi u postizanju napretka do 2030. godine utvrđeni su na nivou mjera. Za praćenje sprovođenja NS IUOP definisani su i glavni pokazatelji – ukupno 47 indikatora (strukturiranih po tematskim područjima) sa postavljenim ciljnim vrijednostima do 2020. godine. Utvrđeni su i ključni pokazatelji prostornog razvoja obalnog područja (njih devet) sa vrijednostima za polazno stanje iz 2015. godine i ciljno stanje 2030. godine.

Okvir 2-1: Vizija NS IUOP

Obalno područje Crne Gore je otporno i zdravo, prepoznatljivog je identiteta i autentičnosti, obezbjeđuje produktivnost i koristi svom sadašnjem stanovništvu, kao i generacijama koje dolaze.

Otporno i zdravo:

- područja istaknutih prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti su sačuvana;
- životna sredina je zdrava i sačuvana za generacije koje dolaze;
- ekosistemske usluge i servisi zaštićenih područja prirode i prostora očuvanih prirodnih, kulturnih i predionih vrijednosti prepoznati su i održivo valorizovani;
- razvoj obalnog područja prilagođen je potrebama zaštite njegovih resursa;
- obalno područje je otporno na uticaje prirodnih hazarda.

Prepoznatljivog identiteta i autentičnosti:

- očuvane su specifičnosti prirode i fizionomija tradicionalnih naselja i predjela;
- elementi prirodnog i kulturnog nasljeđa, kao osnova atraktivnosti, stavljeni su u funkciju održivog razvoja obalnog područja.

Produktivno:

- obalno područje ima održivu turističku ponudu zasnovanu na turističkom proizvodu tokom cijele godine s razvijenom tradicionalnom ruralnom komponentom i očuvanom osnovom njegove atraktivnosti;
- dostignuta je zadovoljavajuća pozicioniranost turističke destinacije na globalnom tržištu, koja generiše pozitivne ekonomske efekte;
- poljoprivredno zemljište i šume ključni su resursi ruralnih područja koji se valorizuju kroz ekološku i autohtonu proizvodnju i predstavljaju bitan segment diverzifikacije ponude visokokvalitetnog turizma u obalnom području;
- razvija se preduzetništvo zasnovano na zaštiti prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti.

Na korist sadašnjem stanovništvu i generacijama koje dolaze:

- primjenjuju se najbolja dostupna znanja i standardi;
- prate se stanja i procesi u obalnom području radi mjerenja napretka u postizanju željenih rezultata;
- unaprijeđeno je učešće lokalnog stanovništva u donošenju i sprovođenju značajnih društveno-ekonomskih odluka.

Izvor: NS IUOP, 2015

NS IUOP je višestruko značajan dokument. Njome je postavljen strateški okvir za održivi razvoj obalnog područja Crne Gore – regiona čiji su resursi veoma važni ne samo na lokalnom već i na nacionalnom nivou. Obalno područje Crne Gore kao dio Jadrana i Mediterana veoma je značajno i na nad-nacionalnom nivou, u kontekstu međunarodne saradnje i obaveza koje proizilaze iz Konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od zagađivanja (Barselonske konvencije) i posebno njenog Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima (IUOP) Sredozemlja.

NS IUOP je značajna i u smislu doprinosa drugim strateškim i planskim procesima u Crnoj Gori. Ona se smatra sastavnim dijelom Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine (NSOR) budući da detaljno razrađuje mjere i podmjere održivog integralnog razvoja obalnog područja koje direktno doprinose relevantnim strateškim pravcima utvrđenim NSOR-om iz 2016. godine. Nadalje, definisanjem seta konkretnih mjera i akcija NS IUOP kreiran je okvir za podršku sprovođenju Prostornog plana posebne namjene obalnog područja Crne Gore (PPN OP) koji je usvojen jula 2018. godine. Ova tri dokumenta čine strateški osnov za dugoročno održivo upravljanje izuzetno vrijednim resursima obalnog područja.

2.2 Izvještavanje o sprovođenju NS IUOP

Strategijom je predviđeno da se nakon druge godine implementacije pripremi prvi izvještaj o sprovođenju, sa indikatorima prostornog razvoja. Prije roka predviđenog za pripremu prvog izvještaja, pripremljen je (kroz međunarodnu saradnju) Pilot izvještaj o sprovođenju NS IUOP u novembru 2016. godine, kao podrška razvoju sistema praćenja implementacije Strategije. Paralelno sa pripremom Pilot izvještaja izrađen je i koncept za uspostavljanje koordinacionog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem.

Nadležno ministarstvo je sredinom 2018. godine počelo sa pripremom Prvog izvještaja o sprovođenju NS IUOP za period 2015-2018. godine. Započete su aktivnosti da se pribave potrebni podaci i izvedu indikatori prostornog razvoja predviđeni Strategijom. Ove indikatore međutim nije bilo moguće utvrditi zbog nedostupnosti ortofoto snimka¹ i činjenice da u to vrijeme (kao ni sada) nije bio uspostavljen sistem praćenja prostornih pokazatelja u skladu sa zaključcima Skupštine Crne Gore koji su doneseni prilikom usvajanja PPPN OP.

U procesu pripreme Prvog izvještaja, podaci o napretku u sprovođenju NS IUOP prikupljeni su od više od 40 resora/ institucija. Konsultovane institucije su uglavnom dostavile podatke o realizovanim aktivnostima u odnosu na NS IUOP mjere i prioritetne akcije, djelimično i informacije o relevantnim budžetima, razlozima nerealizovanja mjera, planiranim aktivnostima i slično. Sprovedene aktivnosti rezultirale su predlogom Prvog izvještaja iz 2019. godine, sa kvalitativnom ocjenom ostvarenog napretka na osnovu stručne analize podataka koje su dostavili resori i institucije zaduženi za sprovođenje Akcionog plana NS IUOP. Bilo je planirano da predlog Prvog izvještaja usvoji Vlada, ali do toga nije došlo.

Opšti zaključak Prvog izvještaja za period 2015-2018. godine bio je da implementacija NS IUOP nije dovoljno efikasna i da je neophodno raditi na intenziviranju aktivnosti na nivou podmjera u svim oblastima. Dodatno, konsultativni proces je pokazao da koordinacija i komunikacija među resorima/ institucijama još uvijek nije bila na nivou koji bi osigurao primjenu integralnog pristupa u upravljanju obalnim područjem, pa je predlogom Prvog izvještaja naglašena potreba da se ulože značajni dodatni naponi na uspostavljanju mehanizama saradnje i koordinacije i osiguravanju njihovog djelotvornog funkcionisanja. Takođe je konstatovana slaba dostupnost NS IUOP indikatora.

Poslije Pilot i predloga Prvog izvještaja nije bilo redovnih aktivnosti na praćenju implementacije NS IUOP sve do 2022. godine. Polazeći od činjenice da kraj 2022. godine označava sredinu perioda predviđenog za implementaciju Strategije, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPPU) je pokrenulo proces sa ciljem da se ocijeni postignuto, identifikuju izazovi i razmotri potreba eventualnog ažuriranja Akcionog plana NS IUOP. Uz podršku PAP/ RAC-a, u prvoj polovini 2023. godine definisana je metodologija za ocjenu napretka, prikupljene su potrebne informacije i pripremljen ovaj Izvještaj (za period 2015-2022. godine). Paralelno sa ovim aktivnostima obnovljeni su naponi da se utvrde pokazatelji prostornog razvoja (za što je sredinom 2023. godine osigurana podrška kroz nastavak IPA projekta *Podrška implementaciji i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori*).

¹ Ulazni podaci za ocjenu implementacije seta mjera NS IUOP koje se odnose na prostorni razvoj su dva osnovna sloja prostornih podataka: granice građevinskih područja (sloj se ažurira prenošenjem podataka iz planskih dokumenata kojim se utvrđuju građevinska područja) i izgrađenost područja (sloj se ažurira vektorizacijom ortofoto snimka).

3 Metodologija za ocjenu stepena sprovođenja NS IUOP i proces pripreme Izvještaja

Informacije i analize iz Pilot projekta o sprovođenju NS IUOP iz 2016. godine i predloga Prvog izvještaja za period 2015-2018. godine uzete su obzir u pripremi ovog Izvještaja. Pored ovih, Izvještaj o sprovođenju NS IUOP 2015-2022. godine se u značajnoj mjeri oslanja na informacije dobijene od Direktorata za zaštitu prirode (MEPPU), kao i na one dobijene kroz dodatne konsultacije sa predstavnicima Agencije za zaštitu životne sredine (AZŽS) i Kancelarije za održivi razvoj (KOR) pri Generalnom Sekretarijatu Vlade.

Radi prikupljanja bližih informacija o sprovođenju određenih podmjera i mjera, kontaktirani su predstavnici javne uprave na nacionalnom i lokalnom nivou (uključujući djelove institucija kao što su direktorati u ministarstvima, uprave, jedinice lokalne samouprave iz obalnog područja) i druge institucije koje su Akcionim planom (AP) Strategije prepoznati kao vodeći subjekti implementacije za određene NS IUOP ciljeve. Konsultovano je ukupno tridesetak institucija/ njihovih djelova (spisak je dat u [aneksu 2](#)).

Kontaktirane institucije su zamoljene da u kratkim crtama izvijeste o glavnim postignućima odnosno rezultatima za period 2019-2022. godine² za sve podmjere i prioritetne akcije iz njihovog područja djelovanja, imajući u vidu mjere i strateške ciljeve za koje su ove vezane. Pored toga, traženo je da se ocijeni ukupan napredak sa sprovođenjem date podmjere ili prioritetne akcije od donošenja Strategije (tj. od sredine 2015. godine) zaključno sa 2022. godinom, koristeći skalu od 1 do 5. Sugerisano je da se pri davanju ocjene u obzir uzmu i planirani ishodi za relevantne mjere, odnosno da se u procjenu stepena realizovanosti podmjera uključi i sud o tome u kojoj mjeri ostvareni rezultati doprinose postizanju ciljnih ishoda. Za ocjenu (kvantifikaciju) stepena sprovedenosti podmjera i prioritetnih akcija korišćen je slijedeći referenti okvir:

- 1 = nerealizovana podmjera ili PA (rok probijen/ bez aktivnosti);
- 2 = nerealizovana (rok nije istekao/ napravljeni određeni pomaci);
- 3 = realizovana u manjoj mjeri;
- 4 = uglavnom (pretežno) realizovana;
- 5 = realizovana.

Kontaktirane institucije su takođe zamoljene da daju preporuke da li datu podmjeru ili prioritetnu akciju treba ažurirati, zamijeniti nekom novom, isključiti iz AP (budući da više nije relevantna ili je u potpunosti realizovana) i slično; ostavljena je mogućnost i da se predlože nove podmjere, mjere ili prioritetne akcije.

Na osnovu informacija koje su na ovaj način prikupljene tokom maja i juna 2023. godine, uz inpute Direktorata za zaštitu prirode MEPPU-a i procjene konsultantkinje angažovane za pripremu Izvještaja, izvedene su ocjene o stepenu sprovedenosti svih podmjera i prioritetnih akcija uključenih u Akcioni plan NS IUOP. Vremenska određenje odnosno rokovi uglavnom su uzeti u obzir kod ocjene prioritetnih akcija (čije je sprovođenje bilo planirano za period od 2016. zaključno sa 2020. godinom), dok je za ocjenu implementacije podmjera ključno bilo da li su i u kojoj mjeri realizovane planirane aktivnosti (i u kojoj mjeri su te aktivnosti doprinijele realizaciji mjera i postizanju ciljnih ishoda). Za podmjere za

² Za aktivnosti i rezultate u periodu 2015-2018 u obzir su uzete informacije iz predloga Prvog izvještaja.

čije sprovođenje su prikupljena mišljenja više ocjenjivača, za Izvještaj su uzete srednje ocjene. Na isti način su izvedene ocjene za stepen sprovedenosti prioritetnih akcija.

Ocjene stepena sprovedenosti mjera izvedene su kao prosjek ocjena pripadajućih podmjera (pri čemu se izvedeni rezultati interpretiraju na isti način kao i ocjene za podmjere i PA). Na osnovu ovih ocjena, informacija o glavnim rezultatima i ukupne dinamike u realizaciji relevantnih aktivnosti, procijenjeni su izgledi da se postignu postavljeni ciljni ishodi do 2030 koristeći oznake (boje) sa slijedećim značenjima:

Vrlo vjerovatno
Moguće
Malo vjerovatno
Slabi izgledi

Pri procjenama izgleda da se do 2030. godine postignu planirani ciljni ishodi, u obzir su uzeti i predviđeni NS IUOP indikatori odnosno dostupne informacije o njihovoj vrijednosti i trendovima. Kao i kod prethodnih izvještaja o sprovođenju NS IUOP, konstatovani su nedostatak sistematskog praćenja i izvještavanja za većinu NS IUOP indikatora. Ovo predstavlja značajno ograničenje primijenjene metodologije budući da odsustvo kvantitativnih pokazatelja povećava prostor za arbitrarnost u ocjenjivanju napretka i izgleda da se postavljeni ciljevi ostvare.

Ocjene stepena ispunjenosti NS IUOP ciljeva izvedene su (kao prosjek) na osnovu ocjena o stepenu sprovedenosti mjera i interpretirane u okviru slijedećih referentnih vrijednosti:

- 1 – Nema izgleda da se cilj postigne;
- 2 – Slabi izgledi da se postigne;
- 3 – Solidni izgledi da se postigne (uz kašnjenje);
- 4 – Dobri izgledi da se postigne (na vrijeme);
- 5 – Postignut (na vrijeme).

Konačno, slijedeći istu logiku, izvedene su ocjene o stepenu realizacije Akcionog plana za svako od pet tematskih područja NS IUOP; stepen realizacije je izražen i kao procenat (izvedena ocjena u odnosu na maksimalnu).

Na osnovu prikupljenih mišljenja i izvedenih ocjena, za svaku podmjeru i prioritetnu akciju utvrđeno je da li postoji potreba ažuriranja AP kako bi se isti prilagodio aktuelnim potrebama i značajno izmijenjenom kontekstu u kome treba nastaviti sa sprovođenjem NS IUOP. U obzir su uzete i preporuke predloga Prvog izvještaja koje, između ostalog, ukazuju na potrebu definisanja novog seta prioritetnih akcija (po isteku roka za sprovođenje originalnog) za period 2021-2025. godine.

Preporuke za izmjene i dopune Akcionog plana date su, uz određena manja odstupanja, u slijedećim kategorijama:

- Brisanje i/ ili definisanje nastavka podmjere/ prioritetne akcije u slučajevima kada su one u potpunosti ili pretežno sprovedene (ocjene 5 i 4) ;

- Brisanje i/ ili revizija podmjera/ PA kod kojih nije bilo značajnog napretka u implementaciji (ocjena 1) na osnovu analize uzroka nesprovođenja i aktuelnosti date podmjere/ PA odnosno potrebe da ista ostane dio Akcionog plana (u znatno izmijenjenom obliku);
- Manja prilagođavanja, uglavnom za podmjere/ PA ocijenjene sa 2 ili 3, kako bi se one prilagodile trenutnim uslovima i uskladile sa drugim politikama, planovima i programima (kao što su, na primjer, sprovođenje Zakona o zaštiti morske sredine, reforma sistema prostornog planiranja i sl.);
- Podmjere/ PA ostaju iste u slučajevima kada su one i dalje relevantne za postizanje strateških ciljeva a stepen njihove realizacije je (uglavnom) ocijenjen sa 2 ili 3;

Analizom sprovođenja Akcionog plana prepoznata je takođe potreba da se formulišu potpuno nove podmjere/ mjere kod određenih strateških ciljeva. Za sve prioritetne akcije utvrđena je potreba formulisanja novog vremenskog okvira za sprovođenje. Detaljna razrada originalnog seta PA sastavni je dio Strategije; forma koja je korišćena u pripremi Strategije može poslužiti i za definisanje izmjena i dopuna postojećih, kao i za eventualnu razradu novih prioritetnih akcija.

Preliminarni nalazi o sprovođenju NS IUOP i izvedene ocjene prezentirane su na konsultativnom sastanku održanom 11. jula 2023. godine kome su prisustvovali predstavnici dvanaest (od tridesetak pozvanih) resora i institucija. Preporuke sa ovog sastanka, zajedno sa pisanim komentarima koje su institucije dostavile u drugom dijelu konsultacija (do sredine septembra 2023. godine) integrisane su u konačni nacrt odnosno predlog Izvještaja.

Planirano je da predlog Izvještaja o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 razmatra Nacionalni savjet za održivi razvoj (NSzOR) prije nego što ga usvoji Vlada. Usvajanje Izvještaja od strane Vlade smatra se važnim korakom koji treba da doprinese intenziviranju napora u oblastima gdje se zaostaje sa postizanjem NS IUOP ciljeva, odnosno da postavi osnov za ažuriranje Akcionog plana Strategije radi punog postizanja ciljnih ishoda i strateških ciljeva u drugom dijelu implementacionog perioda NS IUOP (2023-2030. godine). Usvojeni Izvještaj će pored funkcije u nacionalnim okvirima poslužiti i za izvještavanje prema UNEP/MAP-u.

Rezultati aktivnosti na analizi prostornih indikatora o stanju obalnog područja nijesu bili dostupni do kraja procesa pripreme Izvještaja. Kada indikatori prostornog razvoja postanu dostupni, biće potrebno da se na odgovarajući način uključe u proces praćenja implementacije NS IUOP. Ukoliko budu dostupni do sprovođenja procesa izmjena i dopuna AP, ove indikatore treba uzeti u obzir i kod ažuriranja podmjera, mjera i PA, posebno za tematsko područje 3 (uređenje prostora i održivi prostorni razvoj).

3.1 Struktura Izvještaja

Rezime, uvodne i informacije o metodologiji i procesu pripreme Izvještaja prezentirani su u poglavljima 1 – 3 ovog Izvještaja. Struktura Izvještaja potom prati strukturu same Strategije, tako da se u poglavlju 4 obrađuje NS IUOP tematsko područje 1 na način da se prvo prezentiraju glavne aktivnosti i rezultati (po strateškim ciljevima), a potom i ocjene sprovođenja podmjera, mjera i strateških ciljeva, te prioritetnih akcija. Na isti način se obrađuju tematska područja 2 (u poglavlju 5), 3 (u poglavlju 6), 4 (u poglavlju 7) i 5 (u poglavlju 8). Step sprovedenosti NS IUOP po tematskim područjima razmatra se u poglavlju 9, a dostupnost NS indikatora u poglavlju 10. Generalne ocjene o potrebama izmjena i dopuna Akcionog plana prezentirane su u poglavlju 11, dok su konkretne preporuke (vezane za pojedine podmjere i prioritetne akcije) sadržane u **aneksu 1**. Zaključci i preporuke Izvještaja formulisani su u poglavlju 12.

Pored glavnog dijela izvještaja (sadržanog u poglavljima 1 – 12), važne informacije, uključujući ključne rezultate, ocjene stepena sprovedenosti i preporuke za ažuriranje AP za sve podmjere i prioritetne akcije, date su u **aneksu 1**, u tabelarnom pregledu koji prati strukturu Akcionog plana NS IUOP. **Aneks 2** sadrži spisak resora i institucija koji su konsultovani u procesu pripreme Izvještaja.

4 Tematsko područje 1: Očuvanje prirode, predjela i kulturnih dobara

4.1 Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi

Glavne aktivnosti i postignuti rezultati za tematsko područje 1 predstavljeni su u ovom odjeljku po strateškim ciljevima i mjerama, dok su detaljnije informacije za podmjere prikazane u **aneksu 1**. Pored aktivnosti i rezultata, apostrofirani su glavni izazovi za sprovođenje mjera odnosno pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

4.1.1 Strateški cilj 1.1: Efikasno štiti prirodu, predjele i kulturna dobra

U okviru mjere 1.1.1 (primjena instrumenta zaštite prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema) ostvareni su značajni rezultati uključujući:

- Napredak u primjeni ekosistemskog pristupa, prvenstveno kroz sprovođenje projekata *Definisanje metodološkog okvira za planiranje namjene morskog područja u Boko-kotorskom zalivu* (pilot projekat za Boku, prioriteta akcija 1.3), *Primjena ekosistemskog pristupa i planiranje namjene mora u Jadranu* (GEF Adriatik) i *Promocija upravljanja zaštićenim područjima kroz integrisanu zaštitu morskih i obalnih ekosistema u obalnom području Crne Gore* (GEF projekat za zaštićena područja), kao i IPA projekta *Podrška implementaciji i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori*. Kroz ove projekte pripremljena su značajna dokumenta i dat doprinos razvoju kapaciteta za primjenu ekosistemskog pristupa. Glavni rezultati GEF Adriatik projekta su procjena statusa morske i obalne sredine, integrisani monitoring program (IMAP, usklađen sa zahtjevima Barselonske konvencije), uspostavljanje informacionog sistema za more i obalno područje, kao i predlog odnosno koncept plana namjene mora. IPA projektom pripremljena su dokumenata (Početna procjena, Karakteristike dobrog stanja morske sredine sa ciljevima zaštite, Monitoring program, Program mjera) koji čine Morsku strategiju Crne Gore u skladu sa Zakonom o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019); ovim zakonom su u nacionalno zakonodavstvo prenijete odredbe Okvirne direktive o morskoj strategiji (2008/56/EC).
- Unaprijeđen je sistem monitoringa, procjene dobrog stanja morskog ekosistema (GES-a) kao i dostupnost pokazatelja o stanju morske sredine, uključujući biodiverzitet. Kontinuirano su sprovedene aktivnosti na identifikaciji važnih staništa³ kako na kopnu tako i u moru.
- Uspostavljena je baza podataka o morskoj sredinu u Agenciji za zaštitu životne sredine (AZŽS).

Glavni izazovi sa sprovođenjem mjere 1.1.1 odnosno pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje su poboljšanje primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu i unapređenje uslova za primjenu ocjene prihvatljivosti, odnosno osiguravanje djelotvornosti ovih instrumenata u zaštiti vrijednih prirodnih dobara, uključujući zaštićena i Natura 2000 područja.

³ Aktivnosti na identifikaciji potencijalnih područja Nature 2000 na nacionalnom nivou realizuju se kontinuirano od 2016. godine, uz podršku niza projekata i državnog budžeta. Nastavak aktivnosti predviđen je i u 2023. godini.

Potreban je takođe nastavak aktivnosti za razvoj kapaciteta uz pojačane napore za uključivanje privatnog sektora u sprovođenje projekta i programa za primjenu ekosistemskog pristupa.

Značajan napredak postignut je i vezano za zaštitu i upravljanje kulturnim dobrima (mjera 1.1.3)⁴, dok se napredak sa planiranjem, zaštitom i upravljanjem predjelima (mjera 1.1.2) može ocijeniti kao skroman/ nezadovoljavajući.

Posebno zabrinjava nedostatak napretka sa sprovođenjem mjere 1.1.4 (omogućiti efikasan nadzor i kontrolu nad korišćenjem resursa obalnog područja) gdje su i dalje prisutna značajna ograničenja vezano za kapacitete nadležnih inspekcija (nedostatak kadrovskih i stručnih kapaciteta) i koordinaciju među inspekcijskim i drugim nadležnim službama.

4.1.2 Strateški cilj 1.2: Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja

Glavni rezultati u sprovođenju mjere 1.2.1 (identifikovanje i vrednovanje ekološki vrijednih staništa, revizija statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara u obalnom području) su:

- Kroz GEF projekat za zaštićena područja sprovedene su aktivnosti koje su dovele do proglašenja (tokom 2021. godine) tri morska zaštićena područja – Platomuni, Katič i ostrvo Stari Ulcinj – ukupne površine od oko 4.760 ha. Lokaliteti Dražin vrt i Sopot u Boko-kotorskom zalivu stavljeni su pod preventivnu zaštitu (sa ciljem zaštite vrijednih koraligenih zajednica na ovim lokalitetima).
- Kad je riječ o kopnenim zaštićenim područjima u obalnom pojasu, značajan napredak predstavlja proglašenje Ulcinjske solane (površina od 1.477 ha) parkom prirode 2019. godine. Pored Solane, status zaštićenog područja u obalnom području imaju još i Tivatska solila (površina od oko 150 ha) i Veliki gradski park u Tivtu, kao i 20-ak lokaliteta za koje je rađena ili je potrebna revizija statusa⁵. Dodatno, zaštićene kopnene površine u zoni morskog dobra obuhvataju djelove Kotorsko-risanskog zaliva koji je na UNESCO listi svjetske baštine⁶. Razmatrana je zaštita još nekoliko lokacija (na primjer Vrmac, Ratac) u više opština, ali procesi nijesu dovedeni do kraja odnosno do proglašenja zaštićenih područja.
- Kroz GEF projekat za zaštićena područja, završeno je (2019. godine) mapiranje kopnenih staništa u obalnom području do nadmorske visine od 400 m (uz dodatne aktivnosti tokom 2020. i 2022. godine). Kad je riječ o morskim staništima, detaljno su kartirana tri morska zaštićena područja – Platomuni, Katič i ostrvo Stari Ulcinj, kao i područje Ratca i Kotorsko-Risanskog zaliva (uz potrebu provjere i dopune podataka).

Izazovi i zadaci za predstojeći period kod sprovođenja mjere 1.2.1 uključuju završetak revizije statusa 20-ak ranije (1960-ih godina) zaštićenih lokaliteta i utvrđivanje njihovih granica, proglašenje novih zaštićenih područja na kopnu i moru, uključujući dalje prikupljanje informacija o vrijednim morskim staništima u teritorijalnom moru Crne Gore (onim koja su već identifikovana a moguće i novim) i identifikaciju takvih staništa u međunarodnim vodama.

⁴ U procesu prikupljanja informacija i tokom konsultacija o pripremi Izvještaja nijesu dobijene informacije od svih resora/ institucija koje su prepoznate kao vodeći nosioci implementacije; ovo se posebno odnosi na mjeru 1.1.3.

⁵ Prema podacima iz predloga Prvog izvještaja o sprovođenju NS IUOP, ukupna površina ovih lokaliteta (koji imaju status zaštićenih prirodnih dobara još od 1960-ih) je oko 678 ha.

⁶ Područje koje je na UNESCO listi obuhvata i oko 2.600 ha mora u zalivu.

Kad je riječ o izgradnji kapaciteta za integralno upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (mjera 1.2.2), odlukama o proglašenju parkova prirode Platomuni, Katič i Stari Ulcinj za upravljača je imenovano Javno preduzeće Morsko dobro (JPMD) koje je nadležno i za upravljanje kopnenim zaštićenim područjima i budućim područjima ekološke mreže u zoni morskog dobra. Na razvoju kapaciteta JPMD rađeno je kroz niz projekta i proces pripreme planova upravljanja morskim zaštićenim područjima. Izvršeno je infrastrukturno uređenje i opremanje rezervata prirode Tivatska solila. Realizovane su obuke za Naturu 2000, sa fokusom na edukaciju i podizanje svijesti među ciljnim grupama.

Međutim, nije došlo do predviđenog usvajanja novog zakona o morskome dobru niti do promjene statusa JPMD, dok su određene promjene u organizacionom uređenju (u pravcu organizacije službe nadležne za upravljanje zaštićenim područjima) sprovedene izmjenama sistematizacije Javnog preduzeća. U privremeno upravljanje Ulcinjskom solanom bilo je uključeno Javno preduzeće Nacionalni parkovi (JPNP), a 2022. godine je donesena odluka da Parkom prirode upravlja društvo sa ograničenom odgovornošću čiji će suosnivači biti Vlada i Opština Ulcinj; plan upravljanja donijet je 2020. godine. Dalji razvoj kapaciteta, uključujući i nivo lokalnih samouprava, za adekvatno upravljanje morskim i obalnim zaštićenim područjima ostaje značajan izazov.

4.2 Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva

Ocjene stepena sprovedenosti podmjera predviđenih AP Strategije date na osnovu prikupljenih informacija i dinamike sprovođenja prikazane su u sažetoj formi u **tabeli 4.1** (puni nazivi podmjera sa ocjenama i napomenama za izmjene i dopune Akcionog plana sadržani su u **aneksu 1**). **Tabela 4.1** sadrži i izvedene ocjene po mjerama i strateškim ciljevima, kao i procjenu izgleda da se postignu ciljni ishodi do 2030. godine (definisani na nivou mjera). U tabeli su takođe prikazani vodeći nosioci implementacije po strateškim ciljevima, kako su identifikovani Akcionim planom.

Ocjene pokazuju da je pretežno realizovano (ocjene oko 4) samo par podmjera koje se odnose na razvoj kapaciteta za primjenu ekosistemskog pristupa i dostupnost podataka o biodiverzitetu (podmjere 1.1.1.3, 1.1.1.6). Kad je riječ o mjerama, najveći stepen sprovedenosti zabilježen je za mjere 1.1.1 (primjena instrumenata zaštite) i 1.2.1 (identifikovanje i vrednovanje ekološki vrijednih staništa) koje su, redom, ocijenjene sa 3,1 i 3,2 odnosno kao realizovane u manjoj mjeri. Najniže je ocijenjena mjera koje se odnose na efikasan nadzor i kontrolu korišćenja resursa obalnog područja (1.1.4) gdje praktično nije bilo djelotvornih aktivnosti odnosno napretka u izvještajnom periodu (ocjena 1), a zatim mjere koje se odnose na upravljanje predjelima u skladu sa Evropskom konvencijom o predjelu (1.1.2) i integralno upravljanje zaštićenim prirodnim područjima i vrijednim staništima (1.2.2) kod kojih su napravljeni određeni pomaci ali se stepen njihove realizacije smatra veoma niskim, imajući u vidu vrijeme proteklo od donošenja NS IUOP (ocjene oko 2).

Kad je riječ o ciljnim ishodima, procijenjeno je da je moguće (svijetlo zelena boja) da će do 2030. godine biti dostignuti ishodi koji se odnose na procjenu statusa morskog ekosistema i unapređenje primjene procjena uticaja (mjera 1.1.1), integrisanje uslova zaštite kulturnih dobara u planove (mjera 1.1.3) i izgradnju kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima (mjera 1.2.2).

Tabela 4.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 1

1. OČUVANJE PRIRODE, PREDJELA I KULTURNIH DOBARA							
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocj	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj
1.1.1.1	3,4	1.1.1 Primijeniti instrumente zaštite prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema	3,07	Praćenjem GES i EcAp pokazatelja, status morskog ekosistema ocijenjen je kao dobar		1.1 Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra (MEPPU, AZŽS, MKM/ Uprava za zaštitu kulturnih dobara, lokalne samouprave)	2,04
1.1.1.2	3			Unaprijeđena EIA, SEA, ocjena prihvatljivosti			
1.1.1.3	3,6				Bez gubitka ključnih staništa (morskih, kopnenih)		
1.1.1.4	2						
1.1.1.5	2,4						
1.1.1.6	4						
1.1.2.1	2	1.1.2 Zaštititi, upravljati i planirati predjele u skladu s Evropskom konvencijom o predjelu	1,70	Predio integrisan u prostorne planove			
1.1.2.2	1,4						
1.1.3.1	2	1.1.3. Zaštititi i upravljati kulturnim dobrima	2,40	Uslovi zaštite kulturnih dobara integrisani su u prostorne i razvojne planove			
1.1.3.2	2						
1.1.3.3	2			Svi značajni spomenici kulture su u funkciji i dobrom stanju			
1.1.3.4	3						
1.1.3.5	3						
1.1.4.1	1	1.1.4 Omogućiti efikasan nadzor i kontrolu nad koriš. resursa OP	1,00	Podignut je nivo tehničkih i administrativnih kapaciteta inspeksijskih službi, kao i efikasnost njihovog koordiniranog djelovanja			
1.2.1.1	3,4	1.2.1 Identifikovati i vrednovati ekološki vrijedna staništa i ekosisteme OP, izvršiti reviziju statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara	3,20	Uspostavljeno je efikasno i integrisano upravljanje mrežom zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema na kopnu i morskoj sredini OP		1.2. Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (MEPPU, AZŽS, JPMD, lokalne samouprave)	2,70
1.2.1.2	3						
1.2.2.1	2	1.2.2 Izgraditi kapacitete za integralno upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima OP	2,20	Izgrađeni su kapaciteti za primjenu najboljih dostupnih znanja i standarda upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima (npr. IUCN)			
1.2.2.2	2,4						

Za zaustavljanje gubitka prirodnih staništa, integrisanje predjela u prostorne planove, osiguravanje dobrog stanja svih značajnih kulturnih spomenika i uspostavljanje efikasnog upravljanja mrežom zaštićenih prirodnih dobara procijenjeno je da je malo vjerovatno (narandžasta boja) da će planirani ishodi biti postignuti do 2030. godine uz dinamiku sprovođenja NS IUOP mjera kakva je viđena u prvim sedam i po godina od njenog usvajanja. Izgledi za unapređenje tehničkih i administrativnih kapaciteta inspekcijskih službi te za njihov koordiniran, efikasan i djelotvoran rad na zaštiti resursa obalnog područja ocijenjeni su kao slabi (crvena boja), što treba shvatiti kao ozbiljno upozorenje i signal da ovom pitanju treba posvetiti dužnu pažnju u narednom periodu.

Na osnovu prethodnih razmatranja, zaključeno je da je malo vjerovatno da će biti postignut cilj 1.1 (efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra), dok su izgledi za postizanje cilja 1.2 (održivo upravljanje zaštićenim područjima i vrijednim staništima/ ekosistemima) solidni, ponajviše zbog vidnog napretka sa identifikacijom i zaštitom kopnenih i morskih područja od značaja za očuvanje biodiverziteta.

Za praćenje sprovođenja Strategije za tematsko područje 1 predviđeni su slijedeći indikatori (ciljne vrijednosti za 2020. godinu date su u zagradi):

1. procenat nacionalnih propisa koji je usklađen sa međunarodnim zahtjevima o zaštiti biološke raznovrsnosti i primjeni ekosistemskog pristupa (100%);
2. površina (ha) i procenat (%) obalnog područja na kome su mapirane vrste i stanišni tipovi i definisane mjere zaštite (trend rasta);
3. gubitak površine obalnog područja s prirodnim staništima u odnosu na stanje zemljišnog pokrivača koje je utvrđeno u okviru sprovođenja programa Corine Land Cover (trend opadanja);
4. broj uspostavljenih zaštićenih prirodnih dobara u moru (na svim lokalitetima koji budu predloženi za stavljanje pod zaštitu u PPPN OP a najmanje na tri);
5. procenat (%) kopnenog dijela obalnog područja koji je zaštićen u različitim kategorijama zaštićenih prirodnih dobara (17%);
6. mapiranje rasprostranjenosti značajnih tipova morskih staništa (trend rasta);
7. broj saniranih kulturnih dobara godišnje i iznos sredstava koji je direktno uloženi u sanaciju kulturnih dobara na godišnjem nivou (trend rasta);
8. površina (ha) i procenat obalnog područja za koji je utvrđena tipologija predjela (100%);
9. izvještaji o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu koji su bitno poboljšali ocjenjivanje prostornih planova inovativnim i/ ili tehničkim rješenjima, razvijenim alternativama, mjerama za sprečavanje, smanjivanje ili otklanjanje negativnih uticaja na životnu sredinu (trend rasta).

U procesu pripreme Prvog izvještaja za većinu indikatora je ocijenjeno ili da nijesu uvedeni ili da se podaci potrebni za njihovo izvođenje ne prate na način kao je to predviđeno u NS IUOP. Na primjer, stepen usklađenosti nacionalnih propisa se analizira samo u odnosu na zahtjeve EU propisa u okviru pregovaračkog procesa (relevantno za indikator 1), ne vode se precizno podaci o površinama i procentima obalnih i morskih područja za koja su kartirana značajna staništa i vrste (indikator 2 i 6), Corine Land Cover podaci (relevantni za indikator 3) se još uvijek ne koriste za praćenje promjena u prostoru, dok AZŽS vodi samo ukupnu statistiku za strateške procjene (broj sprovedenih SEA), ne i koliko je njih bitno doprinijelo kvalitetu prostornih planova (indikator 9). Sve ove ocjene stoje i za ovaj

Izveštaj kojim se dodatno konstatuje da nije bilo posebnih napora u izvještajnom periodu da se prikupe podaci i izvedu previđeni indikatori. Za naredni period je neophodno izvršiti analizu izvodljivosti dobijanja ovih i drugih NS IUOP indikatora i predložiti eventualne izmjene u toku procesa izmjena i dopuna Akcionog plana.

Uprkos nedostatku preciznih podataka, može se dati gruba procjena da su trendovi kod indikatora 1, 2, 6 i 9 u skladu sa zacrtanim ciljnim vrijednostima, dok za indikator 3 nije moguće dati ni provizornu ocjenu.

Do 2017. godine, MKM/ Uprava za zaštitu kulturnih dobara izvještavali su o budžetima Godišnjih programa zaštite kulturnih dobara (relevantno za indikator 7); budući da su budžeti varirali od godine do godine i da nema podataka za ostatak izvještajnog perioda, nije moguće ocijeniti da je li je postignuta ciljna vrijednost za 2020. godinu tj. da li je ostvaren trend rasta. Za indikator 8 – površina i procenat obalnog područja za koji je utvrđena tipologija predjela – u predlogu Prvog izvještaja ocijenjeno je da je postignut (tj. da je vrijednost indikatora 100%) na osnovu tipologije predjela i smjernica koje su date PPPN OP iz 2018. godine. Međutim, potrebno je detaljnije analizirati da li su i u kojoj mjeri smjernice PPPN OP prenijete u prostorno urbanističke planove opština i provjeriti vrijednost ovog indikatora (posebno imajući u vidu da su ocjene stepena sprovedenosti podmjera i mjera koje se odnose na upravljanje predjelom na dosta niskom nivou).

Za indikator 4 se može ocijeniti da je ciljna vrijednost postignuta proglašenjem tri morska zaštićena područja (MZP), doduše sa manjim zakašnjenjem (MZP su proglašena 2021. godine). Ostaje obaveza daljeg rada na proglašenju MZP, budući da je indikatorom predviđeno proglašenje na svim lokacijama predloženim u PPPN OP, a najmanje na tri.

Uprkos činjenici da nema redovnog izvještavanja o indikatoru 5, može se konstatovati (analizom dostupnih podataka o površinama zaštićenih područja na kopnu) da je njegova vrijednost i dalje znatno niža od ciljnih 17%, što je znak da se aktivnosti za stavljanje pod zaštitu vrijednih kopnenih staništa/ ekosistema moraju intenzivirati u narednom periodu.

4.3 Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija

Sažete informacije o sprovođenju 11 prioritetnih akcija definisanih kod strateških ciljeva 1.1 i 1.2 sa ocjenama date su u **tabeli 4.2** (preporuke za reviziju/ ažuriranje AP date su u **aneksu 1**) i konzistentne su sa ocjenama za relevantne podmjere, mjere i ciljeve. U potpunosti su realizovane prioritetne akcije za pilot primjenu ekosistemskog pristupa za Boku Kotorsku i uspostavljanje morskih zaštićenih područja na najmanje tri lokacije, dok za pet prioritetnih akcija (gotovo polovinu ukupnog broja) nije bilo aktivnosti u planiranom vremenskom okviru.

Tabela 4.2: Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija za tematsko područje 1

Opis	Rezultati	Ocjena
1.1 Izmjene i dopune propisa od značaja za primjenu ekosistemskog pristupa — EcAp	Napredak kod propisa u oblasti zaštite prirode i morske sredine; potrebne dalje aktivnosti kod sektorskih propisa.	3
1.2 Izvršiti analizu usklađenosti sektorskih politika sa zahtjevima životne sredine	Rađena analiza usklađenosti sektorskih strategija sa NSOR.	2
1.3 Realizovati pilot projekat primjene ekosistemskog pristupa u Bokokotorskom zalivu	Realizovan pilot projekat; u toku izrada plana obalnog područja za Boku Kotorsku u saradnji sa PAP/ RAC-om.	5
1.4 Sprovesti kritičku analizu dosadašnje primjene strateške procjene uticaja na ŽS i projektne procjene uticaja na ŽS	Bez značajnijih aktivnosti.	1

1.5 Realizovati pilot projekat optimalne primjene strateške procjene uticaja na ŽS	Bez značajnijih aktivnosti.	1
1.6 Kartirati područja značajna za očuvanje vrsta i stanišnih tipova na prioritetnim lokacijama	Aktivnosti sprovedene u okviru GEF projekta za zaštićena područja i mapiranja Natura 2000 staništa.	3
1.7 Realizovati pilot projekat planiranja predjela uskog obalnog područja	Bez značajnijih aktivnosti.	1
1.8 Organizovati tematske programe za podizanje svijesti javnosti o značaju predjela (ujedno i 3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja)	Manji broj aktivnosti (npr. radionice da se opštinama i planerskim kućama predstave rezultati izrade Tipologije predjela).	1
1.9. Uspostaviti zaštićena područja prirode u moru na najmanje tri lokacije	Proglašena morska zaštićena područja (MZP) Platomuni, Katič, Stari Ulcinj; potreban nastavak aktivnosti sa MZP.	5
1.10 Unaprijediti znanja o optimalnom infrastrukturnom opremanju zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja	Sprovedeni niz aktivnosti za prenos znanja, obuke i studijske posjete MZP (Hrvatska). Kroz saradnju EuroNatur, EK, Centra za proučavanje ptica, JPMD i opštine Tivat, realizovano infrastrukturno opremanje Tivatskih solila.	2,6
1.11. Realizovati pilot projekat održive infrastrukture u zaštićenom prirodnom dobru odabranom prema prioritetu	Bez značajnijih aktivnosti.	1

5 Tematsko područje 2: Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja

5.1 Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi

Glavne aktivnosti i postignuti rezultati za tematsko područje 2 predstavljeni su u ovom odjeljku Izvještaja po strateškim ciljevima i mjerama, dok su detaljnije informacije za podmjere prikazane u **aneksu 1**. Pored aktivnosti i rezultata, identifikovani su i glavni izazovi za sprovođenje mjera odnosno pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

5.1.1 Strateški cilj 2.1: Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema

Postignut je značajan napredak sa sprovođenjem mjere 2.1.1 (sanacija morskog ekosistema na prioritetnim lokacijama) kroz unapređenje sistema za odvođenje i tretman otpadnih voda. Glavni izazovi za naredni period su dalje poboljšanje mreže i izgradnja PPOV za Bar i Ulcinj, kao i poboljšano funkcionisanje postojećih PPOV (uključujući adekvatno upravljanje atmosferskim otpadnim vodama) te iznalaženje održivih rješenja za upravljanje kanalizacionim muljem. Nije bilo značajnog napretka kod onemogućavanja urbanizacije bez adekvatnog komunalnog opremanja građevinskog zemljišta, kao ni sa primjenom naprednih tehnologija i materijala u brodogradnji/ remontu plovila.

Kad je riječ o sprečavanju i kontroli zagađenja iz izvora na moru (mjera 2.1.2), sproveden je niz aktivnosti na jačanju zakonskog i strateškog okvira kao i na jačanju kapaciteta. Revidiran je Nacionalni plan za hitno reagovanje na zagađenja mora i pripremljen novi Operativni plan reagovanja, urađena je mapa osjetljivih područja obalnog pojasa (u GIS formatu) sa taktičkim planovima za prioritetne lokacije na obali. Podmjera za utvrđivanje kapaciteta životne sredine u Boko-kotorskom zalivu (prvenstveno za prihvata velikih brodova) nije sprovedena.

Ostvaren je skroman napredak u sprovođenju podmjera u okviru mjere 2.1.3 (uspostavljanje sistema za prihvata i tretman zauljnih/ kaljužnih voda, sanitarnih voda i čvrstog otpada i kontrolu i tretman balastnih voda u lukama), prvenstveno kroz izradu projektne dokumentacije za prihvatna postrojenja i planova za prihvata i tretman otpada za luke Bar i Kotor. Poslove prikupljanja otpada u lukama do sada je vršila kompanija Hemosan iz Bara.

Djelimično su realizovane aktivnosti za unapređenje propisa za uspostavljanje sistema za upravljanje balastnim vodama i kontrolu uticaja invazivnih vrsta. U prethodnom periodu sprovedeno je više obuka za uzorkovanje i analizu balastnih voda. U okviru BALMAS projekta uspostavljen je regionalni/ Jadranski sistem za pružanje podrške prilikom odlučivanja i sistem ranog upozoravanja (Decision Support System i Early Warning System) za CME (compliance, monitoring and enforcement) i za izuzeća brodova.

Novim Zakonom o zaštiti mora od zagađenja sa plovniha objekata (čija priprema je započeta 2022. godine) biće u potpunosti integrisani zahtjevi Konvencije o balastnim vodama. Izazovi su i dalje prisutni kad je riječ o izgradnji tehničkih i kapaciteta za inspekciju.

Značajan napredak postignut je kod uspostavljanja monitoringa za otpad u moru (u okviru mjere 2.1.4 – smanjenje količine otpada koji dopijeva u more), prvenstveno kroz GEF Adriatik i IPA projekte kojima su definisani IMAP⁷ indikatori i GES⁸ kriteriji/ program monitoringa; ovim projektima nadograđeni su i unaprijeđeni rezultati ostvareni kroz raniju saradnju sa UNEP/ MAP-om kao i kroz DeFishGear projekat. Programom mjera Morske strategije definisane su nove mjere za postizanje dobrog stanja morskog ekosistema za otpad u moru (deskriptor 10), a kroz više inicijativa je rađeno ili se radi na uključivanju ribara u praćenje stanja i uklanjanje otpada iz mora.

Aktivnosti da se problematika otpada u moru integriše u opštu politiku upravljanja otpadom (kroz novi zakon o otpadu) su u toku. Kao značajan izazov prepoznata je neophodnost dalje/ bolje koordinacija mjera opšte politike upravljanja otpadom sa mjerama koje se odnose na otpad u moru radi efikasnosti i postizanja boljih rezultata.

Sprovedeno je više akcija čišćenja mora, ali uspostavljanje planskog pristupa aktivnostima sakupljanja i adekvatnog tretmana plutajućeg i potopljenog otpada tek predstoji.

5.1.2 Strateški cilj 2.2: Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada

Ukupno posmatrano, napredak sa realizacijom prioriteta projekata za sanaciju zagađenih lokaliteta zemljišta kao i neuslovno urbanizovanih područja (mjera 2.2.1) može se ocijeniti kao osrednji. Sprovedene su aktivnosti na sanaciji više neuređenih odlagališta, uključujući i djelimičnu sanaciju lokacije Čađe⁹ u Baru. Rezultati variraju od opštine do opštine dok neuređena odlagališta i dalje ostaju značajan izvor pritiska na zemljište u obalnom području i na morsku sredinu.

U okviru projekta Svjetske banke *Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje* privedeno je kraju čišćenje grta i kontaminiranog zemljišta u Brodogradilištu Bijela, što je značajan rezultat u okviru ove mjere; nije međutim bilo aktivnosti usmjerenih na sanaciju zagađenja morskog sedimenta. Značajnija postignuća su izostala i kod podmjera vezanih za sanaciju prostora u Igalu i Sutorinskom polju,

⁷ Integrated Monitoring and Assessment Programme odnosno Integrisani program monitoringa i procjene Barselonske konvencije.

⁸ Good Environmental Status tj. dobro stanje morske sredine.

⁹ Radovi nijesu izvedeni do kraja u skladu sa Glavnim projektom sanacije budući da je Uprava za javne nabavke poništila odnosno raskinula ugovorni odnos sa izvođačem radova.

uređenje legalno urbanizovanih područja neopremljenih adekvatnom komunalnom infrastrukturom ili područja nelegalne gradnje, kao i za sanaciju lokacija kamenoloma.

U vezi sa mjerom 2.2.2 (unapređenje upravljanja otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata), u više opština (Herceg Novi i Tivat, zatim Budva i Kotor) su napravljeni početni koraci ka odvojenom sakupljanju različitih vrsta otpada i reciklaži, podržani kroz niz projekata. Ovi naponi su daleko ispod potrebnog nivoa tako da je neophodno da se što prije usvoji novi Zakon o upravljanju otpadom i pripreme državni i lokalni planovi upravljanja nove generacije koji bi poslužili kao okvir za sprovođenje potrebnih mjera na državnom i opštinskom nivou u skladu sa evropskim trendovima. Upravljanje komunalnim otpadom ostaje goruće pitanje očuvanja životne sredine (morske i kopnene) u obalnom području.

Praćenje tokova otpada takođe ostaje značajan izazov (uprkos određenom napretku); i u ovoj oblasti je neophodno jačanje saradnje i koordinacije svih nadležnih subjekata.

Ostale podmjere kod kojih u narednom periodu treba intenzivirati napore (uz očekivane izmjene i dopune Akcionog plana) uključuju primjenu inovativnih i čistih tehnologija upravljanja otpadom, unapređenje izbora lokacija za odlaganje i tretman čvrstog otpada, te dosljednu primjenu kaznenih mjera i veću efikasnost inspeksijskih službi u sprovođenju Zakona o upravljanju otpadom.

5.1.3 Strateški cilj 2.3: Podsticati zelenu infrastrukturu

Mjere 2.3.1 i 2.3.2 (realizacija odabranih projekata zelene mobilnosti na moru i kopnu) koje su definisane u okviru ovog strateškog cilja imaju veoma nizak stepen sprovedenosti budući da za većinu podmjera nije bilo nikakvih aktivnosti u izvještajnom periodu. Najvažniji rezultat koji je postignut je uspostavljanje sistema biciklističkih staza u gradskom jezgru Tivta.

Iako su njima tretirana važna pitanja smanjenja uticaja pomorskog i kopnenog saobraćaja na životnu sredinu, ove mjere nijesu direktno vezane za sam koncept zelene infrastrukture¹⁰ pa treba razmotriti (imajući takođe u vidu moguće izmjene i/ ili dopune u procesu ažuriranja Akcionog plana) njihovo vezivanje za neki drugi NS IUOP strateški cilj. Posebno važno pitanje koje je tretirano ovim mjerama (na kome nije bilo napretka u izvještajnom periodu) je ispitivanje mogućnosti za uspostavljanje integrisanog sistema održivog saobraćaja u Boki Kotorskoj. Ako se ovome doda i problematika saobraćajnih gužvi na primorju, posebno tokom ljetnje turističke sezone, bilo bi korisno da se ažuriranim Akcionim planom NS IUOP obuhvate nove mjere koje bi doprinijele održivosti saobraćaja u Boki Kotorskoj i uopšte u obalnom području.

Kad je riječ o mjeri 2.3.3 (primjena najbolje dostupne prakse u EU u realizaciji zelene infrastrukture), relevantne podmjere uglavnom nijesu realizovane ali je kroz sprovođenje drugih mjera i projekata (kao što su aktivnosti za smanjenje zagađenja zemljišta, planovi eko-remedijacije, aktivnosti koje za cilj imaju ublažavanje klimatskih promjena, prioritetna akcija/ pilot projekat *Pješačka i biciklistička*

¹⁰ Široko prihvaćena definicija zelene infrastrukture je da je to strateški planirana mreža prirodnih i polu-prirodnih područja koja je, zajedno sa drugim ekološkim strukturama, dizajnirana i kojom se upravlja tako da generiše širok spektar ekosistemskih usluga, unapređujući u isto vrijeme biodiverzitet. Usluge koje pruža zelena infrastruktura uključuju, na primjer, prečišćavanje voda, poboljšanje kvaliteta vazduha, stvaranje prostora za rekreaciju, te doprinos ublažavanju klimatskih promjena i prilagođavanju na njih. Ova mreža zelenih (zemljišnih) i plavih (vodnih) područja poboljšava kvalitet životne sredine, stanje i povezanost prirodnih područja, kao i zdravlje i kvalitet života stanovništva. Razvoj zelene infrastrukture može takođe doprinijeti razvoju zelene ekonomije i otvaranju novih radnih mjesta. U EU, ekološka mreža Natura 2000 smatra se „kičmom“ evropske zelene infrastrukture. Izvor informacija: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/green-infrastructure_en

transverzala i sl.) dat određeni doprinos. Gotovo da i nije bilo primjera primjene koncepta zelene infrastrukture i na prirodi zasnovanih rješenja, što su pitanja kojima u narednom periodu treba pokloniti mnogo više pažnje. Kroz reviziju Akcionog plana takođe treba razmotriti mogućnosti da se ovoj mjeri pridruže i neke nove koje bi u punom smislu riječi osigurale primjenu koncepta zelene infrastrukture i postizanje strateškog cilja 2.3.

5.1.4 Strateški cilj 2.4: Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda

Za mjeru 2.4.1 (omogućavanje prevencije, kontrole i sanacije uticaja prirodnih i antropogenih hazarda) napravljeni su određeni pomaci kod nekih elemenata, ali je napredak u cjelini na nezadovoljavajućem nivou. Najznačajniji rezultati postignuti su kod razvoja strateškog okvira i pripreme procjena rizika, uključujući:

- Strategiju za smanjenje rizika od katastrofa i sveobuhvatnu Procjenu rizika od katastrofa;
- Treću nacionalnu komunikaciju i Nacionalni plan adaptacije na klimatske promjene – NAP (izrada NAP-a je u toku);
- procjenu rizika od ekstremnih vremenskih i klimatskih događaja uslijed klimatskih promjena i varijabilnosti (uključujući oluje i olujne vjetrove);
- nacionalne planove zaštite i spašavanja od: zemljotresa, požara, poplava, tehničko-tehnoloških nesreća, klizišta i odrona, hemijskih i bioloških rizika, radijacionih i nuklearnih nesreća, te lokalne planove zaštite i spašavanja od poplava, požara i zemljotresa (za većinu opština);
- Plan upravljanja i Preliminarnu procjenu rizika od poplava (PFRA) za Jadranski sliv, kao i identifikaciju 6 područja koja su značajno ugrožena od poplava (APsFR);
- preporuke za proširenje obalnog odmaka zbog uticaja oluja koje prati podizanje nivoa mora koje su integrisane u PPPN OP (za ušće Sutorine, ušće Morinjske rijeke, Tivatska Solila, Buljaricu, Velika plažu i Ada Bojanu).

Od ostalih rezultatu u sprovođenju ove mjere mogu se izdvojiti:

- Analize erozije za Adu Bojanu i studije revitalizacije za pet plaža;
- redovno praćenje i ocjena klime, klimatskih promjena i ekstremnih vremenskih i klimatskih događaja od strane Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju (ZHMS-a); ažurirana je analiza ekstremnih padavina preko ETCCDI indikatora;
- uspostavljanje kontinuiranog sistema monitoringa suša i izrada mape ranjivosti na suše (sistem rane najave suše i dalje nije u potpunosti funkcionalan zbog nedostatka finansijskih sredstava).

Glavni izazovi odnose se na dalji napredak u prikupljanju i analizi podataka kao i na pripremu procjena ranjivosti i rizika, i prevashodno na implementaciju konkretnih mjera prevencije, ublažavanja, prilagođavanja ili remedijacije štetnih uticaja. Praćenje obalnih procesa u odnosu na uticaje prirodnih i antropogenih hazarda još uvijek nije adekvatno (prioritet je razgraničenje nadležnosti više odgovornih subjekata i utvrđivanje odgovornosti za ukupnu koordinaciju). Prostorno-urbanističkom dokumentacijom se još uvijek ne planira u skladu s utvrđenim seizmičkim rizikom, rizikom od uticaja erozije zemljišta, kao i rizikom od meteoroloških hazarda i ekstremnih vremenskih događaja (naročito podizanja nivoa mora). U toku izvještajnog perioda nije bilo značajnih aktivnosti na realizaciji prioritetnih zahvata radi ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih i antropogenih hazarda. Za sprovođenje konkretnih mjera prevencije/ ublažavanja rizika neophodna je bolja koordinacija nadležnih službi i osiguravanje potrebnih finansijskih sredstava.

5.2 Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva

Ocjene stepena sprovedenosti podmjera predviđenih za tematsko područje 2 koje su date na osnovu prikupljenih informacija i dinamike sprovođenja prikazane su u sažetoj formi u **tabeli 5.1**, zajedno sa ocjenama izvedenim za mjere i ciljeve, odnosno procjenom izgleda za postizanje ciljnih ishoda do 2030. godine. Više detalja – uključujući pune nazive podmjera sa ocjenama i napomenama za izmjene i dopune Akcionog plana – sadržano je u **aneksu 1**.

Najbolje ocijenjene (sa 3 do 3,5) su četiri podmjere koje se odnose na: 1) unapređenje sistema za odvođenje i tretman otpadnih voda; 2) jačanje zakonskog okvira i planova za sprečavanje i kontrolu zagađenja iz izvora na moru; 3) razvoj sistema za pružanje odgovora u akcidentnim situacijama na moru; i 4) uspostavljanje monitoringa i upravljanja otpadom u moru. Na drugoj strani, za 14 (od ukupno 34 podmjere) nije bilo nikakvih aktivnosti ili je napredak bio minimalan.

Prosječne ocjene za većinu mjera kreću su u rasponu od 2 do 2,6, što znači da su napravljeni tek početni koraci ili da se u nekim slučajevima radi o akcijama koje su realizovane u manjoj mjeri. Najgori rezultati postignuti su kod mjera vezanih za zelenu mobilnost na moru i kopnu, uspostavljanje sistema za prihvrat i tretman otpada u lukama i upravljanje balastnim vodama, unapređenje upravljanja otpadom (iz izvora na kopnu), te sprovođenje projekata zelene infrastrukture.

Kad je riječ o ciljnim ishodima, izgledi da se oni postignu do 2030. godine su u većini slučajeva ocijenjeni kao malo vjerovatni ili slabi (narandžasta i crvena boja). U ove kategorije spadaju: unapređenje kvaliteta mora na hot spot lokacijama (imajući u vidu spor napredak sa poboljšanjem stanja/ sanacijom u lukama Bar i Kotor i Port Mileni); adekvatan prihvrat i tretman otpadnih voda i otpada u lukama; efikasna primjena plana upravljanja balastnim vodama; smanjenje količina otpada koji dopire u more; sanacija zemljišta i akvatorijuma Brodogradilišta Bijela (budući da i pored čišćenja grita i kontaminiranog zemljišta ostaje problem sa zagađenjem morskog sedimenta); rekultivacija zagađenih lokaliteta; realizacija projekata zelene infrastrukture; projekti ublažavanja i sanacije uticaja hazarda u obalnom području; i definisanje namjene prostora u skladu sa rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda. Za sve ove oblasti, potrebno je intenzivirati napore na sprovođenju relevantnih mjera u drugoj polovini implementacionog perioda NS IUOP.

Za strateški cilj 2.3 (podsticati zelenu infrastrukturu) ocijenjeno je da gotovo nema izgleda da bude postignut, s tim što treba imati u vidu da mjere koje su definisane u okviru ovog cilja nijesu u potpunosti usmjerene na primjenu koncepta zelene infrastrukture (već uglavnom na podsticanje održivih/ zelenih saobraćajnih rješenja). Ocjene za ostala tri cilja su takođe niske – nešto iznad 2 – što znači da su izgledi (imajući u vidu dosadašnji napredak) da oni budu ostvareni slabi.

Interesantno je da ovakva ocjena stoji i za cilj 2.1 (postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema), što je prvenstveno rezultat slabog napretka u sprovođenju relevantnih mjera (sanacija hot spot lokacija, sprečavanje/ kontrola zagađenja iz izvora na moru i smanjenje količina otpada u moru). Bitno je međutim imati u vidu činjenicu da izračunati indikatori i postojeće ocjene za većinu GES deskriptora (ne i za otpad u moru) koje su rađene kroz IPA projekat pokazuju da je stanje morske sredine zadovoljavajuće za, na primjer, eutrofikaciju, kontaminante i neke druge deskriptore za koje je bila moguća procjena GES-a.

Tabela 5.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 2

2. RAZVOJ INFRASTRUKTURE ZA SPREČAVANJE I SANACIJU ZAGAĐENJA								
Podmjere	Ocj	Mjere		Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj	
2.1.1.1	3	2.1.1 Realizovati sanaciju morskog ekosistema na prioritetnim lokacijama	2,00	Unaprijeđen kvalitet mora na hot spot lokacijama i na udaljenosti od 1 nm (Bijela; Bijela-Porto MNE; luke Bar i Kotor; Port Milena; Ulcinj-Port Milena)		2.1 Postići dobro stanje morskog ekosistema (MEPPU, MKI/UPSUL, Uprava za inspeksijske poslove)	2,05	
2.1.1.2	1							
2.1.1.3	2							
2.1.2.1	3	2.1.2 Efikasno spriječiti nastanak zagađenja i kontrolisati zagađenje iz izvora na moru	2,25	Uspostavljen efikasan sistem djelov. u slučaju zagađenja sa plovila				
2.1.2.1	1,5			U lukama se vrši prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih) i sanitarnih voda i čvrstog otpada				
2.1.2.3	3,5							
2.1.2.4	1							
2.1.3.1	1,5	2.1.3 Uspostaviti sistem za prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada i kontrolu i tretman balastnih voda u lukama	1,60	Efikasno se primjenjuje plan upravljanja balastnim vodama				
2.1.3.2	2							
2.1.3.3	1,4			Smanjena je količina otpada koji dospijeva u more				
2.1.3.4	1,5							
2.1.4.1	3	2.1.4 Smanjiti količinu otpada koji dospijeva u more (engl. marine litter)	2,33	U okviru sprovođenja politike upravljanja otpadom realizuju se akcije za otpad koji dospijeva u more				
2.1.4.2	2							
2.1.4.3	2							
2.2.1.1	2,6	2.2.1 Realizovati prior. projekte za sanaciju zagađenih lokaliteta zemljišta, kao i neuslovno urbanizovanih područja	2,60	Smanjeno zagađenje životne sredine zatvaranjem i sanacijom neuređenih odlagališta u svim primorskim opštinama		2.2 Doprinijeti bezbjednom uređenju, revital. i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada (MEPPU, lokal. sam.)	2,14	
2.2.2.1	2,4	2.2.2 Unaprijediti upravljanje otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata	1,68	Izvršena sanacija zemljišta u brodogradilištu Bijela <u>sa pripadajućim akvatorijumom</u>				
2.2.2.2	1			Izvršena revitalizacija i rekultivacija prostora na lokal. sa zagađenim zemljištem				
2.2.2.3	1							
2.2.2.4	2							
2.2.2.5	2							
2.3.1.1	1	2.3.1 Realizovati odabrane projekte zelene mobilnosti na moru	1,00	Realizuju se projekti zelene infrastrukture u opštinama		2.3 Podsticati zelenu infrastrukturu (Min. nauke i TR, MEPPU)	1,32	
2.3.1.2	1							
2.3.2.1	1,5	2.3.2 Realizovati odabrane projekte zelene mobilnosti na kopnu	1,25					
2.3.2.2	1							
2.3.3.1	2	2.3.3 Primijeniti najbolju dostupnu praksu u EU u realizaciji zelene infrastrukture	1,70					
2.3.3.2	1.4							

2. RAZVOJ INFRASTRUKTURE ZA SPREČAVANJE I SANACIJU ZAGAĐENJA							
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocj	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj
2.4.1.1	2,4	2.4.1 Omogućiti prevenciju, kontrolu i sanaciju uticaja prirodnih i antropogenih hazarda	2,18	Uspostavljeno izvještavanje o uticaju prirodnih i antropogenih hazarda na OP		2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (MEPPU, MUP)	2,18
2.4.1.2	2,4			Uspostavljen sistem ranih najava i obavještanja za meteo hazarde i ekstremne vremenske događaje (EVD)			
2.4.1.3	2,6			Primjenjuju se mjere prevencija i kontrola rizika nastalih pod uticajem prirodnih i antropogenih hazarda			
2.4.1.4	2			Realizuju se projekti ublažavanja uticaja obalne erozije, seizmičkog hazarda, klimatskih promjena i meteo hazarda u OP			
2.4.1.5	2,6						
2.4.1.6	1			Namjena prostora definiše se u skladu sa utvrđenim štetama od mogućih uticaja seizmičkog hazarda, rizikom od uticaja erozije zemljišta, kao i rizika od meteo hazarda i EVD (naročito podizanja nivoa mora)			
2.4.1.7	2,4						
2.4.1.8	2			Realizovani su prioritetni zahvati ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih i antropogenih hazarda			

Za tematsko područje 2 predviđeno je deset indikatora, s tim što je kod indikatora 2 (pokazatelj dobrog ekološkog stanja tj. GES-a) predviđeno više pod-indikatora¹¹. Kao i kod ostalih NS IUOP indikatora, redovnog izvještavanja o vrijednostima na godišnjem nivou nije bilo, a predlogom Prvog izvještaja o sprovođenju Strategije za period 2015-2018 konstatovano je da podaci za sedam indikatora uopšte nijesu raspoloživi.

Na osnovu dostupnih podataka (iz Početne procjene i Karakteristika dobrog stanja morske sredine) može se ocijeniti da su vrijednosti pokazatelja koji se odnose na eutrofikaciju (TRIX indeks kao NS IUOP indikator 1, zatim sadržaj nutrijenata, hlorofil a i drugi) u okviru postavljenih ciljnih vrijednosti tj. da je dobro ekološko stanje postignuto, uz izuzetke (izolovane slučajeve pojave eutrofikacije) na određenim lokacijama u Boko-kotorskom zalivu i kod ušća rijeke Bojane. Slična ocjena stoji i za sadržaj opasnih materija u vodi, sedimentu i bioti, kao i za sadržaj intestinalnih enterokoka odnosno parametre koje u skladu sa evropskim propisima o kvalitetu vode za kupanje redovno prati JPMD.

Pokazatelji za koje se generalno može reći da dobar status odnosno ciljne vrijednosti nijesu postignute su otpad u moru (gdje je ciljna vrijednost da se smanjuje količina plutajućeg otpada) i koncentracije prioriternih polutanata na hot spot lokacijama (gdje je ciljna vrijednost da se ostane u propisanim graničnim vrijednostima ili da se ostvari trend pada).

Kod svih ovih NS IUOP pokazatelja, u procesu ažuriranja Akcionog plana potrebno je uraditi uporednu analizu sa dostupnim GES pokazateljima, odabrati one koji su najrelevantniji za NS IUOP strateške ciljeve i definisati odgovornosti za redovno izvještavanje. Na taj način bi se lista indikatora za sprečavanje i kontrolu zagađenja uskladila sa dostupnim GES kriterijima, što bi olakšalo praćenje sprovođenja NS IUOP.

Od ostalih predviđenih pokazatelja, kao nedostupni su (predlogom Prvog izvještaja) identifikovani:

- indikator 2, pod-indikator za sadržaj opasnih materija u vodi, sedimentu i bioti (ciljna vrijednost za 2020. godinu je ispod EAC - Environmentally Acceptable Concentrations - referentnih vrijednosti);
- indikator 3: opterećenje emisijom zagađujućih materija (gdje je ciljna vrijednost trend opadanja u odnosu na bazno stanje utvrđeno 2004. godine);
- indikator 6: procenat recikliranja sakupljenog komunalnog otpada (ciljna vrijednost je 50% u 2020. godini);
- indikator 7: procenat recikliranog građevinskog otpada (ciljna vrijednost je 70%);
- indikator 8: procenat prerađenog industrijskog otpada (trend rasta);
- indikator 9: sredstva opredijeljena za realizaciju programa zelene mobilnosti na nacionalnom i lokalnom nivou (trend rasta);
- indikator 10: upotreba vozila na električni pogon i solarnu energiju (trend rasta).

Informacije o pod-indikatoru kod indikatora 2 su postale dostupne kroz GEF Adriatik i IPA projekte, i kao što je prethodno rečeno, pokazuju da je GES postignut (ostaje preporuka o usklađivanju NS IUOP i GES kriterija i osiguravanje redovnog izvještavanja).

Kad je riječ o indikatoru 3, proračun ukupnog opterećenja emisijom zagađujućih materija je periodično rađen u skladu sa NBB (National Baseline Budget) metodologijom UNEP/ MAP-a koja se odnosi na inventarisanje i procjenu ispuštanja zagađujućih materija iz izvora na kopnu. Na osnovu podataka iz

¹¹ Uključujući: sadržaj nutrijenata, hlorofila a i kiseonika; transparentnost; sadržaj opasnih materija (kao što su teški metali, POPs i druge) u vodi, sedimentu i bioti; sadržaj intestinalnih enterokoka; cvjetanje opasnih algi (Harmful Algal Blooms – HABs); otpad koji dopijeva u more, uključujući plutajući otpad; i vrijednost koncentracija prioriternih polutanata na hot spot lokacijama.

izvještaja prema Barselonskoj konvenciji, može se ocijeniti da je ostvaren opadajući trend tj. da je ciljna vrijednost postignuta. Potrebno je osigurati izvještavanje o dostupnim NBB podacima u okviru praćenja implementacije NS IUOP. Alternativno, imajući u vidu određena metodološka i ograničenja u prikupljanju podataka za NBB, potrebno je procijeniti izvodljivost uvođenje evropskog registra ispuštanja i transfera zagađenja (European Pollutant Release and Transfer Register ili E-PRTR) i razmotriti eventualnu upotrebu tako dobijenih podataka za praćenje sprovođenja NS IUOP.

Indikatori 6, 7 i 8 nijesu dostupni zbog slabosti u sistemu prikupljanja i obrade podataka o otpadu, ali je sasvim izvjesno (na osnovu postojećih izvještaja i analiza) da je stopa reciklaže daleko ispod postavljene ciljne vrijednosti od 50%. Ovo pocrtava potrebu značajnog unapređenja sistema upravljanja komunalnim otpadom.

Za indikatore za koje je ocijenjeno da su dostupni, kao što su procenat sakupljenog komunalnog otpada (indikator 5, ciljna vrijednost 100%) i procenat priključenosti na kanalizacionu mrežu/ procenat prečišćenih otpadnih voda (indikator 4, ciljna vrijednost 85%/ 80%) treba osigurati redovno izvještavanje, a može se načelno reći da ciljne vrijednosti nijesu postignute.

Konačno, potrebno je preispitati izvodljivost dobijanja pokazatelja 9 i 10 (finansiranje zelene mobilnosti i korišćenje vozila na električni ili solarni pogon) i odlučiti da li ih i kako treba pratiti u nastavku sprovođenja NS IUOP.

5.3 Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija

Sažete informacije o sprovođenju sedam prioritetnih akcija definisanih kod strateških ciljeva 2.1, 2.3 i 2.4 sa ocjenama date su u **tabeli 5.2** (preporuke za reviziju/ ažuriranje AP date su u **aneksu 1**). U potpunosti je realizovana prioritetna akcija koja se odnosi na izradu studija za revitalizaciju plaža, dok za dvije PA nije bilo aktivnosti u planiranom vremenskom okviru. Izrada Programa sanacije zagađenja (PA 2.1) ocijenjena je relativno visokom ocjenom (3,6), dok je za ostale tri PA procijenjeno da su realizovane i manjoj mjeri (ocjene 3).

Tabela 5.2: Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija za tematsko područje 2

Opis	Rezultati	Ocjena
2.1 Izraditi Program sanacije zagađenja obalnog područja na prioritetnim lokacijama (vezuje se za mjeru 2.1.1)	Nije urađen poseban Program sanacije, ali su prioriteti prepoznati i adresirani kroz niz nacionalnih i lokalnih planova i dokumenta, uključujući NAP (Nacionalni akcioni plan za kontrolu zagađenja iz izvora na kopnu), Plan za upravljanje komunalnim otpadnim vodama, planove za sanaciju zagađenja u Ulcinju i luci Bar.	3,6
2.2 Jačati kapacitete za zeleni nautički turizam („green boating“)	Bez značajnijih aktivnosti.	1
2.3 Realizovati pilot primjer koncepta zelenog nautičkog turizma („green boating“)	U okviru Projekta <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i> sprovedena jedna pokazna aktivnost (katamarani).	1
2.4 Podsticati razvoj turističke infrastrukture kroz pilot projekt „Pješačka i biciklistička transverzala“	Akcija realizovana u manjoj mjeri kroz aktivnosti opštine Tivat i UNDP GEF projekat <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i> .	3
2.5 Izraditi bazne studije za revitalizaciju odabranih plaža	Bazne studije za revitalizaciju pet plaža (Mogren, Sutomore, Petrovac, Žukotrlica i Pržno/ Budva) urađene tokom 2018. i 2019. godine.	5
2.6 Jačati kapacitete za adaptaciju na uticaj klimatskih promjena	Realizovana značajan broj aktivnosti kroz niz projekata i proces pripreme Nacionalnog plana adaptacije (NAP-a).	3

2.7 Realizovati pilot projekat za adaptaciju na uticaj klimatskih promjena	Uticaj klimatskih promjena detaljno razmatran u okviru pilot projekta za Boku, takođe i u procesu pripreme obalnog plana (koji je u toku) za područje Boko-kotorskog zaliva.	3
--	--	----------

6 Tematsko područje 3: Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj

6.1 Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi

U ovom odjeljku Izvještaja predstavljeni su glavne aktivnosti i rezultati po strateškim ciljevima i mjerama za tematsko područje 3, dok su detaljnije informacije po podmjerama prikazane u **aneksu 1**. Pored aktivnosti i rezultata, razmatraju se i glavni izazovi za sprovođenje mjera odnosno pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

6.1.1 Strateški cilj 3.1: Razviti sistem održivog prostornog planiranja

U izvještajnom periodu ostvareni su skromni rezultati sa sprovođenjem mjere 3.1.1 (sistematsko praćenje i istraživanje stanja i procesa u prostoru obalnog područja i razvijanje informacionog sistema uređenja prostora).

Donijet je novi Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata 2017. godine kojim je promijenjena struktura planskih dokumenta a nadležnosti u sistemu planiranja centralizovane. Ključna planska dokumenta su Prostorni plan Crne Gore i Plan generalne regulacije (PGR). Iako je izrada PGR-a bila predviđena u roku od tri godine od stupanja Zakona na snagu, ovaj plan nije donesen do 2022. godine kada je pokrenuta nova reforma propisa u oblasti planiranja, gradnje i legalizacije objekata. Jedan od razloga nedonošenja PGR-a bilo je i odsustvo pouzdane dokumentacione podloge koju je obavezno da formira i vodi MEPPU. Dokumentaciona osnova se dobija preklapanjem ortofoto snimaka i katastarske evidencije; za rukovanje ovim podacima potreban je softver koji još uvijek nije funkcionalan.

Zakonom je propisano i donošenje godišnjih Izvještaja o stanju uređenja prostora putem kojih treba da se prati realizacija planskih dokumenta. Izvještaji se redovno rade; u njihovoj pripremi se u određenoj mjeri koriste kvantitativni pokazatelji, uz prepoznatu potrebu za dalja poboljšanja.

U procesu izrade NSOR, urađena je analiza indikatora izgrađenosti sa prikazom postojećih i planiranih građevinskih područja u GIS-u za cijelu teritoriju države. Prostorna analiza izgrađenosti obalnog područja (u skladu sa zaključcima Skupštine Crne Gore donijetim prilikom usvajanja PPPN OP) nije završena tako da nije uspostavljen sistem praćenja indikatora izgrađenosti prostora, što treba osigurati u narednom periodu; očekuje se da će kroz nastavak IPA projekta *Podrška implementaciji i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori* biti napravljen pomak u tom pravcu.

Osnova za realizaciju podmjere koja se odnosi na uspostavljanje osnovne GIS baze podataka o prostoru na državnom i lokalnom nivou postavljena je kroz realizaciju CAMP-a Crna Gora odnosno kroz proces izrade NS IUOP. Međutim, dalji napredak, uključujući uspostavljanja funkcionalne, kontinuirano ažurirane GIS baze podataka u okviru informacionog sistema o prostoru, nije ostvaren. Značajan rezultat u ovom kontekstu je donošenje Zakona o infrastrukturi prostornih podataka (Sl. list CG br. 37/17) kojim se definiše baza metapodataka. Takođe, uspostavljen je Geoportal Uprave za nekretnine Crne Gore.

Kad je riječ o unapređenju kvaliteta planskih dokumenata (Mjera 3.1.2), postignuti su značajni pomaci, posebno kroz standardizaciju planskih dokumenata i uvođenje instituta Glavnog državnog i Glavnog gradskog arhitekta. Usvojen je Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta, kriterijumima

namjene površina, elementima urbanističke regulacije i jedinstvenim grafičkim simbolima. Vezano za kvalitet urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja, rade se Državne smjernice razvoja arhitekture (iako sa značajnim zakašnjenjem u odnosu na zakonsko rješenje), urađeni su priručnici; konkursi su zakonska obaveza za objekte od javnog interesa.

Ostvaren je određeni napredak u sprovođenju SEA, dok i dalje postoji značajan prostor za poboljšanja, posebno kad je riječ o prepoznavanju važnosti podataka iz oblasti životne sredine, integraciji preporuka SEA u prostorne planove i slično.

Nedovoljan napredak ostvaren je kod metodoloških unapređenja planskog procesa i revizije planova. Glavni rezultati kod metodoloških unapređenja odnose se na donošenje Pravilnika o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta te na realizaciju projekta *Analiza ranjivosti morske sredine u Bokokotorskom zalivu, Metodološke smjernice*. Analize ranjivosti se primjenjuju u planskim procesima ali su potrebna dalja poboljšanja (u smislu njihovog korišćenja kao sredstva optimizacije namjene površina). Takođe, potrebna su dalja poboljšanja sa metodama predionog vrednovanja i planiranja, kao i sa analizom rizika od klimatskih promjena. Kad je riječ o reviziji planova, glavni zadaci za naredni period su detaljnija razrada metodologije ocjenjivanja, objektivizacija vrednovanja i definisanje kriterija za sastav stručnih tijela.

Veoma značajni rezultati ostvareni su sa sprovođenjem mjere 3.1.3 (uspostavljanje planiranja namjene mora), uglavnom kroz aktivnosti pilot projekta za Boku i GEF Adriatik projekta. Ove aktivnosti su rezultirale dokumentom *Plan područja mora u Crnoj Gori: koncept i predlozi planskih rješenja*; potrebni su dalji koraci ka formalizaciji rezultata ovih procesa u kontekstu pune transpozicije i implementacije odredbi EU Direktive 2014/89/EU o uspostavljanju okvira za prostorno planiranje morskog područja i relevantnih odredbi IUOP Protokola. Značajan doprinos uspostavljanju adekvatne baze podataka za primjenu planiranja namjene mora dat je i kroz IPA projekat i izradu Morske strategije u skladu sa Zakonom o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019).

6.1.2 Strateški cilj 3.2: Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora

Kod mjere 3.2.1 (povećanje stepena sprovedenosti planova), podmjera definisana sa ciljem da se obezbijedi efikasna priprema građevinskog zemljišta (za koju su vezane i dvije prioritete akcije – analiza izvodljivosti uvođenja urbane preparcelacije i pilot projekat urbane preparcelacije) nije realizovana budući da koncept urbane preparcelacije nije propisan Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata iz 2017. godine.

Sproveden je niz aktivnosti sa ciljem sprečavanja nelegalne gradnje, uključujući, na primjer, jačanje kapaciteta/ formiranje urbanističko-građevinske inspekcije, obezbjeđivanje dostupnosti ortofoto snimka preklopljenog sa važećim digitalnim podlogama putem internet stranice Geoportala i slično. Ipak, ukupni napredak se može ocijeniti kao nedovoljan pa sprečavanje nelegalne gradnje ostaje značajan izazov i za naredni period. Proces legalizacije bespravno sagrađenih objekata je započet ali nije doveden do kraja u izvještajnom periodu. U 2022. godini pripremljeno je novo zakonsko rješenje za koje se očekuje da će poslužiti kao osnov za legalizaciju bespravno sagrađenih objekata.

Rezultati sa sprovođenjem mjere 3.2.2 (jačanje stručnih kapaciteta) su dosta skromni; izuzetak je podmjera vezana za kapacitete za participativno planiranje za koje je ocijenjeno da su značajno unaprijeđeni uvođenjem prethodnog učešća javnosti – faze planskog procesa koja se sprovodi prije izrade nacrtu plana i kojom se omogućava učešće javnosti u procesu odabira varijantnog rješenja.

Zakonom iz 2017. godine ingerencije za donošenje planskih dokumenata prenijete su na nadležno ministarstvo, što je rezultiralo smanjenjem broja i obuhvata aktivnosti za razvoj kapaciteta lokalne samouprave za pripremu, izradu i sprovođenje planskih dokumenata. Programe stručnog usavršavanja prostornih planera i arhitekata sprovodi u kontinuitetu Inženjerska komora Crne Gore, ali se ove aktivnosti smatraju nedovoljnim. Potrebno je pojačati napore za razvoj kapaciteta kod svih subjekata uključenih u proces planiranja prostora i izgradnje objekata u skladu sa zakonskim rješenjima koja će biti donijeta u narednom periodu.

Kad je riječ o mjeri 3.2.3 (uspostavljanje funkcionalne međuresorne saradnje), formalna rješenja za horizontalnu koordinaciju unaprijeđena su Zakonom iz 2017. godine kroz uvođenje prethodnog učešća javnosti i davanja saglasnosti na predlog planskog dokumenta. Osiguravanje djelotvorne koordinacije u praksi je, međutim, i dalje značajan izazov.

Djelimično je realizovana podmjera koja se odnosi na obezbjeđenje potrebnih sektorskih ulaznih podataka (poboljšanja su ostvorena kroz donošenje PPPN OP, Studije zaštite kulturnih dobara za potrebe izrade PPPN OP, kao i niza drugih sektorskih strategija i planova). Nije bilo rezultata kod podmjere vezane za korišćenje instrumenata poreske politike u funkciji ostvarivanja planskih ciljeva.

6.2 Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva

Tabela 6.1 sadrži sažeti pregled ocjena sprovedenosti podmjera za tematsko područje 3 datih na osnovu prikupljenih informacija i dinamike sprovođenja; pored toga, tabela sadrži prikaz izvedenih ocjena za mjere i ciljeve kao i procjenu izgleda za postizanje ciljnih ishoda do 2030. godine. Više detalja – uključujući pune nazive podmjera sa ocjenama i napomenama za izmjene i dopune Akcionog plana – može se naći u **aneksu 1**.

Za tri podmjere je ocijenjeno da nije bilo nikakvih ili da je sproveden mali broj aktivnosti u cilju njihove realizacije (radi se o korišćenju indikatora za praćenje stanja u prostoru, sprovođenju urbane preparcelacije i korišćenju instrumenata poreske politike za postizanje planskih ciljeva, posebno za destimulisanje prenamjene zemljišta u građevinsko). Čak devet podmjera¹² je ocijenjeno kao nerealizovano, sa napravljenim određenim pomacima (ocjene oko 2), što znači da je za više od polovine podmjera (od ukupno 21) konstatovan veoma nizak stepen sprovedenosti.

Na drugoj strani, podmjere za koje je ocijenjeno da su uglavnom realizovane (ocjene od 3,5 do 4,5) odnose se na sadržajnu i normativnu standardizaciju planskih dokumenata, uvođenje instrumenata provjere arhitektonske uspješnosti (davanje saglasnosti/ mišljenja na zahvate u prostoru od strane Glavnog državnog/ gradskog arhitekta) i uspostavljanje adekvatne baze podataka za izradu plana namjene mora.

¹² Uključujući, između ostalog, izvještavanje o stanju prostora, vođenje GIS baze podataka o prostoru, metodološka unapređenja planskih procesa, unapređenje recenzije planskih dokumenata, stručno usavršavanje i jačanje kompetencije prostornih planera i arhitekata, jačanje kapaciteta na nivou lokalnih samouprava i unapređenje horizontalne (međuresorne) i vertikalne koordinacije.

Tabela 6.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 3

3. UREĐENJE PROSTORA I ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ							
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocjena	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj
3.1.1.1	2	3.1.1 Sistematski pratiti i istraživati stanje i procese u prostoru obalnog područja i razviti informacijski sistem uređenja prostora	1,80	Uspostavljena baza podataka (opervatorijum stanja) u OP u okviru informacionog sistema o prostoru sa GIS bazom podataka i sistemom pokazatelja o stanju u prostoru koji se redovno ažuriraju		3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja (MEPPU)	2,55
3.1.1.2	1,4			Bitno je unaprijeđen kvalitet izvještavanja o stanju u prostoru			
3.1.1.3	2			Razvijen je sistem stručnog ocjenjivanja planskih dokumenata			
3.1.2.1	2	3.1.2 Unaprijediti kvalitet planskih dokumenata	2,75	Sistem planskih dokumenata je stabilizovan, uspješno zadovoljava potrebe efikasnog uređenja prostora			
3.1.2.2	2,4			SEA doprinose kvalitetu planskih dokumenata, posebno u smislu svođenja uticaja na ŽS na najmanju moguću mjeru			
3.1.2.3	4			Unaprijeđen kvalitet regulacionih (urbanističkih) planova, stvoren osnov za povećanje kvaliteta izgrađene sredine			
3.1.2.4	2,6			Uspješno se sprovodi stručna ocjena kvaliteta planskih dokumenata, koriste se objektivni kriterijumi i pokazatelji kao i GIS analize i podaci iz informacionog sistema o prostoru			
3.1.2.5	2						
3.1.2.6	3,5						
3.1.3.1	3	3.1.3 Uspostaviti planiranje namjene mora	3,10	Resursi morskog područja koriste se na održiv način			
3.1.3.2	2						
3.1.3.3	4,4			Smanjenje su ili eliminisane konfliktne namjene prostora u morskoj sredini			
3.1.3.4	3						

3. UREĐENJE PROSTORA I ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ								
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocjena	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj	
3.2.1.1	1	3.2.1 Povećati stepen sprovedenosti planova	2,00	Urbana preparcelacija je važan instrument pravičnog sprovođenja detaljnih planskih dokumenata		3.2 Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora (MEPPU, Uprava za inspekcijske poslove)	2.16	
3.2.1.2	3			Nema nelegalne i neplanske gradnje van građevinskih područja				
3.2.2.1	2	3.2.2 Jačati stručne kapacitete	2,40	Ojačani su kapaciteti svih subjekata u sistemu uređenja prostora				
3.2.2.2	2			Participativno planiranje sprovodi se uz aktivno učešće svih zainteresovanih strana				
3.2.2.3	3,2							
3.2.3.1	2	3.2.3 Uspostaviti funkcionalnu međuresornu saradnju	2,07	Unaprijeđena horizontalna i vertikalna koordinacija između subjekata u sistemu uređenja prostora				
3.2.3.2	3,2							
3.2.3.3	1			Instrumenti poreske politike koriste se i u funkciji ciljeva održivog korišćenja prostora				

Kad je riječ o mjerama, najbolje su ocijenjene mjere koje su vezane za planiranje namjene mora (prosječna ocjena 3,1) i unapređenje kvaliteta planskih dokumenata (prosječna ocjena 2,75).

Za većinu ciljnih ishoda je procijenjeno da je malo vjerovatno (narandžasta boja) da će biti postignuti do 2030. godine, dok je za ishode koji se odnose na urbanu preparcelaciju i zaustavljanje nelegalne i neplanske gradnje van građevinskih područja procijenjeno da ne mogu biti postignuti (crvena). Na drugoj strani, dosadašnji stepen sprovođenja podmjera i mjera za tematsko područje 3 ukazuje na to da je moguće (svijetlozelena boja) postizanje ciljnih ishoda koji se odnose na snažniji doprinos strateških procjena kvalitetu planskih dokumenata, bolji kvalitet regulacionih planova, smanjenje konfliktnih namjena mora i participativno planiranje.

Za negativnu ocjenu za ciljni ishod za urbanu preparcelaciju presudnu ulogu imala je činjenica da primjena ovog instrumenta nije predviđena važećim propisima. Budući da se urbana preparcelacija pokazala kao djelotvorna u drugim sistemima te da se i kod nas smatra (potencijalno) korisnim alatom, potrebno je razmotriti mogućnost regulisanja urbane preparcelacije tekućim izmjenama zakona i zadržavanje relevantnih mjera u NS IUOP Akcionom planu. Kad je riječ o zaustavljanju nelegalne i neplanske gradnje, neophodno je značajno intenziviranje napora da se sprovedu relevantne NS IUOP podmjere/ mjere (moguće i da se uvedu nove) s obzirom na to da ovaj fenomen ozbiljno podriva mogućnosti za dugoročno održiv razvoj obalnog područja.

Sa prosječnom ocjenom od 2,6, strateški cilj 3.1 (razviti sistem održivog prostornog planiranja) ima solidne izgleda da bude postignut (uz određena kašnjenja), dok su izgledi za drugi cilj – obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora – slabi (prosječna ocjena 2,2). Ovu ocjenu treba shvatiti kao signal da se u drugoj polovini implementacionog perioda NS IUOP treba posvetiti mnogo više pažnje povećanju stepena sprovednosti planova, jačanju stručnih kapaciteta i funkcionalnoj međuresornoj saradnji, sve u sklopu novih zakonskih rješenja čije donošenje je u toku.

Za tematsko područje 3 predviđeno je šest indikatora sa slijedećim ciljnim vrijednostima:

1. izgrađenost odnosno iskorišćenost građevinskih područja obalnih opština (30%);
2. informacioni sistem o prostoru (u funkciji);
3. redovno godišnje izvještavanje o sprovođenju PPPN OP na osnovu utvrđenih pokazatelja (iz tabele 8-2¹³) i uz korišćenje podataka iz informacionog sistema o prostoru (uspostavljeno);
4. sprovođenje urbane preparcelacije (u obuhvatu najmanje 10 detaljnih urbanističkih planova);
5. sprovođenje aktivnosti (predavanja, seminara i sl.) koje se odnose na stručno usavršavanje prostornih planera i predstavnika državne uprave (godišnje se sprovodi minimum 20 različitih aktivnosti);
6. legalizacija nelegalno izgrađenih objekata, uz prateću sanaciju (završena legalizacija).

Iako nijedan od ovih indikatora nije sistematski praćen tokom sprovođenja NS IUOP, na osnovu dostupnih informacija i analize realizacije podmjera i mjera može se reći da ciljne vrijednosti nijesu postignute ni za jedan od indikatora 2 do 5; za indikator 1 nije moguća čak ni provizorna ocjena dok ne bude završena analiza prostornih podataka.

Doprinos praćenju indikatora 1 i 3 se očekuje kroz tekuću analizu podržanu kroz nastavak IPA projekta. Kada vrijednosti pokazatelja budu dostupne, biće korisno da se iz vizure tih podataka još jednom

¹³ Radi se o tabeli 8-2 iz NS IUOP koja između ostalog sadrži pokazatelje kao što su udio građevinskih područja u površini obalnih opština, udio građevinskih područja u pojasu širine 1 km od obalne linije, izgrađenost odnosno iskorišćenost građevinskih područja (za koju je predviđeno da sa 30% u 2015. poraste na 50% u 2030. godini), broj novih građevinskih područja u zonama visoke ranjivosti, i druge.

razmotre date ocjene i zaključci o napretku sa sprovođenjem Akcionog plana NS IUOP za tematsko područje 3.

6.3 Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija

Za tematsko područje 3 karakterističan je veoma nizak stepen realizacije prioritetnih akcija, dijelom i zbog toga što su neke od njih (na primjer dvije PA vezane za urbanu preparcelaciju) bile uključene u Akcioni plan imajući u vidu rješenja iz prethodnog Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, dok Zakonom iz 2017. godine takva planerska rješenja nijesu bila predviđena. Nedostatak aktivnosti je međutim zabilježen i kod veoma važnih PA koje su utemeljene u važećim propisima, kao što su one koje tiču popravljivanja efekata prethodne stihijne urbanizacije i gradnje: pilot projekat sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja nije realizovan, kao ni izrada priručnika za planiranje sanacije i obnavljanje takvih područja sa programom stručnog usavršavanja.

Sažete informacije o sprovedenu sedam prioritetnih akcija definisanih kod strateških ciljeva 3.1 i 3.2 sa ocjenama date su u **tabeli 6.2** (preporuke za reviziju/ ažuriranje prioritetnih akcija date su u **aneksu 1**). Pretežno je realizovana samo prioritetna akcija koje se odnosi na pripremu plana namjene mora, dok su kod uspostavljanja informacionog sistema o prostoru napravljeni početni koraci; kod preostalih pet PA nije bilo aktivnosti.

Tabela 6.2: Ocjena sprovođenja prioritetnih akcija za tematsko područje 3

Opis	Rezultati	Ocjena
3.1 Realizovati prvu fazu uspostavljanja informacionog sistema o prostoru	Na nivou države, urađena je analiza indikatora izgrađenosti sa prikazom postojećih i planiranih građevinskih područja u GIS-u; postoji popis svih planskih dokumenta. Na javni poziv za uspostavljanje geoportala (raspisan od 2020. godine) više puta je izjavljena žalba pa je postupak i dalje pred Komisijom za kontrolu postupka javnih nabavki.	2
3.2 Izraditi prostorni plan namjene morskog područja	Koncept plana namjene mora pripremljen kroz GEF Adriatik projekat; potrebne dalje aktivnosti na formalizaciji procesa i uvezivanju u planski sistem.	4
3.3 Sprovesti analizu izvodljivosti uvođenja urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19).	1
3.4 Realizovati pilot projekat urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19).	1
3.5 Pripremiti priručnik za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	Bez značajnijih aktivnosti; ocijenjeno da je priprema priručnika i dalje potrebna/ aktuelna, takođe i obuka.	1
3.6 Realizovati pilot projekat sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja	Bez značajnijih aktivnosti. Izrađen je plan sanacije bespravno podignutih objekata za Rutke u Sutomoru.	1
3.7 Pripremiti priručnik za primjenu PPPNOP CG i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	Priručnik za primjenu PPPN OP smatra se sastavnim dijelom plana (kroz smjernice za sprovođenje); nije bilo drugih aktivnosti za realizaciju ove PA.	1

7 Tematsko područje 4: Postizanje zadovoljavajućih učinaka ekonomskog razvoja obalnog područja

7.1 Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi

Glavne aktivnosti i postignuti rezultati za tematsko područje 4 predstavljeni su u ovom odjeljku po strateškim ciljevima i mjerama, dok su detaljnije informacije za podmjere prikazane u [aneksu 1](#). Pored informacija o aktivnostima i rezultatima, identifikovana su i pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

U procesu prikupljanja informacija i tokom konsultacija o pripremi Izvještaja (u periodu maj – septembar 2023. godine) nije dobijen input od više vodećih subjekata implementacije za strateške ciljeve 4.1 i 4.2 pa su za analizu uglavnom korišćeni predlog Prvog izvještaja i drugi dostupni izvori.

7.1.1 Strateški cilj 4.1: Održivo upravljati resursima obalnog područja

Glavni rezultati koji su ostvareni u okviru mjere 4.1.1 (očuvanje atraktivnosti resursa obalnog područja za razvoj održivog turizma) odnose se na poboljšanje kvaliteta i diverzifikaciju turističkog proizvoda, integrisanje ruralnog zaleđa u turističku ponudu i produženje turističke sezone. U izvještajnom periodu su realizovane veoma značajne investicije u nove kapacitete koji su svakako doprinijeli atraktivnosti i prepoznatljivosti crnogorske turističke ponude, ali ne neminovno i razvoju održivih vidova turizma promovisanih NS IUOP koji se zasnivaju na simbiozi prirodnih specifičnosti crnogorskog primorja i tradicionalnih oblika arhitekture i kulturnog naslijeđa. Dostupni pokazatelji govore o povoljnim (iako sporim) promjenama u odnosu primarnih i sekundarnih turističkih kapaciteta.

Napravljeni su određeni pomaci sa ograničavanjem urbanizacije kroz donošenje PPPN OP i kroz razvojnu politiku u turizmu, ali su ukupni dometi skromni. Kontrola urbanizacije za razvoj turizma, bolja usklađenost turističkih kompleksa sa lokalnim arhitektonskim i predionim vrijednostima te očuvanje kvaliteta prirodnog okruženja i plaža ostaju krupni izazovi za naredni period.

Sprovedeno je više programa i projekata koji doprinose obnovi i očuvanju vrijednih ruralnih prostora (mjera 4.1.2), finansiranih pretežno kroz agrobudžet, Investiciono razvojni fond (IRF), IPARD i sredstva Svjetske banke/ MIDAS projekat. Relevantne aktivnosti su uglavnom sprovedene u okviru generalne politike razvoja poljoprivrede i ruralnih područja i nemaju poseban fokus na očuvanje obalnih specifičnosti. Može se takođe konstatovati da su u izvještajnom periodu poboljšani uslovi i dostupnost sredstava za adaptaciju objekata za pružanje ugostiteljskih i/ili turističkih usluga na poljoprivrednim gazdinstvima u zaleđu obalnog područja, da se realizuju aktivnosti na očuvanju maslinjaka i slično. Procjene efekata ovih mjera sa stanovišta NS IUOP ciljnih ishoda (kakvi su, na primjer, povećanje vrijednosti poljoprivredne proizvodnje i povećanje zaposlenosti u ruralnim djelovima obalnog područja) nijesu bile dostupne u toku pripreme ovog Izvještaja.

U narednom periodu potrebno je pojačati napore da se sprovedu mjere i aktivnosti koji će osigurati dalji rast podrške poljoprivrednoj proizvodnji, ruralnom razvoju i izgradnji kapaciteta (uključujući „zelena“ plaćanja, zatim podršku po osnovu organske poljoprivrede, zaštićenih područja, područja s prirodnim ograničenjima za poljoprivredu, područja posebne prirodne vrijednosti i slično), imajući u vidu NS IUOP ciljeve i posvećujući posebnu pažnju specifičnostima obalne poljoprivrede, inovativnim pristupima i područjima sa manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede/ prirodnim ograničenjima. Takođe je potrebno pojačati napore da se destimuliše prenamjena i poboljšaju karakteristike poljoprivrednog zemljišta.

Kod mjere 4.1.3 (podržati održivu valorizaciju i očuvanje resursa mora) postignuti su značajni rezultati sa procjenama ribljeg fonda i poboljšanjem ekoloških performansi ribarstva i marikulture. Institut za biologiju mora (IBM) daje preporuke o maksimalno dozvoljenom održivom nivou izlova, a sprovedene su i temeljne procedure za izbor adekvatnih novih lokacija za marikulturu u skladu sa AZA (Allocated Zones for Aquaculture) konceptom GFCM-a¹⁴. Takođe je sproveden niz aktivnosti za diverzifikaciju marikulture, povezivanje sektora ribarstva i turizma i definisanje zajedničkih mjera i akcija za upravljanje morskim zaštićenim područjima (MZP), koja mogu bitno doprinijeti očuvanju ribljeg fonda. Na snazi su propisi koji za cilj imaju zaštitu pojedinih ekonomski važnih vrsta, zaštitu nedoraslih primjeraka riba i drugih organizama, kao i vrsta koje nijesu dio ciljanog ulova ribara.

Kao i kod ostalih sektora, primjena propisa i kontrola korišćenja resursa su slabe tačke; u procesu ažuriranja Akcionog plana treba razmotriti potrebe i mogućnosti da se ova pitanja adresiraju i kroz NS IUOP, moguće kroz jačanje koordinacije i saradnje svih subjekata u sektoru ribarstva i marikulture sa ostalim sektorima, inspeksijskim i službama nadležnim za upravljanje MZP.

7.1.2 Strateški cilj 4.2: „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja

Sprovedene su brojne aktivnosti podrške preduzetnicima u okviru različitih programa i projekata (finansiranih od strane IRF-a, Zavoda za zapošljavanje, MPŠV-a, lokalnih budžeta, EU fondova i međunarodnih organizacija i finansijskih institucija) koje su doprinijele sprovođenju mjere 4.2.1 - jačanje lokalne preduzetničke infrastrukture. Rađeno je na jačanju kapaciteta za pripremu i sprovođenje projekata, razvoju znanja i vještina, povezivanju preduzetnika/ stvaranju klastera. Podrška poljoprivrednim proizvođačima za primjenu novih trendova i tehnologija je izostala.

I pored ostvarenih rezultata, kapaciteti za pripremu i sprovođenje inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata su i dalje nedostadni i treba im posvetiti dužnu pažnju u narednom periodu. Posebnu pažnju pri reviziji AP treba posvetiti jačanju kapaciteta za primjenu mjera prilagođavanja na klimatske promjene, posebno u sektoru poljoprivrede ali i u ostalim granama ekonomije.

Kod mjere 4.2.2 (pokretanje i realizacija stimulativnih programa finansiranja) ostvareni su skromni rezultati sa razvojem zelenog bankarstva i podsticaja za sprovođenje zelenih projekata; napredak je posebno slab kod finansiranja inovativnih i rizičnih projekata.

Uprkos činjenici da je sproveden niz aktivnosti na jačanju kapaciteta te da je povećana dostupnost finansijskih sredstava (i u pogledu broja izvora i u pogleda obima sredstava), kapaciteti za apsorpciju sredstava, posebno iz EU fondova, su i dalje ograničeni. Na ovim pitanjima treba intenzivnije raditi u drugoj polovini implementacionog perioda NS IUOP.

Kad je riječ o mjeri 4.2.3 (poboljšanja kvaliteta proizvoda), postignuti su značajni rezultati sa uvođenjem programa sertifikacije kvaliteta, kao i sa podsticanjem brendiranja i marketinga domaćih proizvoda (naročito specifičnih, tradicionalnih, autohtonih proizvoda visokog kvaliteta). Postoji značajan prostor za poboljšanja kad je riječ o promociji uspješnih projekata.

7.2 Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva

Tabela 7.1 daje pregled ocjena sprovedenosti podmjera, mjera i ciljeva za tematsko područje 4, kao i procjenu izgleda za postizanje ciljnih ishoda; više detalja (uključujući pune nazive podmjera sa ocjenama i napomenama za izmjene i dopune Akcionog plana) može se naći u **aneksu 1**.

¹⁴ General Fisheries Commission for the Mediterranean – Generalna komisija za ribarstvo za Mediteran.

Tabela 7.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 4

4. POSTIZANJE ZADOVOLJAVAJUĆIH UČINAKA EKONOMSKOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA							
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocjena	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocj
4.1.1.1	2	4.1.1 Očuvati atraktivnost resursa obalnog područja za razvoj održivog turizma	2.00	Povećana je profitabilnost turizma		4.1 Održivo upravljati resursima obalnog područja MEPPU, MPŠV (Dir za poljoprivredu, Dir za ribarstvo)	2.58
4.1.1.2	1			Lokalne vrijednosti, predione i prirodne vrijednosti, održivi prostorni razvoj i ruralni razvoj zaleđa u funkciji su oblikovanja prepoznatljivog i specifičnosti turističkog proizvoda CG primorja			
4.1.1.3	3						
4.1.1.4	2						
4.1.2.1	2.5	4.1.2 Obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore	2.25	Ruralni razvoj podržava očuvanje vrijednog poljoprivrednog zemljišta, prirode i pejzaža, povezivanje interesa lokalnih zajednica, stvaranje novih radnih mjesta, čuvanje i afirmisanje autohtonih kulturnih i istorijskih vrijednosti			
4.1.2.2	2			Vrijednost poljoprivrednog outputa povećana za 30 - 40%, zaposlenost u ruralnim područjima za 10%			
4.1.3.1	3.5	4.1.3 Podržati održivu valorizaciju i očuvanje resursa mora	3.50	Diverzifikovane su aktivnosti u sektoru ribarstva i marikulture			
4.1.3.2	3.5			Ribarstvo i marikultura imaju zadovoljavajuće ekološke performanse			
4.2.1.1	2.5	4.2.1 Jačati lokalnu preduzetničku infrastrukturu	2.00	Sprovode se ruralni i zeleni preduzetnički projekti, preduzetnici uspješno rade		4.2 „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja MEPPU, MPŠV, MERT	2.29
4.2.1.2	2.5						
4.2.1.3	1						
4.2.2.1	2	4.2.2 Pokrenuti i realizovati stimulatивne programe finansiranja	2.00	Uspostavljene su podsticajne mjere u vidu finansijske i tehničke pomoći za sprovođenje zelenih projekata			
4.2.2.2	2						
4.2.3.1	3	4.2.3 Poboljšati kvalitet proizvoda	2.87	Ostvarena je prepoznatljivost tradicionalnih lokalnih poljoprivrednih proizvoda kroz sisteme sertifikacije i promociju njihove prepoznatljivost i kvaliteta			
4.2.3.2	2						
4.2.3.3	3.6						

Stepen sprovedenosti podmjera definisanih sa ciljem da se doprinese postizanju zadovoljavajućih učinaka ekonomije obalnog područja varira od 1 do 3,6. Najbolje ocijenjene podmjere odnose se na održivu valorizaciju morskih resursa odnosno poboljšanje produktivnosti i ekoloških performansi ribarstva i marikulture, te na brendiranje i marketing specifičnih, tradicionalnih, autohtonih proizvoda visokog kvaliteta. Podmjere za koje je ocijenjeno da u cjelini nijesu realizovane (ocjene 1) su valorizacija lokalnih (arhitektonskih, urbanističkih, predionih) vrijednosti za potrebe oblikovanja turističkih prostora, odnosno podrška poljoprivrednicima za primjenu novih trendova i tehnologije.

Za mjeru 4.1.3 koja se tiče održive valorizacije i očuvanja resursa mora ocijenjeno je da je uglavnom realizovana, a za mjeru 4.2.3 (poboljšanje kvaliteta proizvoda) da je realizovana u manjoj mjeri; za ostale mjere je ocijenjeno da su kod njih napravljeni određeni pomaci ali se kvalifikuju kao nerealizovane (ocjene oko 2).

Imajući u vidu ovakve ocjene, procijenjeno je da je moguće (svijetlo zelena boja) postizanje ciljnih ishoda koji se odnose na povećanje profitabilnosti turizma, diverzifikaciju u sektoru ribarstva i marikulture i zadovoljavajuće ekološke performanse ova dva sektora, te prepoznatljivost tradicionalnih lokalnih poljoprivrednih proizvoda. Postizanje ostalih ciljnih ishoda do 2030. godine je malo vjerovatno (narandžasta); izuzetak je povećanje vrijednosti poljoprivredne proizvodnje za 30-40% i povećanje zaposlenosti u ruralnim područjima obalnog pojasa za 10%, za što je ocijenjeno da nije realno očekivati da se ostvari odnosno da su šanse slabe (crvena boja) imajući u vidu dosadašnji napredak i dinamiku.

Kad je riječ o ciljevima, izgledi da se postigne održivo upravljanje resursima obalnog područja (cilj 4.1) su solidni (prosječna ocjena 2,6), uglavnom zahvaljujući značajnom napretku u realizaciji podmjera/ mjere koje se odnose na ribarstvo i marikulturu. Izgledi za postizanje cilja 4.2 koji se odnosi na ozelenjavanje razvoja su slabiji (prosječna ocjena 2,3).

Ocjene o izgledima da se postignu ciljni ishodi i strateški ciljevi ne mogu se direktno potkrijepiti NS IUOP pokazateljima budući da njihove vrijednosti u većini slučajeva nijesu dostupne. Oni za koje se na osnovu raspoloživih podataka (uključujući predlog Prvog izvještaja i druge izvore) može dati gruba procjena da su dostignute ciljne vrijednosti za 2020. godinu (što bi značilo da su relevantne podmjere i mjere realizovane u zadovoljavajućem obimu i po planiranoj dinamici) označeni su zelenom bojom u tabeli 7.2.

Tabela 7.2: NS IUOP pokazatelji za tematsko područje 4

Pokazatelj	Ciljna vrijednost 2020	Komentar
1. Udio primarnih turističkih kapaciteta u ukupnim kapacitetima	Trend rasta	Praćen u prvih par godina implementacije; zabilježena pozitivna kretanja.
2. Prosječna godišnja popunjenost (u %) primarnih turističkih kapaciteta	Trend rasta	Praćen u prvih par godina implementacije; zabilježena pozitivna kretanja.
3. Broj porodičnih poljoprivrednih gazdinstava (u zaleđu obalnog područja) uključenih u turističku ponudu	100 – 200	Registrovano 39 poljoprivrednih gazdinstava koja pružaju ugostiteljske usluge u zaleđu obalnog područja (uključujući Cetinje)
4. Udio poljoprivrednih gazdinstava uključenih u turističku ponudu čiji su nosioci mlađi od 40 godina (mladi farmeri)	Više od 50% ukupnog broja	Ne vodi se evidencija.

5. Udio poljoprivrednih površina u programima posebne podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju (zelena plaćanja, organska poljoprivreda, zaštićena područja, područja s prirodnim ograničenjima za poljoprivredu, područja posebne prirodne vrijednosti i sl.)	Više od 70% ukupnih poljoprivrednih površina	Ne vodi se evidencija.
6. Iznos sredstava podrške za realizaciju projekata ruralnog razvoja	Ubrzani trend rasta, godišnji rast po stopi većoj od 30%	Nijesu dostupni podaci.
7. Broj razvojnih projekata u ruralnim područjima koje su pokrenule lokalne zajednice	Minimalno 10	Ne vodi se evidencija.
8. Broj porodičnih poljoprivrednih gazdinstava koja su kroz programe ruralnog razvoja modernizovala proizvodnju	100	Ne vodi se evidencija.
9. Broj porodičnih poljoprivrednih gazdinstava koja ostvaruju pravo na direktna zelena plaćanja	400	Ne vodi se evidencija; direktna zelena plaćanja dostupna od 2020. godine.
10. Broj sertifikovanih poljoprivrednih proizvoda s teritorije obalnog područja (zaštićeno geografsko porijeklo, geografska oznaka, garantovano tradicionalna specijalitet)	5	Ne vodi se evidencija.
11. Broj poljoprivrednih proizvoda s teritorije obalnog područja koji koriste žig „Dobro iz Crne Gore	Ubrzani trend rasta	Praćen u prvih par godina implementacije; stagnacija.
12. Broj proizvođača sa statusom organskog proizvođača	100	Praćen u prvih par godina implementacije; ciljna vrijed. dostignuta od 2018. godine.
13. Broj formiranih klastera	3	Ne vodi se evidencija.
14. Broj novih preduzeća (mikro i malih), zadruga i proizvođačkih grupa u ruralnom području obalnog pojasa	20	Ne vodi se evidencija.
15. Broj novih radnih mjesta	300	Ne vodi se evidencija.

7.3 Ocjena sprovođenja prioriternih akcija

Za tematsko područje 4 definisana je samo jedna PA i to za strateški cilj 4.1, s tim što je prepoznato da postizanju ovog cilja doprinosi i PA vezana za cilj 2.4 (Podsticati razvoj turističke infrastrukture kroz pilot projekt *Pješačka i biciklistička transversala*).

Na realizaciji PA (Izraditi prijedlog projekta za podsticanje razvoja zelene ekonomije) vezane za cilj 4.1 nije bilo konkretnih aktivnosti u izvještajnom periodu (ocjena 1). Ukoliko na takvu potrebu ukaže analiza uzroka njenog nesprovođenja, biće potrebno izvršiti reviziju ove PA i definisati novi vremenski okvir za njeno sprovođenje. Ako se pak pokaže da više nije aktuelna, treba je brisati iz Akcionog plana. Zelena ekonomija je detaljno obrađena u NSOR (čiji je NS IUOP dio) ali nije bilo dodatnih napora da se razradi projekat koji bi demonstrirao mogućnosti i podstakao „ozelenjavanje“ obalne ekonomije.

8 Tematsko područje 5: Funkcionisanje sistema upravljanja obalnim područjem

8.1 Glavne aktivnosti, rezultati i izazovi

Glavne aktivnosti i postignuti rezultati za tematsko područje 5 predstavljeni su u ovom dijelu Izvještaja po strateškim ciljevima i mjerama, dok su detaljnije informacije na nivou podmjera prikazane u **aneksu**

1. U isto vrijeme, apostrofirani su glavni izazovi odnosno pitanja kojima u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

8.1.1 Strateški cilj 5.1: Uspostaviti funkcionalni koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem

Napravljen je značajan napredak sa sprovođenjem podmjera u okviru mjere 5.1.1 (efikasno upravljanje obalnim područjem na nivou donošenja političkih odluka), prevashodno uspostavljanjem i sukcesivnim organizacionim promjenama Nacionalnog savjeta za održivi razvoj (NSzOR) sa tijelima/ radnim grupama čiji zadaci uključuju i IUOP. Takođe su donijeta pravna akta kojima se definišu kriterijumi za izbor članova/ članica. U okviru novog NSzOR formiranog krajem 2022. godine Radna grupa za IUOP broji 35 članova/ članica iz različitih djelova javne uprave kao i iz drugih sektora; ova RG je preuzela ulogu prethodnog (nefunkcionalnog) Koordinacionog tijela za upravljanje obalnim područjem.

Članovi/ce NSzOR su rukovodeći kadrovi u ministarstvima, institucijama i organizacijama koje čine Savjet, predstavnici/ce lokalnih samouprava kao i predstavnici/ce NVO i nezavisni eksperti. Široko postavljeno članstvo povećava izgleda za sprovođenje preporuka.

I pored zaokruženih i dobro postavljenih formalnih rješenja, evidentni su izazovi za dalji rad koji uključuju osiguravanje djelotvornosti novih organizacionih struktura na političkom nivou djelovanja u koordinaciji IUOP politika i sprovođenju Strategije, te sprovođenje kontinuiranih i dobro ciljanih aktivnosti za razvoj kapaciteta. Rezultati rada novog NSzOR i njegov uticaj i prepoznatljivost tek treba da budu izgrađeni i potvrđeni kroz djelovanje u narednom periodu, uključujući i neophodni doprinos intenziviranju sprovođenja NS IUOP.

Što se tiče stručno-administrativnog nivoa djelovanja za efikasno upravljanje obalnim područjem koje je u centru pažnje kod mjere 5.1.2, u izvještajnom periodu je takođe zabilježeno više organizacionih izmjena vezano za djelovanje jedinice za IUOP (pri ministarstvu nadležnom za životnu sredinu). Poslovi vezani za IUOP su u postojećoj institucionalnoj organizaciji povjereni Direktoratu za zaštitu prirode (MEPPU) – Direkciji za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima. Stručnu i administrativnu podršku NSzOR i Radnoj grupi za IUOP pruža Kancelarija za održivi razvoj koja djeluje pri Generalnom sekretarijatu Vlade.

Nijesu rađene analize da li su i na koji način česte organizacione promjene doprinijele efikasnosti rada i boljim učincima za IUOP na stručno-administrativnom nivou. U okviru organizacionih jedinica koje su tokom vremena bile nadležne za IUOP (sada Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima) ovim poslovima se uglavnom bavilo samo jedno do dvoje zaposlenih.

U izvještajnom periodu nije bilo značajnijih aktivnosti na koordinaciji različitih subjekata odgovornih za sprovođenje NS IUOP mjera u okviru redovnog godišnjeg planiranja, uključujući i koordinaciju obezbjeđivanja sredstava iz budžeta i drugih izvora finansiranja. Napredak na ovim pitanjima je neophodan i predstavlja krupan izazov za naredni period.

Imajući posebno u vidu značajne organizacione i personalne promjene koje su se desile u poslednjih nekoliko godina u nadležnim institucijama, neophodan je i nastavak i intenziviranje aktivnosti na izgradnji kapaciteta, kako u MEPPU tako i u ostalim resorima i institucijama koje su prepoznate kao nosioci implementacije NS IUOP. Pitanja kojima treba posvetiti posebnu pažnju su sprovođenje i izvještavanje o NS IUOP, stručna evaluaciju materijala koji se upućuju NSzOR Radnoj grupi za IUOP, unapređivanje postojećih baza podataka i njihovo uvezivanje, i druga. Potrebna su takođe i

poboljšanja vidljivosti rada NSzOR/ RG za IUOP i sprovođenja njihovih preporuka od strane Vlade i lokalnih samouprava.

8.1.2 Strateški cilj 5.2: Jačati kapacitete javne uprave

Rezultati sa uspostavljanjem mjerljivosti rezultata javne uprave (mjera 5.2.1) su veoma skromni i vezani uglavnom za poboljšanja zakonskog i strateškog okvira. Nešto bolji rezultati su konstatovani kod mjere 5.2.2 koja se odnosi na izgradnju kapaciteta službenika, ali obje mjere sa pripadajućim podmjerama predstavljaju pitanja na kojima je neophodno mnogo više raditi u narednom periodu, u skladu sa aktuelnim akcionim planovima za reformu javne uprave i imajući u vidu specifične potrebe IUOP. Potrebni su i mnogo snažniji naponi da se osigura primjena rezultata brojnih obuka na način da se trajno unaprijedi kvalitet rada javne uprave.

Kad je riječ o mjeri 5.2.3 (omogućavanje transparentnog upravljanja obalnim područjem), rezultati postignuti u izvještajnom periodu su značajni i prevashodno se odnose na obavješćavanje javnosti o pitanjima od interesa za IUOP (objavljivanjem zaključaka NSzOR-a, sprovođenjem edukativnih i kampanja podizanja svijesti i slično) i sprovođenje javnih rasprava u procesima donošenja odluka koje se tiču razvoja obalnog područja.

Za poboljšanja u ovoj oblasti potrebno je raditi na jačanju kapaciteta institucija odgovornih za koordinaciju integralnog upravljanja obalnim područjem i izvještavanje. Evidentan je nedostatak administrativnih kapaciteta za ove poslove u Direkciji za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima/ Direktoratu za zaštitu prirode MEPPU-a, dok informacije o administrativnim kapacitetima u brojnim ostalim subjektima sa utvrđenim odgovornostima za sprovođenje NS IUOP nijesu dostupne. U okviru MEPPU-a, postoji potreba za angažovanjem dodatnih stručnjaka čije bi kvalifikacije i iskustvo pokrivali oblasti prostornog planiranja (uključujući i šire teme održivosti prostornog razvoja) i očuvanja ekosistema morske sredine.

8.1.3 Strateški cilj 5.3: Uspostaviti praćenje priobalnih procesa

Rezultati sa sprovođenjem mjere 5.3.1 (obezbjeđivanje potrebnih podataka, dostupnost podataka i kompatibilnost baza podataka) se generalno govoreći mogu opisati kao nezadovoljavajući. Za razmatranje napretka i izazova kod ove mjere relevantan je i spor napredak sa praćenjem i izvještavanjem o NSOR indikatorima, i posebno nedostupnost pokazatelja prostornog razvoja odnosno nesprovođenje zaključaka Skupštine o praćenju indikatora predviđenih PPPN OP.

Najznačajniji napredak je postignut kod finansiranja prikupljanja podataka, ažuriranja i održavanja baza podataka o morskoj sredini i kopnenom biodiverzitetu, uglavnom kroz međunarodne projekte (GEF Adriatik, IPA projekat, GEF projekat za zaštićena područja) i uz doprinos državnog budžeta. Ove aktivnosti su rezultirale uspostavljanjem baze podataka o pokazateljima stanja morske sredine i vrijednim staništima i vrstama pri AZŽS koja je i dalje u fazi razvoja. U narednom periodu veoma je važno obezbijediti i potrebna finansijska sredstva za prikupljanje, ažuriranje i upravljanje podacima od značaja za praćenje obalnih procesa (pri čemu se treba fokusirati na prioritete podatke sa stanovišta njihove upotrebe i stručnog značaja).

Izazovi vezani za koordinaciju i usklađivanje propisa kako bi se uspostavio sveobuhvatni informacioni sistem o obalnom području i osigurala kompatibilnost i razmjena podataka među različitim segmentima su i dalje izraženi. Činjenica da se u statističkom sistemu podaci po pravilu agregiraju na nivou cijele države (ne i po opštinama) doprinosi ovim izazovima budući da otežava izračunavanje indikatora relevantnih za obalno područje.

U izvještajnom periodu nije bilo značajnog napretka ni sa unapređenjem procedura za obezbjeđivanje dostupnosti i korišćenje podataka sadržanih u bazama podataka javnih institucija, što je još jedno pitanje kome u narednom periodu treba posvetiti više pažnje.

Veoma značajni rezultati postignuti su sa realizacijom mjere 5.3.2 (sprovođenje programa za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa). Kroz GEF Adriatik projekat urađena je revizija nacionalnog programa monitoringa morske sredine i usklađivanje sa zahtjevima ekosistemskog pristupa i Integrisanog programa za monitoring i procjenu (IMAP) Barselonske konvencije. Rezultati ovih aktivnosti su iskorišćeni za dalje usklađivanje programa monitoringa morskog ekosistema sa zahtjevima Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC koja je u nacionalno zakonodavstvo prenijeta Zakonom o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019). Monitoring program (kao dio Morske strategije za sprovođenje Zakona o zaštiti morske sredine) pripremljen je kroz IPA projekat, zajedno sa Programom mjera kojim se, između ostalog, razrađuju određene aktivnosti potrebne za sprovođenje monitoringa. U okviru GEF projekta za zaštićena područja realizovane su aktivnosti na uspostavljanju inventara stanja biodiverziteta i kartiranju područja od značaja za zaštitu, čime je dat doprinos identifikaciji staništa i vrsta mreže Natura 2000 u obalnom području (u kopnenom i morskom dijelu). Izazov je da se održi zamah kreiran ovim projektima i osigura kontinuitet u sprovođenju istraživanja od značaja za multidisciplinarnu ocjenu stanja morskog ekosistema.

Izazovi za naredni period odnose se i na jačanje postojećih napora i procesa za uspostavljanju sistema za kontinuirano praćenje i izvještavanje o uticajima prirodnih i antropogenih hazarda, prioriteto klimatskih promjena (meteorološki hazardi i ekstremni vremenski događaji), obalne erozije i seizmičkih hazarda.

Najkrupniji izazov predstavlja uspostavljanje i nesmetano funkcionisanje ukupnog informacionog sistema za praćenje stanja obalnog područja u skladu sa zahtjevima Protokola o IUOP, koji podrazumijeva vođenje posebnih baza podataka (o stanju životne sredine, stanju u prostoru i obalnim procesima) i njihovu međusobnu povezanost i kompatibilnost.

Konačno, kod mjere 5.3.3 (izgradnja institucionalnih kapaciteta za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa) konstatovan je izostanak aktivnosti i rezultata u izvještajnom periodu. Iako je kroz različite NS IUOP mjere i druge inicijative sproveden veliki broj aktivnosti kojima su targetirani kapaciteti na različitim nivoima, sistematski pristup izgradnji institucionalnih kapaciteta za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa (uključujući analizu efikasnosti sadašnjeg sistema, reformu istog na osnovu izvršene analize i sprovođenje programa za usavršavanja tehničkih i stručnih znanja u skladu sa unaprijeđenim propisima i aktuelnim potrebama) nije realizovan. Planirana transformacija JPMD u Agenciju za morsko dobro nije sprovedena/ nije usvojen novi zakon o morskom dobru.

Napredak u sprovođenju ove mjere i pripadajućih podmjera ostaje značajan izazov za naredni period.

8.2 Ocjena sprovođenja podmjera, mjera i ciljeva

U **tabeli 8.1** prikazan je sažeti pregled ocjena sprovedenosti podmjera za tematsko područje 5 koje su date na osnovu prikupljenih informacija i dinamike sprovođenja; pored toga, tabela sadrži prikaz izvedenih ocjena za mjere i ciljeve kao i procjenu izgleda za postizanje ciljnih ishoda do 2030. godine. Više detalja – uključujući pune nazive podmjera sa ocjenama i napomenama za izmjene i dopune Akcionog plana – može se naći u **aneksu 1**.

Glavni rezultati u okviru tematskog područja 5 postignuti su sa formalizacijom mehanizma za koordinaciju IUOP, povećanjem transparentnosti i unapređenjem praćenja stanja morske sredine i obalnog područja, što je rezultiralo relativno visokim ocjenama kod mjera 5.1.1 i 5.1.2 (efikasno

upravljanje obalnim područjem na nivou donošenja političkih odluka i na stručno administrativnom nivou) koje su ocijenjene sa 3,5 i 2,8. Prosječna ocjena za mjeru 5.2.3 (omogućavanje transparentnog upravljanja) obalnim područjem od 3,5 takođe pokazuje da su predviđene aktivnosti realizovane u značajnoj mjeri, što je slučaj i sa mjerom 5.3.2 (programi praćenja stanja) sa prosječnom ocjenom od 2,7.

U okviru ovih mjera, 6 podmjera je ocijenjeno kao realizovano ili pretežno realizovano (ocjene 5 i 4), uključujući formiranje savjeta za integralno upravljanje (NSzOR-a), utvrđivanje kriterijuma za učešće u radu savjeta, unapređenje stručne podrške radu savjeta i uspostavljanje jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem. Pored ovih, ocijenjeno je da su realizovane ili pretežno realizovane podmjere koje se odnose na pravovremeno pružanje informacija o obalnom području odnosno na monitoring kopna i mora.

Izostanak aktivnosti/ rezultata (u potpunosti ili u značajnijem obimu – ocjene od 1 do 1,5) konstatovan je kod osam podmjera od kojih je većina vezana za kvantifikovanje rezultata rada javne uprave i odgovornosti, uređivanje sistema za prikupljanje podataka, dostupnost i kompatibilnost baza podataka o obalnom području, te za izgradnju institucionalnih kapaciteta za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa. Sljedstveno, najniže ocijenjene mjere su 5.2.1. koja se odnosi na mjerljivost rezultata rada uprave i 5.3.3 koja se odnosi na izgradnju institucionalnih kapaciteta subjekata nadležnih za IUOP.

Ove ocjene jasno pokazuju da su slabe tačke u sprovođenju NS IUOP u dosadašnjem periodu kod tematskog područja 5 vezane za praćenje i vrednovanje učinaka javne uprave, uspostavljanje (u punom obimu) informacionog sistema u skladu sa Protokolom o IUOP, te za osnaživanje kapaciteta i organizaciono jačanje sa ciljem da se osigura IUOP. Imajući u vidu cjelokupnu analizu (kod ovog i ostalih tematskih područja) može se takođe reći da je koordinacija slaba tačka sprovođenja NS IUOP. Iako je stepen sprovođenja podmjera vezanih za koordinaciju ocijenjen visokim ocjenama, treba imati u vidu da je tu vrednovan formalni napredak (donošenje odluka, uspostavljanje radnih grupa/ koordinacionih tijela) ali ne i rezultat rada tih struktura odnosno njihov dosadašnji doprinos djelotvornoj koordinaciji za IUOP.

Shodno ocjenama o sprovođenju mjera u okviru tematskog područja 5, procijenjeno je da su izgledi za postizanje ciljnih ishoda do 2030. godine najslabiji (crvena boja) za:

- postizanje napretka u sistemu praćenja, izvještavanja i vrednovanja učinaka subjekata javne uprave;
- uspostavljanje cjelovitog seta pokazatelja relevantnih za praćenje stanja obalnog područja; i
- usklađivanje stručnih i tehničkih kapaciteta za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa sa potrebama IUOP.

Na drugoj strani, procijenjeno je da je realno očekivati postizanje ciljnih ishoda (svijetlo zelena boja) za više mjera vezano za unapređenje koordinacije i sprovođenja preporuka od značaja za IUOP, informisanje javnosti, uspostavljanje pravnog okvira za nesmetano funkcionisanje informacionog sistema kao i uspostavljanje kontinuiranog programa praćenja stanja obalnog područja.

Tabela 8.1: Ocjene za podmjere, mjere, ciljne ishode i ciljeve za tematsko područje 5

5. FUNKCIONISANJE SISTEMA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM							
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocjene	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocjene
5.1.1.1	5	5.1.1 Efikasno upravljati obalnim područjem na nivou donošenja političkih odluka	3.50	Svi sektori i nivoi uprave imaju mogućnosti da iskažu svoje interese u pogledu IUOP koji se dalje usklađuju kroz utvrđene procedure		5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem	3.17
5.1.1.2	5						
5.1.1.3	4						
5.1.1.4	2						
5.1.1.5	3						
5.1.1.6	2						
5.1.2.1	4	5.1.2 Efikasno upravljati obalnim područjem na stručno-administrativnom nivou djelovanja	2.83	Unaprijeđena je koordinacija pri donošenju i sprovođenju odluka i strateških dokumenata od značaja za upravljanje OP i unapređenje ukupnog stanja obalnog područja		MEPPU, JPMD, lokalne samouprave	
5.1.2.2	3						
5.1.2.3	3.5						
5.1.2.4	2						
5.1.2.5	1.5						
5.1.2.6	3						
5.2.1.1	1	5.2.1 Uspostaviti mjerljivost rezultata rada javne uprave	1.25	Ostvaren je progres u sistemu praćenja, izvještavanja i vrednovanja učinaka subjekata javne uprave		5.2 Jačati kapacitete javne uprave	2.35
5.2.1.2	1.5						
5.2.2.1	2	5.2.2. Izgraditi kapacitete službenika	2.30				
5.2.2.2	2.6						
5.2.3.1	4	5.2.3 Omogućiti transparentno upravljanje obalnim područjem	3.50	Informisano građanstvo		MEPPU, JPMD, lokalne samouprave	
5.2.3.2	3			Institucije javne uprave transparentno donose odluke uzimajući u obzir mišljenja i predloge javnosti			

5. FUNKCIONISANJE SISTEMA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM									
Podmjere	Ocj	Mjere	Ocjene	Ciljni ishodi do 2030	Izgledi	Ciljevi	Ocjene		
5.3.1.1	1.4	5.3.1 Obezbijediti potrebne podatke, dostupnost podataka i kompatibilnost baza podataka	1.80	Pravni okvir omogućava nesmetano funkcionisanje sveobuhvatnog info sistema za praćenje stanja OP		5.3 Uspostaviti praćenje obalnih procesa MEPPU, JPMD, AZŽS	1.84		
5.3.1.2	1.4								
5.3.1.3	2.4			Informacioni sistem za praćenje stanja OP čine međusobno uvezane kompatibilne i javno dostupne baze podataka					
5.3.1.4	2			Uspostavljen je cjelovit set pokazatelja relevantnih za praćenje stanja OP					
5.3.2.1	4	5.3.2 Sprovoditi programe za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa (veza s podmjerom 1.1.1.3 i 1.1.1.7)	2.72	Uspostavljen je kontinuirani program praćenja obalnih procesa i izvještavanja o stanju OP i obalnim procesima					
5.3.2.2	3								
5.3.2.3	2			Svi podaci o stanju OP čije je prikupljanje i obrada finansirano javnim sredstvima pod utvrđenim uslovima javno su dostupni i besplatno se stavljaju na raspolaganje nadležnim subjektima i zainteresovanim stranama					
5.3.2.4	1.6								
5.3.2.5	3								
5.3.3.1	1	5.3.3 Izgraditi institucionalne kapacitete za praćenje stanja OP i obalnih procesa	1.00	Stručni i tehnički kapaciteti za praćenje stanja OP i obalnih procesa usklađeni su sa potrebama IUOP					
5.3.3.2	1								
5.3.3.3	1								

Za strateški cilj 5.1 – uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem – izvedena ocjena od 3,2 pokazuje da su izgledi da bude postignut solidni. Izgledi za postizanje strateškog cilja 5.2 koji se odnosi na jačanje kapaciteta javne uprave (za IUOP) ocijenjeni su kao slabi (prosječna ocjena 2,4); ista procjena važi i za cilj 5.3 o uspostavljanju praćenja obalnih procesa, s tim što je prosječna ocjena znatno niža (1,8) a samim tim i izazovi za njegovo postizanje značajniji. Na nižu ocjenu kod cilja 5.3 značajno je uticalo nesprovođenje mjere 5.3.3 kojom je bila predviđena reforma i sistematska izgradnja institucionalnih, tehničkih i stručnih kapaciteta (za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa) kod subjekata sa nadležnostima za IUOP.

U dosadašnjem toku sprovođenja NS IUOP nije bilo redovnog izvještavanja ni o jednom od indikatora predviđenih za tematsko područje 5, a dostupne informacije ne omogućavaju čak ni grubu procjenu da li su postavljene ciljne vrijednosti postignute ili ne. Izuzetak je (donekle) indikator koji se odnosi na ulaganja u zaštitu životne sredine na lokalnom nivou za koji analize rađene u sklopu Početne procjene (dio Morske strategije u skladu sa Zakonom o zaštiti morske sredine) pokazuju da je ciljna vrijednost dostignuta.

Indikatori direktno vezani za mjere i ciljeve u tematskom području 5 su slijedeći (ciljna vrijednost za sve indikatore od 1 do 4 definisana je kao trend rasta):

- 1.a Broj odluka odnosno preporuka koje donosi Savjet za IUOP (NSzOR);
- 1.b Broj stručnih analiza i preporuka koje je pripremiло Koordinaciono tijelo za IUOP;
- 2.a Broj primjedbi primljenih od zainteresovane javnosti koje su prihvaćene odnosno koje su uticale na usklađivanje/ promjenu strateških dokumenata i propisa;
- 2.b Broj strateških dokumenata i propisa za koje su u fazi izrade bile organizovane javne konsultacije i sl.;
- 3. Broj programa i projekata za upravljanje obalnim područjem koji su sprovedeni korišćenjem i nadogradnjom postojećih (baza) podataka i pokazatelja stanja obalnog područja;
- 4. Zadovoljstvo javnosti učešćem u procesima donošenja i sprovođenja strateških dokumenata i propisa.

Pored ovih, definisani su još i indikatore o finansiranju zaštite životne sredine i izdvajanjima za istraživanja i praćenje obalnih procesa za koje takođe nijesu dostupne nikakve informacije. Konkretni indikatori su:

- 5. Ulaganja u zaštitu životne sredine na nacionalnom, lokalnom i na nivou zagađivača;
- 6. Izdvajanja za:
 - o a) realizaciju naučnih istraživanja u teritorijalnom moru Crne Gore, unapređivanje povezanosti i performansi centralne baze podataka, pojedinačnih baza podataka i metabaze podataka, i
 - o b) realizaciju programa praćenja obalnih procesa (svih segmenta životne sredine, prostora i prirodnih hazarda);
- 7. Broj primjedbi na dostupnost i analizu podataka o stanju obalnog područja.

Ciljne vrijednosti za indikator 5 definisane su kao:

- 1,5-2% budžeta s trendom rasta za nacionalni nivo,

- prosječna vrijednost izdvajanja na nivou šest primorskih opština u opsegu od 2-3% opštinskih budžeta s trendom rasta za lokalni nivo, i
- izdvajanje sredstava za zaštitu životne sredine od strane svih zagađivača s trendom rasta.

Za indikator 6 ciljne vrijednosti su postavljene kao trend rasta, za indikator 7 kao trend opadanja.

Za drugu polovinu implementacionog perioda NS IUOP neophodno je utvrditi koji su od predviđenih indikatora najznačajniji i izvodljivi u sadašnjim uslovima, te osigurati redovno izvještavanje o njima (sa definisanim metodologijama praćenja i odgovornostima). Alternativno, mogu se definisati novi pokazatelji. Preliminare preporuke (na osnovu analiza urađenih u okviru pripreme ovog Izvještaja) su da prioritet treba dati izračunavanju i praćenju pokazatelja 1.a, 5 (za lokalni nivo), 6.a i 6.b. Proces treba sprovesti paralelno sa procesom ažuriranja Akcionog plana.

8.3 Ocjena sprovođenja prioriteta akcija

Za tematsko područje 5 definisane su tri prioriteta akcije (za svaki strateški cilj po jedna) i to:

- pružiti podršku funkcionisanja koordinacionog mehanizma za IUOP;
- uvesti praćenje učinka djelovanja institucija uključenih u sistem za IUOP;
- uvesti izvještavanje o stanju obalnog područja primjenom pokazatelja.

Stepen sprovođenja je u sva tri slučaja ocijenjen kao nedovoljan, sa napravljenim početnim koracima ali bez značajnijeg napretka (ocjena 2).

9 Ocjena stepena sprovedenosti NS IUOP po tematskim područjima

Ocjene o sprovođenju NS IUOP prezentirane u **poglavljima 4 – 8** sumirane su u **tabeli 9.1** i prikazane po strateškim ciljevima i tematskim područjima.

Informacije iz **tabele 9.1** govore da postoje solidne šanse da budu postignuta samo četiri od 13 strateških ciljeva NS IUOP (uz moguća kašnjenja). Ciljevi koji imaju najbolje izgleda da budu ostvareni (prosječne ocjene iznad 2,5) su:

- održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (cilj 1.2);
- razviti sistem održivog prostornog planiranja (3.1);
- održivo upravljati resursima obalnog područja (vezano za razvoj turizma i poljoprivrede u obalnom području, ribarstva i marikulture – cilj 4.1); i
- uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (5.1).

Za sedam strateških ciljeva izgledi su slabi (ocjene od 1,5 do 2,5) dok je za dva cilja (podsticanje zelene infrastrukture i uspostavljanje praćenja obalnih procesa) ocijenjeno da ne mogu biti postignuta (ocjene ispod 1,5) budući da je kod njih zabilježen nizak stepen realizacije relevantnih podmjera i mjera. Ni jedan cilj se ne smatra postignutim tj. nema ocjenu od 4,5 ili višu; takođe, ni za jedan cilj se ne može reći da ima dobre izgleda da bude postignut na vrijeme. Ukupno posmatrano, nameće se zaključak da ukoliko se nastavi sa sprovođenjem Strategije dosadašnjim tempom, dobar dio strateških ciljeva neće biti postignut na kraju implementacionog perioda.

Tabela 9.1 takođe pokazuje da su prosječne ocjene po tematskim područjima ujednačene i da se kreću u rasponu od 2,36 do 2,45, uz izuzetak kod tematskog područja 2 (razvoj infrastrukture za sprečavanje

i sanaciju zagađenja) gdje je zabilježena prosječna ocjena od 1,92. Procenat sprovedenosti je blizu 50% za sva područja, osim za tematsko područje 2 gdje je procenat nešto niži (38%).

Tabela 9.1: Sprovođenje NS IUOP po tematskim područjima

Ciljevi	Ocjene	Tematsko područje	Ocjena	Stepen sprov. (%)
1.1 Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra	2.04	1. OČUVANJE PRIRODE, PREDJELA I KULTURNIH DOBARA	2.37	47
1.2. Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima OP	2.70			
2.1 Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema	2.05	2. RAZVOJ INFRASTRUKTURE ZA SPREČAVANJE I SANACIJU ZAGAĐENJA	1.92	38
2.2 Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada	2.14			
2.3 Podsticati zelenu infrastrukturu	1.32			
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda	2.18			
3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja	2.55	3. UREĐENJE PROSTORA I ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ	2.36	47
3.2 Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora	2.16			
4.1 Održivo upravljati resursima obalnog područja	2.58	4. POSTIZANJE ZADOVOLJAVAJUĆIH UČINAKA EKONOMSKOG RAZVOJA OP	2.44	49
4.2 „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja	2.29			
5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje OP	3.17	5. FUNKCIONISANJE SISTEMA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	2.45	49
5.2 Jačati kapacitete javne uprave	2.35			
5.3 Uspostaviti praćenje obalnih procesa	1.84			

S obzirom da Izvještaj tretira prvu polovinu implementacionog perioda, ovakav rezultat bi se, uslovno govoreći, mogao ocijeniti kao zadovoljavajući. Međutim, imajući u vidu veliki broj podmjera i prioritetnih akcija kod kojih nije bilo nikakvog napretka ili su napravljeni tek početni koraci, generalni zaključak je da je implementacija nedovoljno efikasna i da ukoliko ne bude osjetnih poboljšanja u narednom periodu, neće doći do projektovanog i prijeko potrebnog napretka u upravljanju resursima obalnog područja niti do ispunjenja vizije NS IUOP. Ovim se potvrđuju nalazi predloga Prvog izvještaja i pokazuje da se sprovođenju NS IUOP i dalje ne poklanja neophodna pažnja odnosno da u izvještajnom periodu nije bilo dovoljno koordiniranih ciljanih napora za sprovođenje Akcionog plana Strategije. U prilog ovome govori i to da je za samo 23 od ukupno 61 ciljnog ishoda (38%) procijenjeno da je moguće

da će biti postignuti do 2030. godine, dok je za ostale procijenjeno da je malo vjerovatno (44%) odnosno da nema izgleda (18%) da budu postignuti.

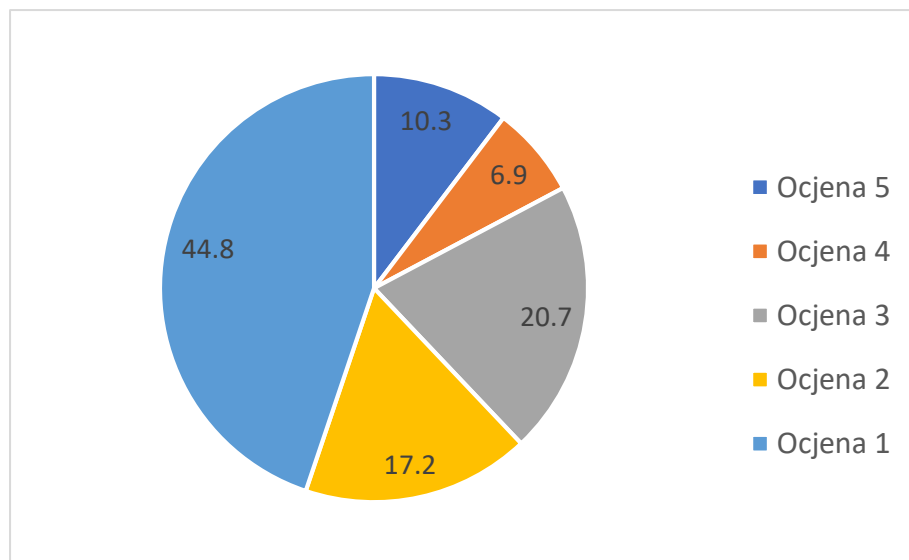
Dostupni NS IUOP indikatori i oni za koje je moguće dati grube ocjene o kretanjima i stanju u odnosu na zadate ciljne vrijednosti takođe potvrđuju ocjene o nezadovoljavajućem stepenu napretka u sprovođenju NS IUOP zaključno sa 2022. godinom. Imajući pak u vidu da se većina NS IUOP indikatora ne prati sistematski i da nije moguće izvesti informisane zaključke o njihovim vrijednostima, ostaje otvoreno pitanje kakva bi bila slika sprovođenja NS IUOP da je bilo moguće sagledati u kojoj mjeri su postignute ciljne vrijednosti predviđene za sve indikatore.

Analiza ocjena stepena sprovedenosti prioritetnih akcija (prikazana na **slici 9-1**) govori o niskom stepenu sprovođenja ovog dijela Akcionog plana, posebno imajući u vidu da je realizacija PA bila planirana za period 2016-2020. godine. U potpunosti je ili pretežno realizovano (ocjene 5 i 4) manje od jedne petine (17,2%) od ukupno 29 prioritetnih akcija i to:

- proglašenje tri morska zaštićena područja;
- sprovođenje pilot projekat za primjenu ekosistemskog pristupa (projekat za Boko-kotorski zaliv);
- priprema programa sanacije zagađenja na prioritetnim lokacijama;
- izrada baznih studija za revitalizaciju plaža;
- priprema prostornog plana namjene mora.

Za šest prioritetnih akcija (20,7%) ocijenjeno je da su realizovane u manjoj mjeri, a za 13 (oko 45% od ukupnog broja prioritetnih akcija) da nije bilo nikakvih aktivnosti u izvještajnom periodu; kod 5 prioritetnih akcija (17,2%) napravljeni su tek početni koraci.

Slika 9-1: Ocjene stepena sprovođenja prioritetnih akcija (%)

10 Dostupnost indikatora za praćenje i ocjenu sprovođenja NS IUOP

Analiza dostupnosti indikatora za svako od pet tematskih područja predstavljena u **poglavljima 4 – 8** ovog Izvještaja pokazala je da je sistematsko praćenje seta kvantitativnih pokazatelja slaba tačka u procesu ocjene sprovođenja NS IUOP i da nije bilo napretka u ovoj oblasti u odnosu na period obuhvaćen predlogom Prvog izvještaja (period do kraja 2018. godine). U procesu pripreme predloga

Prvog izvještaja, institucije sa utvrđenim odgovornostima za NS IUOP indikatore su mahom izvijestile da se većina indikatora ne prati na način predviđen Strategijom ili da ti indikatori nijesu uvršteni u njihove planova rada, te da ne postoji definisana metodologija za njihovo izračunavanje.

Situacija se nažalost nije promijenila ni u periodu od 2019. do 2022. godine tako da sprovođenje NS IUOP karakteriše nedostupnost velike većine od ukupno 47 predviđenih indikatora. Za manji broj indikatora godišnje vrijednosti su dostupne za prvih nekoliko godina sprovođenja Strategije, dok je za neke (na osnovu drugih izvora/ informacija) moguće dati načelnu ocjenu da li su ciljne vrijednosti za 2020. godinu dostignute. Posebno je važno istaći da nijesu dostupni prostorni indikatori uprkos činjenici da postoje skupštinski zaključci o praćenju pokazatelja uvrštenih u PPPN OP.

Imajući u vidu značaj indikatora za objektivnu i pouzdanu ocjenu napretka u sprovođenju zacrtanih ciljeva, neophodno je (u procesu revizije Akcionog plana Strategije i kroz konsultacije sa svim nadležnim institucijama) ponovo razmotriti sve NS IUOP indikatore. Polazeći od trenutnog stanja i dostupnosti podataka, potrebno je provjeriti izvodljivost njihovog praćenja i revidirati listu. Za indikatore za koje se utvrdi da treba da ostanu i eventualne novo-predložene indikatore ili zamjene treba jasno definisati metodologiju i odgovornosti, moguće uz predlog faznog uvođenja (ako se procijeni da se ne može osigurati praćenje svih pokazatelja odjednom).

Za zaštitu vrijednih ekosistema, potrebno je (kao prioritet) precizirati metodologiju i odgovornosti za praćenje indikatora o površinama i procentu zaštićenih kopnenih i područja u moru, te postaviti ciljne vrijednosti za morska zaštićena područja (u skladu sa novom strategijom zaštite biodiverziteta i relevantnim procesima u okviru Protokola Barselonske konvencije o posebno zaštićenim područjima i biodiverzitetu Mediterana).

Za tematsko područje 2, NS IUOP pokazatelje koji se odnose na kvalitet morskog ekosistema treba uskladiti sa dostupnim indikatorima po GES kriterijumima, uvodeći moguće i neke nove (koji nijesu predviđeni originalnom Strategijom a za koje se očekuje da bi se mogli pratiti u periodu do 2030. godine). Takođe, potrebno je naglasiti neophodnost poboljšanja u sistemu prikupljanja i obrade podataka o tokovima otpada (čemu je posvećena i jedna podmjera kod strateškog cilja 2.2) i utvrditi one čije izvođenje je moguće u narednih nekoliko godina. Posebnu pažnju treba posvetiti podacima o upravljanju otpadom na lokalnom nivou.

Za tematsko područje 3, potrebno je intenzivirati napore za sistematsko praćenje prostornih indikatora predviđenih PPPN OP, uz jasno definisanje odgovornosti za redovno izvještavanje (ko i prema kome je dužan podnositi redovne izvještaje, kojom dinamikom). Za ove indikatore potrebno je imati u vidu tekuću analizu prostornih podataka koja se sprovodi kroz nastavak IPA projekta i osigurati integraciju rezultata u sistem za praćenje i ocjenu sprovođenja NS IUOP.

Kod tematskog područja 4 treba provjeriti da li je moguća racionalizacija seta indikatora i fokusiranje na one kod kojih već postoje određena iskustva i rezultati sa praćenjem, odnosno na druge za koje je uspostavljanje praćenja relativno lako izvodljivo ili kompatibilno sa drugim procesima (npr. direktna plaćanja u poljoprivredi).

Iako su svi predloženi indikatori kod tematskog područja 5 relevantni i kompatibilni sa definisanim mjerama i ciljevima, potrebna je provjera izvodljivosti njihovog praćenja i eventualna zamjena drugim pokazateljima u slučaju da se pokaže da je neophodno uložiti disproporcionalno velike napore (vrijeme) da bi se on redovno pratili. Od posebnog značaja su indikatori koji se odnose na djelotvornost rada mehanizama za koordinaciju politika (sada Radna grupa za IUOP Nacionalnog savjeta za održivi razvoj), zatim izdvajanja lokalnih samouprava za životnu sredinu kao i ukupna izdvajanja za istraživanja u teritorijalnom moru i informacioni sistem o obalnom području.

11 Ažuriranje Akcionog plana i seta prioriternih akcija

Na osnovu prikupljenih informacija, potrebno je pristupiti izmjenama i dopunama Akcionog plana NS IUOP. Ažuriranju AP treba pristupiti po usvajanju Izvještaja, u konsultativnom procesu vođenom od strane Direkcije za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima/ Direktorata za zaštitu prirode (MEPPU).

U procesu pripreme Izvještaja analizirana je potreba izmjene i dopune svih NS IUOP podmjera i prioriternih akcija pojedinačno. Takođe su date određene smjernice o potrebi prilagođavanja pojedinih mjera. Kad je riječ o strateškim ciljevima i tematskim područjima, Izvještajem je ocijenjeno da su oni i dalje aktuelni i da ih treba zadržati u izvornom obliku (uz eventualne manje izmjene formulacija odnosno preciziranja/ dopune ciljeva).

Konkretno preporuke o pravcu u kome treba ići sa izmjenama i dopunama Akcionog plana date su u **aneksu 1** za svaku podmjeru i prioriternu akciju pojedinačno. U skladu sa utvrđenom metodologijom, preporuke su da se:

- iz Akcionog plana isključe podmjere/ PA koje su u potpunosti ili pretežno sprovedene, odnosno da se definiše njihov nastavak (ukoliko se to procijeni potrebnim);
- na osnovu analize uzroka nesprovođenja i sadašnjih uslova i potreba, izvrši brisanje ili revizija (preformulacija, konkretizacija ili promjena fokusa) podmjera/ PA kod kojih nije bilo značajnijeg napretka;
- izvrše manje modifikacije podmjera/ PA kod kojih su napravljeni početni koraci u implementaciji ili su sprovedene u manjoj mjeri, kako bi se one prilagodile sadašnjim uslovima i potrebama¹⁵; predviđena je takođe i mogućnost da podmjere/ PA iz ove kategorije ostanu kakve jesu (ukoliko se procijeni da njihovo prilagođavanje nije potrebno).

Pored ovakvih izmjena i dopuna Akcionog plana, predviđena je i mogućnost uvođenja novih podmjera, mjera ili prioriternih akcija da bi se postigli strateški ciljevi.

Za ciljne ishode je procijenjeno da su adekvatni i koherentni, kao i da predstavljaju dobru konkretizaciju strateških ciljeva na nivou mjera pa se predlaže da se zadrže u revidiranom Akcionom planu, uz mogućnost formulisanja novih (kod eventualnih novih mjera) i razmatranje mogućnosti da se kod nekih planiranih ishoda utvrde prelazne vrijednosti (za, na primjer, 2025. ili 2027. godinu), odnosno da se vežu za određene indikatore.

Kod svih prioriternih akcija i podmjera/ mjera koje su bile vezane za vremenske rokove potrebno je definisati nove. Predlog ovog Izvještaja je da se novi set PA definiše za period 2024 – 2025. godine i dalje fazno do 2030. Za razradu prioriternih akcija može se koristiti ista forma koja je korišćena za originalni set.

Pri reviziji i prilagođavanju postojećih podmjera potrebno je razmotriti njihov obuhvat odnosno mogućnost da se racionalizuju ili strukturiraju fazno, fokusirajući se (u prvih par godina implementacije revidiranog AP) na prioriternu probleme i prve stepenice ka postizanju cilja.

Pored ovih načelnih smjernica za reviziju Akcionog plana, potrebno je imati na umu i slijedeće konkretne nalaze analize sprovedene u procesu pripreme ovog Izvještaja:

¹⁵ U izmijenjenom kontekstu uslovljenom razvojem drugih politika i planova, uključujući sprovođenje Zakona o zaštiti morske sredine/ Morske strategije, Nacionalnog akcionog plana za prilagođavanje na klimatske promjene, donošenje novih zakona o planiranju, gradnji i legalizaciji objekata i slično.

- Za tematsko područje 1, relevantne podmjere i mjere treba dopuniti/ izmijeniti tako da se naglasi neophodnost proglašenja novih zaštićenih područja – u moru za lokacije prepoznate kao prioritetne u PPPN OP (pored tri lokacije koje su stavljene pod zaštitu tokom 2021. godine), na kopnu u skladu sa rezultatima procesa: a) revizije postojećih zaštićenih područja; b) identifikacije lokacija sa vrijednim staništima i vrstama; i c) koji su sprovedeni na opštinskom nivou u cilju zaštite određenih područja (a koji iz različitih razloga nijesu dovedeni do kraja).
- Kod strateškog cilja 2.3 (podsticanje zelene infrastrukture) potrebno je definisati novu mjeru ili mjere koje će biti u skladu sa prihvaćenim definicijama zelene infrastrukture (ZI) odnosno shvatanjem ZI kao strateški planirane mreže prirodnih i polu-prirodnih područja koje se uspostavljaju i kojima se upravlja sa ciljem generisanja ekosistemskih usluga i očuvanja biodiverziteta. U definisanju novih mjera u okviru ovog strateškog cilja potrebno je imati u vidu preporuke PPPN OP o očuvanju prirodnih predjela i otvorenim ruralnim područjima kao i utvrđene i potencijalne lokacije buduće mreže Natura 2000. Podmjere 2.3.3.1 i 2.3.3.2 treba zadržati u okviru strateškog cilja 2.3, uz dopunu drugim relevantnim podmjerama, moguće u kombinaciji sa izmjenama i dopunama podmjera/ mjera vezanih za prostorno planiranje. Postojeće mjere za podršku razvoju zelene mobilnosti na kopnu i moru mogu se zadržati (uz manje modifikacije i/ili reviziju) ali ih treba vezati za neki drugi strateški cilj.
- Za tematsko područje 3, podmjere i mjere su definisane na osnovu stanja u prostornom planiranju i prostoru dok je na snazi bio prethodni zakon o planiranju i gradnji, a koji su donekle izmijenjeni Zakonom iz 2017. godine. Reviziju Akcionog plana treba uskladiti sa tekućim izmjenama propisa kojima se regulišu planiranje prostora, gradnja i legalizacija objekata. Potrebno je razmotriti (i eventualno prilagoditi) zakonska rješenja za sprovođenje urbane preparcelacije kako bi se revidiranim Akcionim planom predvidjelo sprovođenje relevantnih podmjera i/ ili prioriternih akcija.
- Za ribarstvo i marikulturu (tematsko područje 4) potrebno je jačanje nadzora nad sprovođenjem propisa; shodno tome, u procesu ažuriranja Akcionog plana treba razmotriti potrebe i mogućnosti da se ovo pitanje adresira i kroz NS IUOP, moguće kroz jačanje međusektorske koordinacije i saradnje svih subjekata u sektoru ribarstva i marikulture sa ostalim sektorima i nadležnim inspekcijским službama kao i službama nadležnim za upravljanje morskim zaštićenim područjima. Na sličan način treba promišljati i o ostalim ekonomskim sektorima i aktivnostima budući da je analiza sprovođenja NS IUOP pokazala da primjena propisa i kontrola korišćenja resursa nijesu na zadovoljavajućem nivou.
- I pored ostvarenih rezultata, kapaciteti za pripremu i sprovođenje inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata (tematsko područje 4) su i dalje nedostatni i treba im posvetiti dužnu pažnju u narednom periodu. Posebnu pažnju pri reviziji Akcionog plana treba posvetiti jačanju kapaciteta za primjenu mjera prilagođavanja na klimatske promjene (posebno u sektoru poljoprivrede ali i u ostalim granama ekonomije), razvijajući podmjere i aktivnosti koje bi bile komplementarni mjerama Nacionalnog plana za adaptaciju na klimatske promjene (NAP).
- Slična preporuka – modifikacija postojećih i/ ili uključivanje novih podmjera i aktivnosti za upravljanje hazardima vezanim za promjene klime iz ugla integralnog upravljanja i u skladu sa NAP-om – važi i za relevantne mjere iz tematskog područja 2.

12 Zaključci i preporuke

Priprema Izvještaja o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 predstavlja pokušaj da se na osnovu prikupljenih informacija i sprovedenih konsultacija, pored kvalitativne analize, napredak u sprovođenju Strategije ocijeni i kvantitativno. U definisanju i primjeni metodologije učinjeni su napori da se ocjene napretka objektiviziraju kroz sagledavanje svih relevantnih aspekata, uključujući rezultate po podmjerama, mjerama i prioritetnim akcijama, izgleda da se postignu ciljni ishodi i ostvare strateški ciljevi, te dostupne indikatore. Činjenica da velika većina pokazatelja koji su definisani za sva tematska područja NS IUOP i dalje nije dostupna ne ide na ruku objektivnosti ocjenjivanja i predstavlja bitno ograničenje primijenjene metodologije.

Više resora/ institucija koje su prepoznate kao vodeći subjekti implementacije nije se uključilo u proces prikupljanja informacija i konsultacije o pripremi Izvještaja (sprovedene u periodu maj – septembar 2023. godine). Ovo se prvenstveno odnosi na strateške ciljeve 1.1, 4.1 i 4.2 (ali ne samo na njih¹⁶).

Aktuelni Izvještaj integriše i nadograđuje informacije i analize iz predloga Prvog izvještaja za period 2015-2018. godine, tretirajući cijeli period od donošenja Strategije do kraja 2022. godine.

Opšti zaključak predloga Prvog izvještaja bio je da je evidentna nedovoljno efikasna implementacija NS IUOP, te da je neophodno raditi na intenziviranju aktivnosti na nivou podmjera u svim oblastima. Pored toga, konsultativni proces za pripremu Prvog izvještaja pokazao je da koordinacija i komunikacija među resorima/ institucijama još uvijek nijesu bile na nivou koji bi osigurao primjenu integralnog pristupa u upravljanju obalnim područjem, pa je preporučeno da se ulože značajni napori na uspostavljanju mehanizama saradnje i koordinacije i njihovom efektivnom funkcionisanju.

Analize sprovedene za pripremu ovog Izvještaja za period 2015-2022 odnosno za prvu polovinu implementacionog perioda Strategije pokazale su da su uprkos značajnim rezultatima ostvarenim u periodu 2019-2022 u pojedinim oblastima, zaključci iz predloga Prvog izvještaja i dalje validni. Nedovoljno efikasna implementacija, slabosti u koordinaciji i kapacitetima koji koče primjenu integralnog upravljanja, kao i nedostatak pokazatelja i dalje karakterišu sprovođenje NS IUOP.

NS IUOP indikatori su dobro definisani i povezani sa mjerama i ciljevima, ali je značajan broj pokazatelja dosta ambiciozan u smislu dodatnih napora potrebnih da se redovno izračunavaju i da se o njima izvještava. U periodu na koji se odnosi ovaj Izvještaj gotovo da i nije bilo redovnog izvještavanja o NS IUOP indikatorima. Izvještavanje o sprovođenju Strategije nije rađeno redovno – pripremljeni su samo predlog Prvog i aktuelni Izvještaj (ne računajući pilot Izvještaj čija je svrha bila da se pomogne sa uspostavljanjem sistema redovnog izvještavanja). Praćenje i ocjena sprovođenja NS IUOP na osnovu relevantnih indikatora ostaju slabe tačke u prvoj polovini vremenskog perioda predviđenog za implementaciju Strategije.

Sličan zaključak se može izvesti i za koordinaciju različitih politika, planova i aktivnost koja predstavlja srž integralnog upravljanja. Dosadašnji koordinacioni mehanizmi na političkom nivou djelovanja nijesu dali očekivane rezultate, a za novu strukturu NSzOR i Radne grupe za IUOP (uspostavljenih krajem 2022. godine) tek ostaje da se vidi da li će doprinijeti integraciji politika i koordiniranom djelovanju u upravljanju obalnim područjem.

¹⁶ Uključujući (ali ne samo): Ministarstvo kulture i medija/ Upravu za zaštitu kulturnih dobara; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede/ Direktorati za poljoprivredu i šumarstvo; Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma/ Direktorat za unapređenje konkurentnosti; Investicioni razvojni fond.

Kad je riječ o stručno-administrativnom nivou djelovanja, postignuti su određeni rezultati ali su administrativni kapaciteti jedinice zadužene za politiku IUOP u cijelom izvještajnom periodu bili na niskom nivou; takva je situacija i danas, kada je za ove poslove zadužena Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima u Direktoratu za zaštitu prirode (MEPPU). Uprkos ograničenim kapacitetima, postignuti su veoma značajni rezultati sa primjenom ekosistemskog pristupa, monitoringom morske sredine i zaštitom vrijednih ekosistema, što predstavlja veliki uspjeh Direkcije, AZŽS i drugih institucija koje su koordinirale i učestvovala u sprovođenju relevantnih projekata i inicijativa. Nadležnosti JPMD za integralno upravljanje su proširene a kapaciteti ojačani, ali nije došlo do (planirane) transformacije preduzeća u Agenciju za morsko dobro.

Analiza stepena sprovođenja Akcionog plana NS IUOP pokazala je da ima razloga za zadovoljstvo ali i za zabrinutost. Za četiri od 13 strateških ciljeva je procijenjeno da imaju solidne šanse da budu ostvareni, dok je za većinu (sedam ciljeva) ocijenjeno da su šanse za ostvarenje slabe. Na sredini implementacionog perioda NS IUOP, ni za jedan cilj nije procijenjeno da je postignut ili da ima dobre izgleda da bude postignut, dok je za dva cilja procijenjeno da ne mogu biti ostvarena. Sličnu sliku dala je i analiza izgleda za postizanje ciljnih ishoda Strategije do 2030. godine: za 38% definisanih ciljnih ishoda procijenjeno je da je moguće da će biti dostignuta, za 44% da je to malo vjerovatno a za 18% da nema izgleda da budu postignuti; ni za jedan ciljni ishod se ne smatra da je postizanje vrlo vjerovatno.

U drugoj polovini implementacionog perioda NS IUOP neophodno je osigurati brži i sistematski napredak ka postizanju NS IUOP ciljeva i ciljnih ishoda. Potrebna je snažnija posvećenost i djelotvornija koordinacija svih djelova administracije (unutar pojedinih resora/ institucija kao i među njima), uz planiranje i izdvajanje potrebnih sredstava za sprovođenje Akcionog plana koji treba izmijeniti i dopuniti u skladu sa ostvarenim rezultatima i sadašnjem uslovima. Takođe je potrebno sprovođenje dobro ciljanih aktivnosti za razvoj kapaciteta, pri čemu se mora osigurati bolja primjena rezultata brojnih obuka kako bi se trajno unaprijedio kvalitet rada svih djelova javne uprave uključenih u upravljanje obalnim područjem.

Proces pripreme ovog Izvještaja je, između ostalog, pokazao da je Strategija bila veoma korisna kao okvir za razvoj i realizaciju važnih projekata koji su bitno unaprijedili osnove i alate za upravljanje obalnim područjem u skladu sa zahtjevima Protokola o IUOP. Kroz realizaciju ovih projekata ostvarena je i većina najznačajnijih postignuća u prvoj polovini implementacionog perioda Strategije koja uključuju:

- Napredak u primjeni ekosistemskog pristupa kroz pilot projekat za Boku, GEF Adriatik i IPA projekat za primjenu Zakona o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019) usklađenog sa Okvirnom direktivom o morskoj strategiji 2008/56/ EC.
- Proglašenje zaštićenih morskih područja Platanuni, Katič i Stari Ulcinj, mapiranje vrijednih staništa kopnenog dijela obalnog područja i identifikacija Natura staništa; proglašenje Ulcinjske solane parkom prirode.
- Značajan napredak sa definisanjem i sprovođenjem monitoringa morske sredine u skladu sa Zakonom o zaštiti morske sredine/ Direktivom 2008/56/ EC i zahtjevima Barselonske konvencije; razvoj baze podataka pri AZŽS.
- Sanacija neuređenih odlagališta otpada i čišćenje grta i kontaminiranog zemljišta na lokaciji brodogradilišta Bijela; unapređenje sistema za odvođenje i tretman otpadnih voda i napredak u pripremi projektne dokumentacija za ostale prioritetne lokacije sa izraženim problemima zagađenja.

- Donošenja *Prostornog plana posebne namjene za obalno područje* (PPPN OP) koji je u značajnoj mjeri integrisao preporuke CAMP analiza i NS IUOP smjernice; značajan napredak u planiranju namjene mora i priprema koncepta plana sadržanog u dokumentu *Plan područja mora u Crnoj Gori: koncept i predlozi planskih rješenja*.
- Razvoj kapaciteta kroz brojne obuke, sprovođenje aktivnosti za podizanja svijesti i bolju dostupnost informacija o obalnom području.
- Ostvareni su određeni pomaci u pravcu diverzifikacije obalne ekonomije i smanjenju pritiska na životnu sredinu.
- Uspostavljena je nova struktura Nacionalnog savjeta za održivi razvoj (NSzOR) sa Radnom grupom za IUOP koja je zamijenila ranije (nefunkcionalno) koordinaciono tijelo.

Uprkos značajnim iskoracima u pojedinim oblastima, i dalje su prisutni brojni i krupni izazovi za sprovođenje NS IUOP koji uključuju:

- dominaciju sektorskih pristupa odnosno neophodnost unapređenja koordinacije i primjene integralnog pristupa planiranju i upravljanju u obalnom području;
- nedovoljne kapacitete (znanja i informacije, institucionalni i administrativni kapaciteti fokusirani na obalno područje, tehnički i finansijski kapaciteti);
- sprovođenje i praćenje sprovođenja planova, programa i strategija (tendencija evidentna ne samo kod NS IUOP je da se usvojena strateška dokumenta prepuste spontanom sprovođenju, bez organizovanih napora da se osigura primjena zacrtanih mjera);
- slabosti u prikupljanju i organizaciji/ čuvanju podataka, nedostupnost indikatora (na primjer, nefunkcionalnost informacionog sistema o prostoru, slabosti sa uvezivanjem baza podataka, praćenjem obalnih procesa i slično);
- predstojeću reformu sistema prostornog planiranja odnosno donošenje novih zakona o planiranju, gradnji i legalizaciji objekata;
- upravljanje rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (kao što su seizmički hazardi, klimatske promjene);
- upravljanje zaštićenim područjima, posebno morskim;
- sprovođenje mjera za smanjenje otpada u moru;
- finansiranje IUOP tj. osiguravanje adekvatnih, pouzdanih i trajnih izvora finansiranja za sprovođenje mjera iz Akcionog plana NS IUOP;
- investiranje u infrastrukturu za sprečavanje zagađenja sa kopna i mora; i
- primjenu inovativnih pristupa i rješenja (kao što su zelena infrastruktura, plava ekonomija, napredne tehnologije i slično).

Na osnovu svih prethodnih razmatranja, Izvještajem o sprovođenju NS IUOP za period 2015-2022 formulisane su slijedeće preporuke:

1. Potrebno je bitno unaprijediti saradnju i koordinaciju među svim nosiocima implementacije i osigurati integralan pristup u sprovođenju akcija od značaja za upravljanje obalnim područjem

– parcijalni pristupi i vezivanje za uske nadležnosti pojedinih resora/ institucija ne mogu dati projektovane rezultate.

2. Sredstva potrebna za sprovođenje podmjera, mjera i prioriternih akcija iz Akcionog plana Strategije treba predvidjeti kroz redovno godišnje budžetiranje i planove rada svih subjekta uključenih u proces implementacije; u tom pravcu je takođe potrebno unaprijediti koordinaciju (kako je to previđeno podmjerom 5.1.2.5).
3. Izvještaj o sprovođenju NS IUOP 2015-2022 treba da razmotri NSzOR/ Radna grupa za IUOP i da ga usvoji Vlada. Po usvajanju Izvještaja, Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima/ Direktorat za zaštitu prirodu (MEPPU) treba da organizuje konsultativni proces (više tematskih radionica) kroz koji bi se izmijenio i dopunio postojeći Akcioni plan u skladu sa smjernicama datim u ovom Izvještaju¹⁷, imajući u vidu stavove nadležnih institucija i potrebu intenziviranja implementacije kako bi se ostvarili postavljeni strateški ciljevi NS IUOP do 2030. godine.
4. Neophodno je osigurati redovno praćenje i izvještavanje o sprovođenju NS IUOP u skladu sa Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata (Sl. list CG, br. 54/2018) i smjernicama Generalnog sekretarijata Vlade sadržanim u dokumentu *Metodologija razvoja politika, izrade u praćenja sprovođenja strateških dokumenata* iz marta 2023. godine. Preporuka ovog Izvještaja je da se izvještavanje o sprovođenju NS IUOP uskladi sa dinamikom izvještavanja o sprovođenju NSOR, dok bi se na godišnjem nivou pratili dogovoreni indikatori.
5. Na osnovu originalne liste NS IUOP indikatora, kroz konsultativni proces koji će biti organizovan za izmjene i dopune Akcionog plana, treba postići saglasnost oko ključnih indikatora po tematskim područjima, definisati način i dinamiku njihovog izračunavanja i odgovornosti za praćenje (pripremiti pasoš indikatora¹⁸); za ključne indikatore kod kojih su kao ciljne vrijednosti postavljeni trend rasta ili pada a za koje nema egzaktnih podataka, potrebno je omogućiti da nadležne institucije izvještavaju na osnovu procjena, uz kratko obrazloženje/ analizu na čemu je procjena zasnovana. Revidirana lista indikatora može se primijeniti fazno ukoliko se procijeni da sve indikatore nije moguće pratiti već od 2024. godine.
6. Posebnu pažnju treba posvetiti prostornim indikatorima odnosno indikatorima uvrštenim u PPPN OP na koje se odnose zaključci Skupštine; rezultate tekućih napora da se izvedu prostorni indikatori treba integrisati u sistem redovnog praćenja i ocjene sprovođenja NS IUOP.
7. Prostorne indikatore treba imati u vidu u procesu ažuriranja Akcionog plana (ako budu dostupni); na osnovu njihovih vrijednosti treba još jednom razmotriti ocjene sprovođenja podmjera i mjera za tematsko područje 3.
8. Potrebno je raditi na jačanju kapaciteta JPMD u kontekstu proširenih nadležnosti za upravljanje zaštićenim područjima, posebno morskim; u procesu izmjena i dopuna Akcionog

¹⁷ Smjernice za podmjere i prioritne akcije pojedinačno date su u **aneksu 1**, dok su potrebe izmjene i dopune određenih mjera razmatrane u samom tekstu Izvještaja.

¹⁸ U dokumentu *Metodologija razvoja politika, izrade u praćenja sprovođenja strateških dokumenata* sugerise se priprema pasoša indikatora odnosno obrasca koji sadrži detaljne informacije o indikatoru, prvenstveno informacije o tome ko je zadužen za praćenje i izračunavanje vrijednosti indikatora, kako se vrijednost izračunava i kada.

plana treba još jednom razmotriti potrebu transformacije Javnog preduzeća u Agenciju za morsko dobro.

9. Neophodni su snažniji naponi za unapređenje sistema prostornog planiranja i zaustavljanja neregulisane gradnje, uz sanaciju neuslovno urbanizovanih odnosno područja degradiranih nelegalnom gradnjom.
10. Koordinacija i mjere za smanjenje hazarda i prilagođavanje na klimatske promjene treba da budu ojačani, imajući u vidu rezultate Nacionalnog plana adaptacije (NAP-a).
11. Potrebno je testirati novouspostavljene mehanizme koordinacije i intenzivirati napore na razvoju kapacitet, kako na nivou donošenja političkih odluka tako i na stručno-administrativnom nivou djelovanja. NSzOR ima važnu ulogu da podstakne sprovođenje NS IUOP.
12. Razvoju kapaciteta treba pristupiti planski, osiguravajući da rezultati obuka i drugih aktivnosti trajno doprinesu kapacitetima javne uprave za integralno upravljanje; treba razmotriti mogućnosti pripreme strategije razvoja kapaciteta za period do 2030. godine koja bi fokusirala napore na oblasti u kojima su nedostaci kapaciteta najviše izraženi (npr. informacioni sistem o obalnom području i obalnim procesima).

Aneks 1: Matrica za ocjenu napretka u sprovođenju NS IUOP sa preporukama za izmjene i dopune Akcionog plana

1. OČUVANJE PRIRODE, PREDJELA I KULTURNIH DOBARA (TEMATSKO PODRUČJE)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
1.1. Efikasno štiti prirodu, predjela i kulturna dobra (STRATEŠKI CILJ)				
1.1.1. Primijeniti instrumente zaštite prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema Ciljni ishodi (2030): *Praćenjem pokazatelja dobrog ekološkog stanja mora i pokazatelja ekosistemske pristupa, status morskog ekosistema ocijenjen je kao dobar *Unaprijeđena je primjena primjena strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu kao i ocjene prihvatljivosti *Ključna staništa u morskome	1.1.1.1 Izvršiti izmjene Zakona o zaštiti prirode, Zakona o šumama i propisa kojima se regulišu ekonomske djelatnosti u obalnom području u odnosu na zahtjeve o zaštiti biološke raznovrsnosti i primjeni ekosistemske pristupa, koji su sadržani u IUOP Protokolu, kao i relevantnim propisima EU (primarno Direktivi o staništima 93/626/EEC, Direktivi o pticama 2009/147/EC), Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti UN-a, istovremeno obezbjeđujući njihovu uzajamnu harmonizovanost.	Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG, br. 54/16) u značajnoj mjeri usklađen s zahtjevima pravne tekovine EU i UN Konvencijom o BR; izmjene i dopune inicirane 2021. godine ne odnose se na obalno područje. Obezbijeđeno finansiranje za izradu nove Strategije biodiverziteta (prethodna se odnosila na period 2016-2020). Bez aktivnosti na izmjenama Zakona o šumama; određeni pomaci ostvareni kod integracije pitanja zaštite prirodnih dobara/ vrijednih ekosistema u politiku razvoja turizma. Sprovedene aktivnosti na transponovanju MSFD, donesen Zakon o zaštiti morske sredine (Sl. list CG, br. 73/2019).	3 (4)	Manje prilagođavanje (fokus na sektorske politike)
	1.1.1.2 Integrisati principe, ciljeve, mjere i instrumente za očuvanje životne sredine u sektorske politike i planove	NSOR do 2030. godine definiše obavezu usklađivanja sektorskih politika s ciljevima i mjerama održivog razvoja, donijeta Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata (Sl. list CG, br. 54/2018). Postignut određeni napredak u integraciji pitanja životne sredine u sektorske politike, dalji pomaci neophodni kod prostornog planiranja i turizma.	3	Ostaje podmjera
	1.1.1.3 Izgraditi kapacitete za primjenu ekosistemske pristupa: - razvojem tehničkih uputstva - realizacijom pilot projekata - unapređenjem kapaciteta javne administracije razmjenu informacija, transferom znanja i najbolje dostupne prakse kroz saradnju u regionalnim okvirima (primarno UNEP/MAP-om) i sa zemljama članicama EU - podsticanjem saradnje nauke i javne administracije kroz aktivno učešće u izradi stručnih podloga za primjenu ekosistemske pristupa,	Ostvaren značajan napredak u razvoju kapaciteta kroz saradnju sa UNEP MAP-om i PAP/ RAC-om (primjena ekosistemske pristupa/ EcAp-a, procjene ranjivosti, proračun odabranih EcAp indikatora, razvoj metodologije i koncepta za primjenu planiranja namjene mora). Razvoj kapaciteta omogućen posebno kroz projekte „Definisanje metodološkog okvira za planiranje namjene morskog područja u Boko-Kotorskom zalivu“ (pilot	4 (3)	Nastavak aktivnosti/

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
1.1. Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra (STRATEŠKI CILJ)				
kopnenom dijelu obalnog područja se ne gube	praćenju i izvještavanju o stanju morskog ekosistema, izradi programa, projekata i tehničkih uputstava - podsticanjem saradnje poslovnog sektora i javne administracije u pogledu finansiranja programa i projekata za primjenu ekosistemskog pristupa kroz mehanizme društvene odgovornosti	projekat za Boku), „Primjena ekosistemskog pristupa i planiranje namjene mora u Jadranu (GEF Adriatik) i „Promocija upravljanja zaštićenim područjima kroz integrisanu zaštitu morskih i obalnih ekosistema u obalnom području Crne Gore“ (GEF projekat za zaštićena područja), organizacijom niza radionica i aktivnostima za prenos znanja i informacija. Nedostatak ovih aktivnosti je što su obuhvatile ograničen broj ljudi. Razvoj kapaciteta omogućen i kroz sprovođenje IPA projekta „Podrška implementaciji i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori“. Ostvaren napredak u saradnji naučnih institucija i administracije (doprinos Instituta za biologiju mora, prvenstveno vezano za ribarstvo, marikulturu i zaštićene vrste u Bokotorskom zalivu, procjene ranjivosti), uz prostor za dalja poboljšanja. Nije bilo značajnijeg napretka vezano za jačanje saradnje poslovnog sektora i javne administracije kod finansiranja programa i projekata za primjenu ekosistemskog pristupa.		ostaje podmjera
	1.1.1.4 Unaprijediti primjenu: - strateške procjene uticaja prostornih i razvojnih planova na životnu sredinu zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja - procjene uticaja na životnu sredinu za zahvate u zaštićenim prirodnim dobrima i potencijalnim područjima nacionalne Ekološke mreže (EMERALD, IBA, IPA), naročito onima koja uključuju prirodna staništa i ekosisteme obalnog područja.	Procjene uticaja se rutinski rade za prostorne i razvojne planove, kao i za projekte sa potencijalno značajnim uticajima na životnu sredinu, u skladu sa relevantnim zakonodavstvom. Urađena je strateška procjena za PPPN OP. Nije bilo ciljanih aktivnosti za poboljšanje primjene strateške (SEA) i projektne (EIA) procjene uticaja vezano za zaštitu prirodnih dobara i ekosistema obalnog područja, uključujući buduće lokacije nacionalne Ekološke mreže; nije urađena kritička analiza kvaliteta i dometa procjena uticaja u obalnom području. Potrebno je dalje jačanje kapaciteta za sprovođenje procjena uticaja.	2	Manje prilagođavanje (fokus na potrebu bolje primjene SEA)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
1.1. Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra (STRATEŠKI CILJ)				
	1.1.1.5 Omogućiti primjenu ocjene prihvatljivosti: - podrškom transferu znanja i iskustava iz najbolje prakse kroz izradu vodiča i tehničkih uputstava za njeno sprovođenje - testiranjem njene primjene na lokalitetima buduće Ekološke mreže u obalnom području.	Donesen Pravilnik o bližem sadržaju Studije o ocjeni prihvatljivosti za područje ekološke mreže (Sl. list CG, br. 45/17); puna implementacija Pravilnika moguća po uspostavljanju ekološke mreže. Tehnička uputstva nisu urađena. Održane obuke za primjenu mehanizama zaštite i očuvanja cjelovitosti ekološke mreže (uključujući ocjenu prihvatljivosti); nije bilo primjene u praksi (izuzetak su neke procjene uticaja za projekte finansirane od strane međunarodnih finansijskih institucija); potreban nastavak razvoja kapaciteta.	2 (3)	Manje prilagođavanje (fokus na testiranje primjene ocjene prihvatljivosti)
	1.1.1.6 Unaprijediti dostupnost i ažuriranost podataka o stanju biodiverziteta na kopnu i moru : - unapređenjem monitoringa stanja biodiverziteta u kopnenom dijelu obalnog područja - uspostavljanjem inventara stanja biodiverziteta obalnog područja - izradom stručnih podloga (u GIS obliku) za prostorno planiranje o rasprostranjenju, stanju i vrijednostima staništa i vrsta - razmjenom podataka u okviru saradnje na Jadranu i Mediteranu, te s Evropskom agencijom za zaštitu životne sredine.	Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (član 22) (Sl. list CG br. 64/17, 44/18, 63/18) ostvaren napredak u pogledu izrade stručnih podloga. Značajan doprinos GEF projekta za zaštićena područja (inventari stanja, kartiranje područja od značaja za zaštitu, uspostavljanje 3 zaštićena morska područja). Kroz pilot projekat za Boku i GEF Adriatik postignuto unapređenje sistema monitoringa; postignut napredak sa procjenom dobrog ekološkog statusa (GES) i primjenom IMAP (Integrated Monitoring and Assessment Programme) pokazatelja. Značajan napredak sa monitoringom morskog biodiverziteta (posebno za 2017/ 2018. godinu).	4	Nastavak aktivnosti (redovno ažuriranje baze podataka, sigurnost u finansiranju monitoringa)
1.1.2. Zaštititi, upravljati i planirati predjele u skladu s Evropskom konvencijom o predjelima	1.1.2.1 Uskladiti zakonske propise u oblasti prostornog planiranja, zaštite prirode, zaštite životne sredine i kulturne baštine s Evropskom konvencijom o predjelima, utvrđujući, između ostalog, zaštitu izuzetno vrijednih predjela.	Donesen novi Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, br. 64/17, 44/18, 63/18), koji nije u dovoljnoj mjeri usklađen sa Evropskom konvencijom o predjelima. Ostaje potreba da se usklađenost osigura kroz predstojeće izmjene zakona o planiranju i izgradnji, kao i drugih relevantnih zakona.	2	Ostaje podmjera
	1.1.2.2 Donijeti predionu politiku u okviru čijeg sprovođenja je potrebno: - izraditi predionu tipologiju za Crnu Goru, izdvajajući predio primorskog regiona u okviru predione regionalizacije			

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
1.1. Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra (STRATEŠKI CILJ)				
integrirani su u prostorne i razvojne planove *Svi značajni spomenici kulture su u funkciji i dobrom stanju	- redefinisanje, po potrebi, statusa i mjera zaštite kulturnih dobara, - sanaciju prioritetnih kulturnih dobara uz prethodnu pripremu konzervatorskih stručnih podloga, - pripremu stručne osnove za zaštitu podvodne kulturne baštine, - podsticaj kulturnom stvaralaštvu koje u svojoj osnovi ima kulturnu baštinu Crne Gore.	Izrađen je elaborat o revalorizaciji kulturnih dobara. Sprovođe se godišnji Programi zaštite kulturnih dobara. Potrebni su dalji napon da se uslovi zaštite kulturnih dobara integrišu u prostorne i razvojne planove, kao i da se osigura da svi značajni spomenici kulture budu u funkciji i dobrom stanju.		nastavak aktivnosti
	1.1.3.3 Razviti informacioni sistem registra kulturnih dobara uvažavajući potrebe prostornog planiranja pri formatiranju podataka, tako da se: - kartiranje stanja, vrijednosti, uslova i mjera očuvanja kulturnih dobara vrši u GIS formatu, - definišu prioritete u izradi registra kulturnih dobara u skladu s prostorno-planskim potrebama, odnosno programom uređenja prostora.	Ostvaren je pomak sa razvojem informacionog sistema (IS) kulturnih dobara – urađen je softver za informacioni sistem, završen je GIS za nepokretna kulturna dobra, pokrenute su aktivnosti na unošenju podataka i stavljanju istog u funkciju.	2	Manje prilagođavanje (sa ciljem pune funkcionalnosti IS i uvezanosti sa prostorno-planskim podacima)
	1.1.3.4 Pri realizaciji razvojnih i prostorno-planskih opredjeljenja obezbijediti poštovanje preporuka od značaja za zaštitu prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotorsko-risanskog zaliva kao UNESCO-ve svjetske baštine u skladu s Menadžment planom iz 2011. godine.	Urađena Procjena uticaja na baštinu za prirodno i kulturno – istorijsko područje Kotor (HIA); PUP Kotor iz 2020. godine integrisao određene preporuke Menadžment plana.	3	Manje prilagođavanje
	1.1.3.5 Podsticati kulturno stvaralaštvo zasnovano na kulturnoj baštini i očuvanje nematerijalne kulturne baštine radi očuvanja specifičnosti i prepoznatljivosti obalnog područja Crne Gore.	Uprava za zaštitu kulturnih dobara dobra valorizovala je više nematerijalnih kulturnih dobara. Bokeljska mornarica Kotor uvrštena je na UNESCO-vu listu svjetske baštine 2021. godine.	3	Ostaje podmjera
1.1.4 Omogućiti efikasan nadzor i kontrolu nad korišćenjem resursa obalnog područja Ciljni ishodi (2030): * Podignut je nivo tehničkih i admin. kapaciteta inspek.	1.1.4.1 Prioritetno je: - unapređivanje koordinacije djelovanja inspekcijskih službi zaduženih za nadzor i kontrolu ribarstva, pomorskih aktivnosti, zagađenja mora s plovila, zaštitu životne sredine, zaštitu voda, zaštitu prostora i gradnju, kao i koordinacije njihovog djelovanja s komunalnim inspekcijskim službama - jačanje tehničkih i administrativnih kapaciteta inspekcijskih službi, naročito s aspekta sprječavanja primjene nedozvoljenih sredstava kod ribolova, nedozvoljenog unosa invazivnih vrsta, nelegalne gradnje, komercijalno-turističke valorizacije prirodne i kulturne baštine na kopnu i u moru.	Bez značajnijeg napretka (zbog nedostatka kadrovskih i stručnih kapaciteta kao i nedovoljne saradnje inspekcijskih službi, redarske službe Javnog preduzeća Morsko dobro – JPMD – i komunalne policije). Neophodno je značajno unapređenje koordinacije u radu inspekcijskih službi. Takođe je potrebno jačanje nadležnih službi (zapošljavanje kvalifikovanog kadra) i kontinuirano obučavanje službenika koji rade na poslovima upravnog rješavanja kako bi se postigao nivo kompetencija potreban za sprovođenje propisa.	1	Revizija (potrebna temeljna analiza uzroka nesprovođenja podmjere, fokus za naredni period treba da bude koordinirano djelovanje)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
1.1. Efikasno štititi prirodu, predjele i kulturna dobra (STRATEŠKI CILJ)				
službi, kao i efikasnost njihovog koordiniranog djelovanja				inspekcijskih i drugih službi za sprovođenje propisa kao i njihovo jačanje)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 1.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Mjera 1.1.1	1.9. Uspostaviti zaštićena područja prirode u moru na najmanje tri lokacije	Proglašena morska zaštićena područja (MZP) Platomuni, Katič, Stari Ulcinj; potreban nastavak aktivnosti sa MZP	5	Nastavak aktivnosti (za nove lokacije)
Podmjera 1.1.1.1	1.1 Izmjene i dopune propisa od značaja za primjenu ekosistemskog pristupa — EcAp	Napredak kod propisa u oblasti zaštite prirode i morske sredine; potrebne dalje aktivnosti kod sektorskih propisa	3	Ostaje PA
Podmjera 1.1.1.2	1.2 Izvršiti analizu usklađenosti sektorskih politika sa zahtjevima životne sredine	Rađena analiza usklađenosti sektorskih strategija sa NSOR	2	Revizija
Podmjera 1.1.1.3	1.3 Realizovati pilot projekat primjene ekosistemskog pristupa u Bokokotorskom zalivu	Realizovan pilot projekat; u toku izrada plana obalnog područja za Boku Kotorsku	5	Brisati (moguća nova PA za primjenu plana)
Podmjera 1.1.1.4	1.4 Sprovesti kritičku analizu dosadašnje primjene strateške procjene uticaja na ŽS i projektne procjene uticaja na ŽS	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija
	1.5 Realizovati pilot projekat optimalne primjene strateške procjene uticaja na ŽS	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija
Podmjera 1.1.1.6	1.6 Kartirati područja značajna za očuvanje vrsta i stanišnih tipova na prioritetnim lokacijama	Aktivnosti sprovedene u okviru GEF projekta za zaštićena područja i mapiranja Natura 2000 staništa	3	Manje prilagođavanje
Podmjera 1.1.2.2	1.7 Realizovati pilot projekat planiranja predjela uskog obalnog područja	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija
	1.8 Organizovati tematske programe za podizanje svijesti javnosti o značaju predjela (ujedno i 3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja)	Manji broj aktivnosti (npr. radionice da se Opštinama i planerskim kućama predstave rezultati izrade Tipologije predjela)	1	Revizija

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
1.2. Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (STRATEŠKI CILJ)				
1.2.1 <i>Identifikovati i vrednovati ekološki vrijedna staništa i ekosisteme obalnog područja i izvršiti reviziju statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara</i>	1.2.1.1 Mapirati i vrednovati odnosno utvrditi stanje (primjenom GIS-a): - zaštićenih prirodnih dobara na kopnu , kao i ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja predloženih za zaštitu, prioritetno spomenika prirode, predjela posebnih prirodnih odlika i Kotorsko-risanskog zaliva koji je pod zaštitom UNESCO - morskih staništa u teritorijalnom moru Crne Gore, kao i u međunarodnim vodama, primarno na sedam prioriternih lokaliteta – 1. Luštica (od Mamule do rta Mačka), 2. zona od rta Trašte do Platomuna (s uskom zonom stroge zaštite od rta Žukovac do rta Kostovica), 3. šira zona ostrva Katič, 4. zona od rta Volujica do Dobrih Voda, 5. zona od rta Komina do rta kod ostrva Stari Ulcinj, 6. zona uvale Valdanos do Velike uvale i 7. Seka Đeran s južnim dijelom zone ispred Velike plaže do ušća Bojane	Ostvaren značajan napredak sa mapiranjem vrijednih staništa i ekosistema u kopnenom dijelu obalnog područja, prvenstveno kroz GEF projekat za zaštićena područja kroz koji su kartirana staništa i vrste u obalnom regionu do 400 m nadmorske visine. Dodatno, AZŽS je tokom 2020. i 2022. sprovodila dalje aktivnosti na ovom planu na području Boko-kotorskog zaliva i Ulcinja. Kod morskih staništa, detaljno su kartirana tri morska zaštićena područja (MZP) – Platomuni, Katič i ostrvo Stari Ulcinj, kao i područje Ratca i Kotorsko-Risanskog zaliva.	3 (4)	Nastavak aktivnosti (posebno za morska staništa – prioritetne lokacije koje nijesu obuhvaćena dosadašnjim kartiranjem)
Ciljni ishodi (2030): *Uspostavljeno je efikasno i integrisano upravljanje mrežom zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema na kopnu i morskoj sredini OP	1.2.1.2 Shodno utvrđenom stanju: - izvršiti reviziju statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara, kao i potencijalno zaštićenih prirodnih dobara - utvrditi granice obuhvata prirodnih dobara i prioriternih lokaliteta morskih staništa predloženih za zaštitu - utvrditi nova zaštićena prirodna dobra koja prioritetno treba staviti pod zaštitu do 2020. godine, u skladu s važećim prostorno-planskim smjernicama i zahtjevima za uspostavljanje nacionalne Ekološke mreže i ostalim relevantnim međunarodnim standardima kroz otvoreni participativni proces, uz učešće relevantnih subjekata (administracije na nacionalnom i lokalnom nivou, državnih organa, naučnih i stručnih institucija, nevladinih i organizacija civilnog društva)	Ulcinska solana je proglašena parkom prirode 2019. godine. Nije dovoljno urađeno na sistematskom pristupu proglašenju novih zaštićenih područja, a revizija statusa postojećih nije u potpunosti završena. Tokom 2021 i 2022. godine sprovedena je revizija statusa zaštićenog područja Plaža Pržna (opština Tivat).	3	Nastavak aktivnosti/ manje prilagođavanje (uključujući prilagođavanje vremenskog okvira, fokusiranje prioriteta za zaštitu)
1.2.2 <i>Izgraditi kapacitete za integralno upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim</i>	1.2.2.1. Uspostaviti efikasnu upravljačku strukturu za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima uključujući: - izradu studija zaštite i planova upravljanja i obezbjeđivanje optimalnih finansijskih sredstava za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima u skladu s rezultatima vrednovanja i inventarizacije kopnenog i morskog biodiverziteta - primjenu optimalne upravljačke prakse - zaustavljanje gubitka vrijednosti biodiverziteta i degradacije ekosistema	U izvještajnom periodu urađeno je više studija zaštite – za proglašena (Ulcinska solana, tri zaštićena područja u moru) ali i za niz neproglašanih zaštićenih područja u više opština (npr. Orjen, Herceg Novi; Ratac i Sutomorska plaža, Bar; i druga). Pripremljeni su ili je privedena kraju priprema više planova upravljanja.	2	Manje prilagođavanje (fokus na planovima upravljanja, primjeni optimalnih

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
1.2. Održivo upravljati zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja (STRATEŠKI CILJ)				
<i>staništima i ekosistema obalnog područja</i> Ciljni ishodi (2030): *Izgrađeni su kapaciteti za primjenu najboljih dostupnih znanja i standarda upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima (npr. IUCN)	- sprovođenje mjera sanacije i restauracije lokaliteta s narušenim staništima - usklađivanje razvojno-investicionih planova s planovima upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima - povećanje koristi od ekosistemskih usluga sprovođenjem mjera zelenog i plavog rasta, primarno kroz održivu turističku valorizaciju usluga ekosistema - unapređenje Zakona o zaštiti prirode i Zakona o morskom dobru kroz utvrđivanje normi kojim se omogućava cjelovito upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja buduće nacionalne Ekološke mreže, uključujući prikupljanje informacija i izvještavanje o stanju biodiverziteta obalnog područja.	Uprkos napretku, ostaju značajni izazovi posebno vezano za primjenu optimalne upravljačke prakse, zaustavljanje degradacije ekosistema, sanaciju odnosno restauraciju lokaliteta na kojima je došlo do narušavanja staništa i slično. Također su potrebni dalji naponi kako bi se osiguralo usklađivanje razvojnih i planova upravljanja zaštićenim područjima. Vrijednosti kopnenih i morskih ekosistema i usluga koje oni pružaju i dalje nije dovoljno prepoznata.		upravljačkih praksi, uz prepoznavanje aktualnih uslova i ograničenja)
	1.2.2.2. Unaprijediti postojeće kapacitete za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima: - sprovođenjem programa obuke i trening aktivnostima (u kontekstu obaveza koje proizilaze iz procesa transpozicije Direktive o staništima 93/626/EEC, Direktive o pticama 2009/147/EC, Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC, uspostavljanja nacionalne Ekološke mreže, integralnog upravljanja obalnim područjem i planiranja namjene mora u skladu s Direktivom Evropske unije o definisanju okvira za prostorno planiranje mora 2014/89/EU, saradnje s UNEP/ MAP-om i GFCM-om) - transferom znanja radi primjene najbolje dostupne prakse upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, naročito zaštićenim prirodnim dobrima u moru (korišćenjem iskustva u okviru MEDPAN-a)	Sproveden je značajan broj aktivnosti. U okviru Natura 2000 projekata sproveden je niz obuka na različite teme, uključujući pravne obaveze uspostavljanja Natura 2000 mreže, obuke o upravljanju, kriterijumima za izbor IBA/SPA lokacija, upravljanju podacima i GIS-u i slično. Također su realizovane radionice za vlasnike zemljišta u Natura 2000 područjima. Saradnja sa MEDPAN-om intenzivirana.	2 (3)	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje (fokus na zaštićena područja u moru)

PRIORITETNE AKCIJE – STRATEŠKI CILJ 1.2				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Mjera 1.2.1	1.10 Unaprijediti znanja o optimalnom infrastrukturnom opremanju zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja	Sprovedeni niz aktivnosti za prenos znanja, obuke i studijske posjete MZP (Hrvatska). U saradnji EURONatura,	3 (2)	

PRIORITETNE AKCIJE – STRATEŠKI CILJ 1.2				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
		EK, Centra za proučavanje ptica, JPMD i opštine Tivat, realizovano infrastrukturno opremanje Tivatskih solila.		Nastavak aktivnosti/ manje prilagođavanje
Podmjera 1.2.1.2	1.9 Uspostaviti zaštićena područja prirode u moru na najmanje tri lokacije	Proglašena morska MZP Platamuni, Katič, Stari Ulcinj; potreban nastavak aktivnosti sa MZP	5	Nastavak aktivnosti (za nove lokacije)
Podmjera 1.2.2.1	1.11. Realizovati pilot projekat održive infrastrukture u zaštićenom prirodnom dobru odabranom prema prioritetu	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija
Podmjera 1.2.2.2	1.10 Unaprijediti znanja o optimalnom infrastrukturnom opremanju zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja	Sprovedeni niz aktivnosti za prenos znanja, obuke i studijske posjete MZP (Hrvatska). U saradnji EURONatura, EK, Centra za proučavanje ptica, JPMD i opštine Tivat, realizovano infrastrukturno opremanje Tivatskih solila.	3 (2)	Nastavak aktivnosti/ manje prilagođavanje

2. RAZVOJ INFRASTRUKTURE ZA SPREČAVANJE I SANACIJU ZAGAĐENJA

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.1. Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema (STRATEŠKI CILJ)				
2.1.1 Realizovati sanaciju morskog ekosistema na prioritetnim lokacijama Ciljni ishodi (2030): * Unaprijeđen kvalitet mora na hot spot lokacijama i na udaljenosti od 1 nm od obale (Bijela; Bijela-Porto MNE; luke Bar i Kotor; Port Milena; Ulcinj-Port Milena)	2.1.1.1 Unaprijediti sistem odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda, između ostalog: - uklanjanjem kanizacionih ispusta koji nisu u funkciji i sanacijom nelegalnih ispusta, kao i obezbjeđivanjem njihovog povezivanja s glavnim kanizacionim kolektorima, te sanacijom pripadajućeg prostora - prelaskom iz mješovitog u separatne kanizacione sisteme, posebno za otpadne i atmosferske vode, s upotrebom atmosferske vode za sivu vodu i navodnjavanje - izmještanjem ispusta komunalnih otpadnih voda iz Bokotorskog zaliva s obzirom na izražen uticaj zagađenja u zonama slabe izmjene vode.	Značajan napredak kod tretmana otpadnih voda ostvaren puštanjem u rad postrojenja za prečišćavanje (PPOV) za opštine Tivat, Kotor i Herceg Novi (PPOV Budva u funkciji od 2014. godine). Kroz Program podsticanja projekata u vodoprivredi i finansijsku podršku za implementaciju Plana upravljanja za Jadranski sliv, MPŠV je 2022. godine za mjeru Postepeno proširenje kanizacione mreže za otpadne vode u ruralnim i turističkim područjima duž jadranske obale izdvojilo 200,000 eura za opštine Budva (Buljarica) i Herceg Novi (Topla, Baošići). Sprovedene brojne aktivnosti na poboljšanju mreže za odvođenje otpadnih voda, ali ne i na zamjeni mješovitih separatnim kanizacionim sistemima. Mapiranje ispusta komunalnih otpadnih voda u Bokotorskom zalivu rađeno i kroz pilot projekat za Boku;	3	Manje prilagođavanje (fokus na prioritetne ispuste i sisteme za odvođenje otpadnih voda, promovisanje separatnih sistema; tretman u opštinama koje još nemaju PPOV je takođe prioritet, kao i

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.1. Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema (STRATEŠKI CILJ)				
		sproveden niz aktivnosti za njihovo uvezivanje na kanalizacione sisteme. Opštine Bar i Ulcinj i dalje su bez tretmana komunalnih otpadnih voda. U Baru je značajno unaprijeđen kanalizacioni sistem, u Ulcinju su takvi radovi u toku ili u pripremi, paralelno sa radovima na sanaciji ispusta Đeran i pripremanja za izgradnju PPOV. Prisutni su i problemi sa funkcionisanjem postojećih PPOV i posebno sa odlaganjem mulja.		poboljšanje rada postojećih postrojenja)
	2.1.1.2 Podsticati primjenu novih materijala i bio-tehnologija radi smanjenja pritiska na životnu sredinu uzrokovanih tehnološkim operacijama u brodogradnji, remontu brodova i održavanju jahti	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
	2.1.1.3 Kroz prostorno-urbanističke planove: - predvidjeti lokacije za izgradnju uređaja za prečišćavanje otpadnih voda tako da se ne povećava zagađenost životne sredine - onemogućiti urbanizaciju bez adekvatnog komunalnog opremanja građevinskog zemljišta, odnosno priključenja na kanalizacionu mrežu.	Lokacije se određuju u skladu sa strategijom upravljanja komunalnim otpadnim vodama i integrišu u planska dokumenta. Dalje unapređenje primjene SEA bilo bi korisno. Bez značajnijih aktivnosti vezano za komunalno opremanje (koje je, u okviru sprovođenja planskih dokumenata, u nadležnosti lokalnih samouprava).	2	Manje prilagođavanje (u cilju sprečavanja gradnje u područjima bez adekvatnog komunalnog opremanja)
2.1.2 Efikasno spriječiti nastanak zagađenja i kontrolisati zagađenje iz izvora na moru Ciljni ishodi (2030): * Uspostavljen efikasan sistem	2.1.2.1 Završiti usklađivanje postojeće legislative u oblasti sprječavanja i kontrole zagađenja iz izvora na moru (prvenstveno Zakona o sprječavanju zagađenja mora s plovila), uključujući i donošenje posebnih podzakonskih propisa kojima se reguliše zaštita mora u pogledu ograničavanja emisije zagađivača vazduha s plovila, kontrola plovila s premazima i bojama sa sadržajem štetnih supstanci (antifouling boje), podsticaj primjene niskokarbonskih mjera u pomorskom transportu, i sl.	Kroz podršku EMSA-e, pripremljen je nacrt novog Zakona o zaštiti mora od zagađenja sa plovnih objekata kojim je transponovana konsolidovana verzija MARPOL konvencije. Zakonom će biti transponovana EU Regulativa 782/2003 o zabrani organotinskih jedinjenja na brodovima. Donošenje ovog zakona je planirano za 2024. godinu. Bez posebnih aktivnosti za razvoj podsticaja za primjenu niskokarbonskih mjera u pomorskom saobraćaju.	3	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.1. Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema (STRATEŠKI CILJ)				
djelovanja u slučaju zagađenja sa plovila	2.1.2.2 Uspostaviti integrisani sistem kontrole, nadzora i zaštite mora koji treba da obezbijedi efikasno izvršavanje pomorskih misija kao jednog od stubova integralnog upravljanja obalnim područjem.	Sprovodi se Sporazum o sigurnosti i bezbjednosti pomorske plovidbe, integrisanoj kontroli, nadzoru i zaštiti mora i graničnoj kontroli; rađeno je na jačanju ljudskih i tehničkih kapaciteta. Značajni izazovi za sprovođenje podmjere su i dalje prisutni.	1,5	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje
	2.1.2.3 Unaprijediti sistem za pružanje odgovora u akcidentnim situacijama na moru u skladu s Protokolom Barselonske konvencije za sprječavanje i reagovanje u slučaju akcidentnog zagađenja mora s plovila, te zahtjevima IMO-a.	Aktivnosti sprovedene u skorije vrijeme uključuju: ratifikaciju OPRC konvencije; reviziju Nacionalnog plana za hitno reagovanje na zagađenja mora sa novim strateškim planom i Operativnim planom reagovanja; izradu mape osjetljivih područja obalnog pojasa Crne Gore, u GIS formatu; izradu 10 taktičkih planova za prioritetne lokacije na obali; izradu Plana za reagovanje u slučaju zauljenja divljih životinja u saradnji sa MEPPU.	3,5	Ostaje podmjera/ nastavak aktivnosti
	2.1.2.4 Utvrditi kapacitete životne sredine u Bokokotorskom zalivu, primarno u odnosu na kapacitete morskog ekosistema za prijem velikih brodova koji negativno utiču na kvalitet vazduha, kvalitet morske vode i uznemiravanje ribljeg fonda, emisiju buke, uvažavajući činjenicu da je riječ o djelatnosti od značaja za rast prihoda na lokalnom nivou.	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
2.1.3 Uspostaviti sistem za prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada i kontrolu i tretman balastnih voda u lukama Ciljni ishodi (2030): * U lukama se vrši prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih) i	2.1.3.1 Izraditi tehničku dokumentaciju i instalirati opremu u lukama u Baru i Kotoru za prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada, te za kontrolu i tretman balastnih voda u lukama; omogućiti da barem jedna luka ispunjava zahtjeve luke od međunarodnog značaja.	Kroz tehničku podršku EMSA-e, do kraja 2022. godine urađene su ili su bile u toku studije o prihvatnim postrojenjima (PRF) i planovi za prihvatanje i tretman otpada (WRHP) za luke Bar i Kotor.	1,5	Ostaje podmjera (potreban nastavak aktivnosti na implementaciji studija)
	2.1.3.2 Unaprijediti legislativu i tehničke kapacitete za uspostavljanje sistema za upravljanje balastnim vodama i kontrolu uticaja invazivnih vrsta	Izrada novog Zakona o zaštiti mora od zagađenja sa plovniha objekata je započeta 2022. godine uz pomoć EMSA-e; odredbe koje se tiču balastnih voda biće revidirane u skladu sa zahtjevima Konvencije o balastnim vodama. Unapređenje tehničkih kapaciteta je i dalje izazov.	2	Manje prilagođavanje (usklađivanje sa Programom mjera morske strategije)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.1. Postići dobro ekološko stanje morskog ekosistema (STRATEŠKI CILJ)				
sanitarnih voda i čvrstog otpada * Efikasno se primjenjuje plan upravljanja balastnim vodama	2.1.3.3 Unaprijediti procedure vođenja evidencije o prihvatu zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada s brodova, kao i kontrolu vođenja brodskih knjiga u skladu sa standardnim procedurama IMO-a (integrišući tako dobijene podatke u cjelovitu bazu podataka o obalnom području).	Urađena je studija finansijske održivosti implementacije Konvencije o balastnim vodama u okviru BALMAS projekta. Osim toga nije bilo značajnijeg napretka	1,4	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
	2.1.3.4 Organizovati treninge i edukativne programe za sprovođenje odgovarajućih procedura i upotrebu opreme u lukama, naročito kroz saradnju i povezivanje lučkih uprava u regionalnom kontekstu djelovanja.	Sproveden određeni broj obuka; kroz BALMAS projekat uspostavljen regionalni/ Jadranski sistem za pružanje podrške	1,5	Ostaje podmjera
2.1.4 Smanjiti količinu otpada koji dospijeva u more (eng. marine litter) Ciljni ishodi (2030): *Smanjena je količina otpada koji dospijeva u more *U okviru sprovođenja politike upravljanja otpadom realizuju se akcije za otpad koji dospijeva u more	2.1.4.1 Integrisati mjere za uspostavljanje monitoringa i upravljanje otpadom koji dospijeva u more u politiku upravljanja otpadom.	U pripremi su novi Zakon o upravljanju otpadom i Državni plan upravljanja putem kojih će otpad u moru biti integrisan u politiku upravljanja otpadom. Napredak sa uspostavljanjem monitoringa ostvaren kroz GEF Adriatik i IPA projekat; definisani su monitoring program i mjere upravljanja otpadom u moru. Potrebna je dalja/ bolja koordinacija mjera opšte politike upravljanja otpadom za izvore na kopnu sa mjerama koje se odnose na otpad u moru.	3	Manje prilagođavanje (fokus na integraciju politika)
	2.1.4.2 Uspostaviti mehanizme saradnje (npr. uključiti ribare u praćenje i uklanjanje otpada iz mora) i razviti programe jačanja svijesti o negativnim efektima otpada koji dospijeva u more na morski ekosistem.	Kroz više projekata (saradnja sa UNEP/ MAP-om, DeFishGear) rađeno je na jačanju svijesti, potrebni su dalji kontinuirani naponi. Kroz DeFishGear projekat više udruženja ribara (Herceg Novi, Budva, Bar) uključeno u monitoring aktivnosti. Mehanizmi saradnje i uključivanje ribara predviđeni su i Programom mjera morske strategije (npr. fishing for litter mjera), predstoji implementacija.	2	Manje prilagođavanje (usklađivanje sa Programom mjera)
	2.1.4.3 Inicirati aktivnosti uklanjanja plutajućeg i potopljenog otpada u moru, te njegovog sakupljanja i daljeg tretmana u centrima za upravljanje otpadom, uključujući i programe reciklaže.	Sproveden je niz <i>ad hoc</i> aktivnosti čišćenja mora, u narednom periodu potrebno je raditi sistematski (identifikovati prioritetne lokacije i planski sprovoditi aktivnosti sakupljanja i adekvatnog tretmana plutajućeg i potopljenog otpada).	2	Manje prilagođavanje (usklađivanje sa Programom mjera)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 2.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Strateški cilj 2.1	2.3 Realizovati pilot primjer koncepta zelenog nautičkog turizma („green boating“)	U okviru Projekta <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i> sprovedena jedna pokazna aktivnost (katamarani)	1	Revizija/ brisanje
	2.2 Jačati kapacitete za zeleni nautički turizam („green boating“)	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija/ brisanje
Mjera 2.1.1	2.1 Izraditi Program sanacije zagađenja obalnog područja na prioritetnim lokacijama (vezuje se za mjeru 2.1.1)	Nije urađen poseban Program sanacije, ali su prioriteti prepoznati i adresirani kroz niz nacionalnih i lokalnih planova i dokumenta, uključujući NAP (Nacionalni akcioni plan za kontrolu zagađenja iz izvora na kopnu), Plan za upravljanje komunalnim otpadnim vodama, planove za sanaciju zagađenja u Ulcinju i luci Bar	3,6	Manje prilagođavanje (fokus na izradu planova za prioritetne lokacije koje nijesu pokrivene postojećim dokumentima, dalju razradu planske dokumentacije i/ ili sprovođenje projekata)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.2 Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada (STRATEŠKI CILJ)				
2.2.1 Realizovati prioritetne projekte za sanaciju zagađenih lokaliteta zemljišta, kao i neuslovno urbanizovanih područja	2.2.1.1 Prioritetno treba sanirati: - lokacije gradskih neuređenih odlagališta korišćenih za odlaganje sakupljenog komunalnog otpada u svim primorskim opštinama - lokacije industrijskog zagađenja - prostor u lgalu i Sutorinskom polju koji je od značaja za očuvanje rezervi peloida i mineralnih voda - legalno urbanizovana područja neopremljena komunalnom infrastrukturom - područja legalizovane bespravne gradnje - lokacije kamenoloma, pri tom podstičući realizaciju projekata zelene infrastrukture.	Postignut je skroman napredak sa sanacijom neuređenih odlagališta komunalnog otpada, uz razlike od opštine do opštine. Tokom 2018. godine, na primjer, u opštini Kotor identifikovano je 58 takvih lokacija; do kraja izvještajnog perioda sanirana su brojna neuređena odlagališta, ali pretežno ona na kojima je bio otpad manje zapremine. Jedna od najznačajnijih lokacija na kojoj je izvršena djelimična sanacija je Čafe u Baru. Kod sanacije industrijskog zagađenje, značajni rezultati ostvareni su izvozom grita (ukupna količina od oko 150.000 t) i remedijacijom zagađenog zemljišta za	2,4	Manje prilagođavanje (prioritet elementima podmjere kod kojih nijesu ili su ostvareni parcijalni rezultati)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.2 Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada (STRATEŠKI CILJ)				
Ciljni ishodi (2030): *Smanjeno zagađenje ŽS zatvaranjem i sanacijom neuređenih odlagališta u svim primorskim opštinama *Izvršena sanacija zemljišta u brodogradilištu Bijela sa pripadajućim akvatorijumom		brodogradilište Bijela (7.500 t kontaminiranog zemljišta izvezeno 2022. godine, planira se da izvoz bude završen u prvoj polovini 2023. godine); nije bilo aktivnosti na remedijaciji zagađenja sedimenta. Poboljšana je infrastruktura za kontrolu zagađenja u luci Bar (izgrađena nova pumpna stanica Volujica koja u svom sastavu ima automatsku rešetku; ostaje da se rekonstruiše potisni cjevovod od PS Volujica do ispusta, rekonstruiše ispušt i izgradi postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda). Nije bilo aktivnosti na sanaciji prostora u Igalu/ Sutorinskom polju. Skromni rezultati sa sanacijom legalno urbanizovanih područja koja nijesu adekvatno opremljena komunalnom infrastrukturom, bez aktivnosti za područja legalizovane bespravne gradnje (proces legalizacije nije završen; predstoji donošenje novog zakona o legalizaciji objekata). Takođe, slab napredak sa sanacijom lokacija kamenoloma.		
2.2.2 Unaprijediti upravljanje otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata	2.2.2.1 Jedinice lokalne samouprave treba, između ostalog, da: - donesu podzakonska akta iz svoje nadležnosti o načinu odvojenog sakupljanja komunalnog otpada radi obrade - donesu lokalne planove upravljanja otpadom kojim će definisati sakupljanje, transport i obradu komunalnog otpada, uključujući i mjere za sprječavanje ili smanjenje nastanka otpadne ambalaže, odnosno kabastog otpada - doprinesu povećanju stope reciklaže komunalnog otpada podsticanjem razdvajanja frakcija otpada i smanjivanjem količine komunalnog otpada na izvoru - jačaju svijest građana o važnosti odvojenog sakupljanja komunalnog otpada	Državni i lokalni planovi upravljanja otpadom istekli su (uglavnom) 2020. godine, novi nijesu doneseni na nacionalnom nivou i za sve opštine (zbog kašnjenja u usvajanju novog Zakona o otpadu). Sproveden je niz aktivnosti na jačanju svijesti o odvojenom sakupljanju otpada i reciklaži, napravljeni su početni koraci u tom pravcu (posebno Herceg Novi i Tivat, zatim Budva i Kotor).	2,4	Manje prilagođavanje (potrebno intenziviranje napora, u skladu sa novim Zakonom u upravljanju otpadom i EU ciljevima za reciklažu)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.2 Doprinijeti bezbjednom uređenju, revitalizaciji i rekultivaciji prostora sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada (STRATEŠKI CILJ)				
Ciljni ishodi (2030): *Kao kod 2.2.1 *Izvršena revitalizacija i rekultivacija prostora na lokalitetima sa zagađenim zemljištem	2.2.2.2 Agencija za zaštitu životne sredine treba da unaprijedi praćenje tokova otpada u Crnoj Gori.	Slabi rezultati, neophodna značajna poboljšanje uz jasno definisanje procedura i preciziranje odgovornosti različitih aktera (AZŽS, Uprave za statistiku, lokalne samouprave).	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
	2.2.2.3 Potrebno je jačati primjenu inovativnih i čistih tehnologija upravljanja otpadom.	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja, usklađivanje sa novim Zakonom)
	2.2.2.4 Pri izradi prostorno-planske dokumentacije treba unaprijediti bezbjedno planiranje lokacija za odlaganje i tretman čvrstog otpada dosljednom primjenom kriterijuma zaštite zemljišta, vazduha, podzemnih voda, vodotoka, vodoizvorišta i mora.	Lokacije se određuju u skladu sa Državnim planom upravljanja otpadom i integrišu u prostorno plansku dokumentaciju. Potreban je nastavak napora za bolju primjenu kriterijuma zaštite i nalaženje optimalnih rješenja.	2	Manje prilagođavanje (konkretizacija podmjere na osnovu slabih tačaka dosadašnje prakse)
	2.2.2.5 Unaprijediti primjenu kaznenih mjera i povećati efikasnost djelovanja inspeksijskih organa pri sprovođenju Zakona o upravljanju otpadom.	Stepen implementacije ove mjere varira (od opštine do opštine) ali je generalno ocijenjen kao nedovoljan.	2	Manje prilagođavanje (fokus na jačanje kapaciteta)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.3 Podsticati zelenu infrastrukturu (STRATEŠKI CILJ)				
2.3.1 Realizovati odabrane projekte zelene mobilnosti na moru	2.3.1.1 Ispitati mogućnosti i testirati pilot aktivnosti u primjeni plovila koja smanjuju uticaj zagađenja na morski ekosistem (npr. redukcija nivoa emitovane buke, primjena zaštitnih premaza koji ne sadrže štetne „antifouling“ boje).	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (ili vezivanje za drugi strateški cilj)/ brisanje podmjere
Ciljni ishodi (2030): *Realizuju se projekti zelene infrastrukture u opštinama	2.3.1.2 Ispitati mogućnosti organizovanja održivog prevoza na moru za lokalne potrebe uspostavljanjem „zelene“ povezanosti s morske strane između pojedinih mjesta duž obale.	Doprinos analizi mogućnosti organizovanja održivog lokalnog prevoza na moru dat kroz UNDP GEF projekat; bez daljih aktivnosti.	1	Revizija (ili vezivanje za drugi strateški cilj)/

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.3 Podsticati zelenu infrastrukturu (STRATEŠKI CILJ)				
				brisanje podmjere
2.3.2 Realizovati odabrane projekte zelene mobilnosti na kopnu	2.3.2.1 Podsticati pilot projekte uspostavljanja integrisanog sistema održivog saobraćaja na kopnu (primjena vozila na električni pogon i solarnu energiju, kao i izgradnja biciklističkih staza, naročito u gradskim jezgrima; poči od iskustava u realizaciji pilot projekata u razvoju održivog transporta u Perastu i integrisanog sistema organizovanja javnog prevoza biciklima u Tivtu).	Na teritoriji opštine Tivat u centralnoj gradskoj zoni uspostavljen je sistem biciklističkih traka; aktivnosti podržane kroz više projekata, sistem integrisan u lokalne planove za regulaciju saobraćaja (i biće unaprijeđen). U ostalim opštinama bez značajnijih aktivnosti.	1,5	Revizija (ili vezivanje za drugi strateški cilj)
Ciljni ishodi (2030): *Kao kod 2.3.1	2.3.2.2 Ispitati mogućnosti za uspostavljanje integrisanog sistema održivog saobraćaja u Boki Kotorskoj	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (ili vezivanje za drugi strateški cilj)
2.3.3 Primijeniti najbolju dostupnu praksu u EU u realizaciji zelene infrastrukture Ciljni ishodi (2030): *Kao kod 2.3.1	2.3.3.1 Projektima zelene infrastrukture doprinijeti smanjenju fragmentacije eko-sistema i rastu usluga ekosistema, naročito u okviru: - sprovođenja agro-ekoloških mjera i obnavljanja ruralnih područja- sprječavanja fragmentacije obalnih šuma i očuvanja predione raznovrsnosti (npr. podizanje šuma i obnavljanje staništa) - upravljanja vodama naročito s aspekta upravljanja rizicima od poplava, povećanja otpornosti na suše, revitalizacije vodotoka kombinovanim ekoremedijacijskim mjerama - smanjenja zagađenja zemljišta (degradiranih industrijskim aktivnostima, erizijom), sanacije deponija i rješenja ekoloških problema u marinama testiranjem sprovođenja mjera eko-remedijacije (npr. primjenom biljnih uređaja za prečišćavanje otpadnih voda; vegetacijskim trakama za ublažavanje rasutih zagađenja; dehidracije i mineralizacije zagađenog sedimenta iz mora, rijeka; sušenja i tretmana kanalizacionog mulja; značajno je primijeniti i iskustva u realizaciji tekućeg projekta eko-remedijacije Port Milene) - ublažavanja uticaja klimatskih promjena (npr. pošumljavanjem i smanjenjem upotrebe karbonski intenzivnih materijala i goriva, upotrebom različitih biomaterijala koji apsorbuju CO ₂ , povećanjem površina s gradskim zelenilom, čime se ublažavaju efekti mikro-klimatskih pojava u urbanim područjima, naročito usljed uticaja toplotnih talasa).	Postignut napredak u strateškom i planskom okviru za upravljanje vodama i zaštitu od poplava (plan upravljanja za Jadranski sliv, preliminarna procjena rizika od poplava - PFRA); rađeno na planu eko-remedijacije za Port Milenu. Veoma je važno nastaviti sa aktivnostima na jačanju kapaciteta i testiranju mogućnosti primjene ekoremedijacije, primjene zelene infrastrukture i na prirodi zasnovanih rješenja (nature based solutions) za smanjenje zagađenje, prečišćavanje otpadnih voda i slično. Mjere za ublažavanje klimatskih promjena razvijene u okviru klimatskih dokumenata, potrebna je njihova realizacija sa fokusom na obalno područje.	2	Manje prilagođavanje (fokus na primjenu projekata zelene infrastrukture i na prirodi zasnovanih rješenja)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.3 Podsticati zelenu infrastrukturu (STRATEŠKI CILJ)				
	2.3.3.2 U skladu sa smjernicama za očuvanje i razvoj otvorenih ruralnih prostora (6.2.1.4) podsticati realizaciju projekata zelene infrastrukture radi povećanja efikasnosti korišćenja ovih prostora i rasta usluga ekosistema koje pružaju.	Smjernice za očuvanje otvorenih ruralnih područja su integrisane u PPPN OP; bez značajnijih daljih aktivnosti.	1,4	Revizija/ manje prilagođavanje

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 2.3)				
<i>Povezana sa</i>	<i>Opis</i>	<i>Rezultati</i>	<i>Ocjena</i>	<i>Izmjene PA</i>
<i>Strateški cilj 2.3</i>	2.2 Jačati kapacitete za zeleni nautički turizam („green boating“)	U okviru UNDP GEF projekta <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i> sprovedena jedna pokazna aktivnost (katamarani)	1	Revizija/ brisanje
	2.4 Podsticati razvoj turističke infrastrukture kroz pilot Projekt „Pješačka i biciklistička transversala“	Akcija realizovana u manjoj mjeri kroz aktivnosti opštine Tivat i UNDP GEF projekat <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i>	3	Manje prilagođavanje / nastavak aktivnosti
<i>Mjera 2.3.1</i>	2.2 Jačati kapacitete za zeleni nautički turizam („green boating“)	U okviru Projekta <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i> sprovedena jedna pokazna aktivnost (katamarani)	1	Revizija/ brisanje
	2.3 Realizovati pilot primjer koncepta zelenog nautičkog turizma („green boating“)	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija/ brisanje
<i>Podmjera 2.3.3.2</i>	2.4 Podsticati razvoj turističke infrastrukture kroz pilot Projekt „Pješačka i biciklistička transversala“	Akcija realizovana u manjoj mjeri kroz aktivnosti opštine Tivat i UNDP GEF projekat <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i>	3	Manje prilagođavanje / nastavak aktivnosti

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
2.4.1 Omogućiti prevenciju, kontrolu i sanaciju uticaja prirodnih i	2.4.1.1 Obezbijediti potrebna sredstva za programe istraživanja, uključujući mapiranje i monitoring prirodnih i antropogenih hazarda i razvoj rješenja za smanjenje štete od njih, primarno na: - pojedine aspekte obalne erozije, naročito bujičnu aktivnost nakon obilnih padavina jakog intenziteta i abraziju koja se odvija dejstvom morskih talasa (npr. zaštita ili sanacija južnih djelova obale na ostrvima Mamula, Sveti Stefan i Sveti Nikola koje su ugrožene erozijom - abrazijom, kao i Ade gdje je u pitanju eolska erozija) - seizmički hazard - meteorološke hazarde	Istraživanja uglavnom rađena za probleme eolske erozije (studija za Ada Bojanu iz 2020/ 2021. godine i za više plaža iz 2018/ 2019. godine); istraživanja abrazije za predviđene lokacije nijesu rađene. Doneseni su sljedeći planovi na nivou države: Nacionalni plan zaštite i spašavanja od zemljotresa (2018), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od požara (2018), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od poplava (2019), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od	2,4	Manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
<i>antropogenih hazarda</i> Ciljni ishodi (2030): *Uspostavljeno izvještavanje o uticaju prirodnih i antropogenih hazarda na OP *Uspostavljen sistem ranih najava i obavještenja za meteo hazarde i ekstremne vremenske događaje *Primjenjuju se mjere prevencije i kontrole rizika nastalih pod uticajem prirodnih i antropogenih hazarda *Realizuju se projekti ublažavanja uticaja obalne erozije, seizmičkog hazarda, klimatskih promjena i meteo hazarda u opštinama obalnog područja	- ekstremne vremenske događaje (podizanje nivoa mora, uticaj suše, šumski požari, jake kiše i olujni vjetrovi).	tehničko-tehnoloških nesreća (2019), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od klizišta i odrona (2021), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od hemijskih i bioloških rizika (2021), Nacionalni plan zaštite i spašavanja od radijacionih i nuklearnih nesreća (2022). Od planova na lokalnom nivou doneseni su: 1) planovi za zaštitu i spašavanje od zemljotresa, poplava, požara i klizišta i odrona opštine Herceg Novi; 2) planovi zaštite i spašavanja od požara i zemljotresa opštine Tivat; 3) planovi zaštite i spašavanja od požara i poplava opštine Kotor; 4) planovi zaštite i spašavanja od požara, poplava i zemljotresa opštine Budva; 5) Plan zaštite i spašavanja od poplava opštine Ulcinj; i 6) planovi za zaštitu i spašavanje od zemljotresa, poplava i požara opštine Bar. Redovno praćenje i ocjenu klime, klimatskih promjena i ekstremnih vremenskih i klimatskih događaja radi ZHMS; ekstremni vremenski događaji i podizanje nivoa mora analiziraju se i kroz klimatska dokumenta.		(imajući u vidu ostvarene rezultate i aktuelne uslove)
	2.4.1.2 Kod prevencije i kontrole uticaja suša i požara treba izvršiti detaljnu analizu ranjivosti obalnog područja na njihove uticaje, identifikovati i analizirati moguće rizike i utvrditi prioritetne mjere prevencije, ublažavanja, prilagođavanja i remedijacije koje, između ostalog, uključuju: - uspostavljanje funkcionalnog sistema ranih najava i obavještanja za suše i požare - poboljšanje sistema vodosnabdijevanja - unapređenje efikasnosti navodnjavanja - terasiranje padina radi usporavanja oticaja vode i zadržavanja vode u zemljištu - korišćenje sorti usjeva otpornih na suše - podizanje pojaseva zaštitnih šuma i zaštitu poljoprivrednog zemljišta - smanjenje potrošnje vode - tretman i ponovnu upotrebu otpadnih voda	Donijeta Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa dinamičkim planom implementacije 2017-2023; pripremljena sveobuhvatna Procjena rizika od katastrofa (2021. godine). Započelo se sa izradom <i>Procjene sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa Crne Gore</i> koja sadrži ocjene o tehničkim, finansijskim i administrativnim kapacitetima za vršenje adekvatne procjene rizika i planiranje upravljanja rizicima za prevenciju i pripravnost. Dokument takođe sadrži mjere prevencije i pripravnosti sa nadležnostima za sprovođenje, zadacima, rokovima i fazama, finansijskim i materijalnim sredstvima za planiranje mjera i prioritetima, te konsolidovanom bazom podataka o relevantnim rizicima.	2,4	Manje prilagođavanje (fokus na sprovođenje odabranih mjera/prioriteta, kao i na osiguravanje potrebnih

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
*Namjena prostora definiše se u skladu sa utvrđenim štetama od mogućih uticaja seizmičkog hazarda, rizikom od uticaja erozije zemljišta, kao i rizika od meteo hazarda i ekstremnih vremenskih događaja (naročito podizanja nivoa mora) *Realizovani su prioritetni zahvati ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih i antropogenih hazarda	- primjenu mjera prevencije zelenih površina na otvorenom koje imaju visoki požarni rizik (naročito na jugoistoku primorja) - čišćenje uništenih stabala, suve vegetacije i otpada sa šumskog tla radi umanjivanja opasnosti od izbijanja prizemnih požara kao najčešće vrste požara - kontrolisano paljenje zelenog otpada- primjenu savremenog informacionog sistema praćenja zdravstvenog stanja šuma - mjere sanacije (sječa i obnavljanje opožarenih sastojina, antierozione mjere na opožarenom zemljištu).	Dokument tretira širok spektar rizika uključujući: geološke rizike (zemljotres, klizišta, odroni); klimatske promjene (olujne vremenske nepogode, suše, hladni talas i sniježne padavine); poplave; šumske i požare na otvorenom prostoru; zarazne bolesti ljudi/epidemije; zarazne bolesti biljaka/epifitotije i zarazne bolesti životinja/epizootije; tehničko-tehnološke nesreće; radijacione/nuklearne nesreće; rizike u privrednim i vanprivrednim objektima i ustanovama – kritična infrastruktura (energetika, saobraćaj, snabdijevanje vodom, zdravstvo, finansije, elektronske komunikacije i informaciono-komunikacione tehnologije, zaštite životne sredine, funkcionisanja državnih organa, nesreće u drumskom, željezničkom, pomorskom, riječnom i vazdušnom saobraćaju). Pitanja obrađena ovom podmjerom takođe se obrađuju u okviru klimatskih dokumenta kakvi su Treća nacionalna komunikacija i Nacionalni plan adaptacije (NAP, čija izrada je u toku). Ova dokumenta u određenoj mjeri imaju u fokusu OP. ZHMS je uspostavio kontinuirani sistem monitoringa suša, urađena je i mapa ranjivosti na suše, u okviru projekta DMCSEE (finansiranog kroz IPA program). Monitoring je unaprijeđen kroz IPA INTERREG DriDanube projekat korišćenjem alatke za praćenje suše putem indikatora zasnovanih na satelitskim osmatranjima, numeričkim predviđanjima i statističkim proračunima rizika; u okviru istog projekta održane su obuke. Funkcionalni sistem rane najave suše i dalje nije u potpunosti uspostavljen (nedostaju finansijska sredstva). Implementacija konkretnih mjera (kao što su unapređenje efikasnosti navodnjavanja, korišćenje sorti otpornih na suše, podizanje zaštitnih šuma,		finansijskih sredstava)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
		ponovna upotreba prečišćenih otpadnih voda i slično) tek predstoji u značajnijem obimu.		
	2.4.1.3 Radi ograničavanja rizika uzrokovanih uticajem ekstremnih padavina, treba izvršiti detaljnu analizu ranjivosti obalnog područja na njihove uticaje, identifikovati i analizirati moguće rizike i utvrditi prioritetne mjere prevencije, ublažavanja, prilagođavanja i remedijacije koje, između ostalog, uključuju: - pošumljavanje niskoproduktivnih degradiranih površina, kao i melioraciju degradiranih šumskih površina radi postizanja antierozionih efekata (kombinacija bioloških, biotehničkih i tehničkih mjera i radova) - zaštitu od bujica u zavisnosti od veličine vodotoka (u slučaju većih bujičnih tokova zaštita od voda postiže se kompleksnim antierozionim uređenjem sliva, a u slučaju manjih bujičnih tokova klasičnim mjerama uređenja vodotoka i odbrane od poplava) - zaštitu od štetnog dejstva voda koja obuhvata: radove i mjere na zaštiti od poplava, zaštiti od rječne erozije, zaštiti od erozije vodom, vjetrom i bujicama, odvodnjavanje i otklanjanje posljedica takvog dejstva voda (izgradnja i održavanje zaštitnih vodnih objekata - pregrade, ustave, biotehnički objekti i slično) i izvođenje zaštitnih radova (pošumljavanje, zatravljivanje, terasiranje, čišćenje korita itd.) - izradu Plana upravljanja neposrednim slivom Crnogorskog primorja, rijeke Bojane i Skadarskog jezera - saniranje klizišta (npr. u Mojdežu i Podima kod Herceg Novog, Babinom Dolu kod Budve, kao i izvorištima Midanske rijeke i Brajše u području Ulcinja, gdje su, osim klizišta zapažene pojave rušenja terena); nužna je i bolja zaštita kosina na usjecima puteva i pruge Beograd – Bar - zabrane: pustošenja, krčenja i sječe šuma na erozivnom području; ogoljavanja površina; nekontrolisanog poravnavanja neobrađenih površina; zatrpavanja izvora; eksploatacije rječnih nanosa sa dna ili padina, osim za potrebe propusne sposobnosti korita bujica; izgradnje objekata koji bi mogli ugroziti stabilnost zemljišta i preduzimanja drugih radnji kojima se pospješuje erozija i stvaranje bujica	Ažurirana je analiza ekstremnih padavina preko ETCCDI indikatora. Izrađen je Plan upravljanja za Jadranski sliv, takođe i Preliminarna procjena rizika od poplava (PFRA); određena su područja značajno ugrožena od poplava (Areas with Potential Significant Flood Risk - APSFR) – 6 APSFR u vodnom području Jadranskog sliva. Ostala značajna dokumenta su Strategija upravljanja vodama za period do 2035. godine (2017), Opšti plan zaštite od štetnog dejstva voda za period 2017. do 2022. godine (2017), godišnji Operativni planovi zaštite i druga. Za davanje stručne podrške pri donošenju odluka od značaja za upravljanje vodama, 2019. godine je formiran Savjet za vode. Kroz projekat <i>Klimatski otporno, integralno upravljanje rizicima od poplava u prekograničnom slivu rijeke Drim</i> urađen je Glavni projekat rekonstrukcije sistema nasipa za odbranu od poplava na rijeci Bojani u Crnoj Gori (sa kojim se 2022. godine saglasila albanska Vlada). Projekat je finansiran iz globalnog Adaptacionog fonda. Urađena je projektna dokumentacija za regulaciju kritičnih dionica na vodotoku Sutorine. Od 2017. godine, uveden je moratorijum na eksploataciju šljunka i pijeska iz riječnih korita (koji se generalno nije poštovao). Borba protiv nelegalne eksploatacije šljunka i pijeska iz vodotoka intenzivirana je djelovanjem operativnog međuresornog tima formiranog od stane MPŠV u skladu sa Zaključkom Vlade iz avgusta 2022. godine Zabrana sječe i krčenja šuma/ vegetacije u erozivnim područjima takođe nije dosljedno primjenjivana.	2,6	Manje prilagođavanje (fokus na sprovođenje odabranih mjera/ prioriteta, dosljednu primjenu propisa i zabrana)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
		Za sprovođenje konkretnih mjera prevencije/ ublažavanja rizika neophodna je bolja koordinacija nadležnih službi i osiguravanje potrebnih finansijskih sredstava.		
	2.4.1.4 Za smanjivanje šteta izazvanih olujama i olujnim vjetrovima treba izvršiti detaljnu analizu ranjivosti obalnog područja na njihove uticaje, identifikovati i analizirati moguće rizike i utvrditi prioritetne mjere prevencije, ublažavanja, prilagođavanja i remedijacije koje, između ostalog, uključuju: - uspostavljanje gušće mreže anemografskih i mareografskih stanica, i unapređivanje nivelmanske mreže - uspostavljanje lokalnog meteorološkog, hidrološkog i hidrografskog programa osmatranja kao osnove za procjenu rizika - izradu mapa maksimalnih brzina vjetrova po zonama - razvijanje sistema rane najave i formiranje operativnih službi za praćenje stanja obale i talasa - uspostavljanje korelacije između šteta i oluja, njihovo sistematsko praćenje, evidentiranje i kartiranje- poboljšanje drenažnih sistema- podizanje zaštitnih barijera na kritičnim mjestima - antierozione mjere (npr. za Veliku plažu, Jaz i dr.) - uvođenje šumskih vjetrozaštitnih pojaseva - izmještanje objekata van zone dometa talasa pri olujnim vjetrovima iz južnog kvadranta - redimenzioniranje postojećih infrastrukturnih objekata na opterećenja u skladu s najnovijim podacima o klimatskim ekstremima i olujnim talasima - zaštitu vodoizvorišta od prodiranja morske vode, na mjestima gde je to moguće - realizaciju građevinskih i negrađevinskih mjera adaptacije	Ranjivost i mjere adaptacije, uključujući i za obalno područje, definišu se kroz NAP (čija izrada se očekuje do kraja 2023. godine). U okviru dokumenta <i>Procjena rizika od katastrofa Crne Gore</i> urađena je procjena rizika od ekstremnih vremenskih i klimatskih događaja uslijed klimatskih promjena i varijabilnosti. Jedan od obrađivanih hazarda su i oluje i olujni vjetrovi. Nije uspostavljena gušća mreža anemografskih i mareografskih stanica. Napredak sa sprovođenjem konkretnih mjera prevencije/ prilagođavanja (uključujući antierozivne mjere, redimenzioniranje postojećih infrastrukturnih objekata, realizaciju građevinskih i negrađevinskih mjera adaptacije i druge) može se ocijeniti kao veoma slab.	2	Manje prilagođavanje (fokus na sprovođenje odabranih mjera/ prioriteta, imajući u vidu rezultate NAP procesa)
	2.4.1.5 S aspekta uticaja oluja praćenih podizanjem nivoa mora, neophodno je proširenje obalnog odmaka na prioritetnim lokacijama utvrđenim u skladu s Protokolom o IUOP: ušću Sutorine, ušću Morinjske rijeke, Tivatskim solilima, Buljarici, Velikoj plaži i Adi Bojani.	Preporuke za obalni odmak uključene u PPPN OP	2,6	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
2.4 Uspostaviti sistem upravljanja rizicima od prirodnih i antropogenih hazarda (STRATEŠKI CILJ)				
	2.4.1.6 U okviru praćenja obalnih procesa treba uspostaviti praćenje i redovno izvještavanje o uticaju prirodnih i antropogenih hazarda na obalno područje	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzorka nesprovođenja)
	2.4.1.7 Prostorno-urbanističkom dokumentacijom planirati (infrastrukturu) u skladu s utvrđenim seizmičkim rizikom, rizikom od uticaja erozije zemljišta, kao i rizikom od meteoroloških hazarda i ekstremnih vremenskih događaja (naročito podizanja nivoa mora).	Seizmički rizik je po pravilu integrisan u prostorno-urbanističku dokumentaciju; potrebno je više raditi na integraciji ostalih rizika.	2,4	Manje prilagođavanje (usklađivanje sa novim setom zakona o planiranju i gradnji)
	2.4.1.8 Realizovati prioritetne zahvate radi ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih i antropogenih hazarda (npr. obnavljanje obalne infrastrukture, kapaciteta plaža, itd.).	JPMD radi na pripremi glavnih projekata za revitalizaciju plaža Pržno i Mogren (u Budvi). Napredak sa sprovođenjem konkretnih mjera za ublažavanje i sanaciju uticaja prirodnih i antropogenih hazarda se generalno može ocijeniti kao slab.	2	Manje prilagođavanje (fokus na prioritetne zahvate, fazni pristup)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 2.4)				
<i>Povezana sa</i>	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
<i>Strateški cilj 2.4</i>	1.11 Realizovati pilot projekat održive infrastrukture u prioritetno odabranom zaštićenom prirodnom dobru	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija
	2.5 Izraditi bazne studije za revitalizaciju odabranih plaža	Bazne studije za revitalizaciju pet plaža (Mogren, Sutomore, Petrovac, Žukotrlica i Pržno/ Budva) urađene tokom 2018. i 2019. godine.	5	Brisanje/ nova PA za nastavak aktivnosti
	2.6 Jačati kapacitete za adaptaciju na uticaj klimatskih promjena	Realizovana značajan broj aktivnosti kroz niz projekata i proces pripreme Nacionalnog plana adaptacije (NAP-a)	3	Manje prilagođavanje (konkretizacija PA imajući u vidu NAP rezultate)
	2.7 Realizovati pilot projekat za adaptaciju na uticaj klimatskih promjena	Uticaj klimatskih promjena detaljno razmatran u okviru pilot projekta za Boku, takođe i u procesu pripreme obalnog plana (koji je u toku) za područje Boko-kotorskog zaliva	3	Manje prilagođavanje/ nastavak aktivnosti (kroz obalni plan za Boku)

3. UREĐENJE PROSTORA I ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja (STRATEŠKI CILJ)				
3.1.1 Sistematski pratiti i istraživati stanje i procese u prostoru obalnog područja i razviti informacijski sistem uređenja prostora Ciljni ishodi (2030): *Uspostavljena baza podataka (opservatorijum stanja) u OP u okviru inf. sistema o prostoru sa GIS-om i sistemom pokazatelja o stanju u prostoru koji se redovno ažuriraju *Bitno je unaprijeđen kvalitet izvještavanja o stanju u prostoru *Razvijen je sistem stručnog ocjenjivanja planskih dokum.	3.1.1.1 Sprovesti analize i istraživanja kao osnov za izvještavanje o stanju u prostoru: - pratiti sprovođenje planskih dokumenata - pratiti socio-ekonomske procese od interesa za prostorni razvoj - analizirati potrebe i interese drugih resora i privrede vezano za prostorni razvoj - sarađivati s informaciono-analitičkim sistemima drugih sektora (životna sredina, priroda, kulturna baština, poljoprivreda..) - razraditi kriterijume i postupke za objektivnu analizu predloga planskih dokumenata JLS i njihovu usklađenost s planovima višeg reda - formirati trajne baze podataka (opservatorijum) za kontinuirano praćenje i ocjenjivanje stanja u obalnom području kao osnove za programiranje budućih aktivnosti	Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata iz 2017. godine promijenjena je struktura planskih dokumenata, planski proces je centralizovan. Predviđeni Plan generalne regulacije za sjeverni, središnji i primorski region nije urađen. Praćenje sprovođenja planskih dokumenata vrši se kroz godišnje izvještaje o stanju uređenja prostora. Za pripremu planskih dokumenata rade se demografske i ekonomske analize i projekcije, resori daju svoje smjernice i zahtjeve. MEPPU ima obavezu da formira i vodi dokumentacionu osnovu i informacijski sistem o prostoru; napredak u ispunjavanju ove obaveze je skroman, a sljedstveno tome nije bilo značajnijeg uvezivanja sa informacionim sistemima drugih sektora. Urađena je Analiza indikatora izgrađenosti za teritoriju cijele Crne Gore sa prikazom postojećih i planiranih građevinskih područja u GIS-u. Skupštinski zaključci o praćenju pokazatelja za PPPN OP nijesu ispoštovani.	2	Revizija (imajući u vidu ostvarene rezultate i predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)
	3.1.1.2 Razraditi i koristiti pokazatelje (indikatore) za praćenje stanja u prostoru: - pripremiti listu osnovnih pokazatelja po temama (imajući u vidu pokazatelje koji se već prate odnosno trebali bi se pratiti po sektorima) - razraditi metodologiju izračunavanja pokazatelja - obezbijediti ulazne podatke za odabrane pokazatelje, uključujući podatke za polazno stanje	NS IUOP indikatori su utvrđeni, metodologija nije detaljno razrađena; ulazni podaci za njihovo izvođenje su generalno govoreći slabo dostupni. Za pripremu Prvog izvještaja nije bilo moguće izvesti prostorne pokazatelje budući da sistem praćenja u skladu sa zaključcima Skupštine Crne Gore koji su doneseni prilikom usvajanja PPPN OP nije uspostavljen (u toku su obnovljeni naporu da se za potrebe praćenja NS IUOP izvedu ovi pokazatelji).	1,4	Revizija (analiza uzroka nesprovođenja, fokus na definisanje metodologije i odgovornosti)
	3.1.1.3 Uspostaviti osnovne GIS baze podataka o prostoru na državnom i lokalnom nivou: - razraditi prioritne slojeve prostornih podataka - uskladiti format i parametre GIS baze sa zahtjevima nacionalne	INSPIRE Direktiva je transponovana Zakonom o infrastrukturi prostornih podataka (Sl. list CG br. 37/17), koji definiše bazu metapodataka. GIS baza podataka je u razvoju, prioritni slojevi nijesu	2	Revizija (imajući u vidu postignute rezultate i predstojeće

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja (STRATEŠKI CILJ)				
	infrastrukture prostornih podataka - pripremiti polaznu bazu metapodataka.	odrađeni. Postignut je napredak sa digitalizacijom prostornih planova (MEPPU u saradnji sa UNDP-om), pokrenuta je izrada geoportala.		izmjene zakona o planiranju i gradnji)
3.1.2 Unaprijediti kvalitet planskih dokumenata	3.1.2.1 Metodološki unaprijediti planski proces: - definisati elemente objektivizacije i racionalizacije planskog procesa kroz Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta, kriterijumima namjene površina, elementima urbanističke regulacije i jedinstvenim grafičkim simbolima (korišćenje indikatora i kvantitativne analize uz korišćenje GIS-a) - integrisati metode predionog vrednovanja i planiranja u planski proces na svim nivoima planiranja - koristiti analizu ranjivosti kao osnov za utvrđivanje režima zaštite i korišćenja prostora, te analize pogodnosti, kao sredstva optimizacije namjene površina u prostornim planovima - razraditi pristup za analize rizika od klimatskih promjena (npr. indeks obalne ranjivosti). Ciljni ishodi (2030): *Sistem planskih dokumenata je stabilizovan, uspješno zadovoljava potrebe efikasnog uređenja prostora *SEA doprinose kvalitetu planskih dokumenata, posebno u smislu svođenja uticaja na ŽS na najmanju moguću mjeru *Unaprijeđen je kvalitet regulacionih (urbanističkih)	Rađeno je na izmjenama i dopunama Pravilnika o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta, kriterijumima namjene površina, elementima urbanističke regulacije i jedinstvenim grafičkim simbolima. Rađene su analize ranjivosti (ili se korišćene CAMP i analize za Boku urađene u saradnji sa PAP/ RAC-om). Revizija planova vršena je u skladu sa Zakonom o planiranju i izgradnji iz 2017. godine. Metodološka unapređenja planskog procesa su i dalje potrebna; podmjeru je potrebno uskladiti sa rezultatima tekuće reforme sistema prostornog planiranja	2	Revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)
	3.1.2.2 Unaprijediti postupke i metode procjena uticaja na životnu sredinu (strateške i projektne): - objektivizirati pojedine korake u postupku procjene kroz korišćenje kvantitativnih, a ne isključivo kvalitativnih metoda, posebno kod strateške procjene - procjene i analize vezati za konkretne prostorne cjeline i zone specifičnih uticaja unutar obuhvata planskog dokumenta - unaprijediti obavezu paralelnog i na saradnji zasnovanog planskog procesa i procjene uticaja.	Ostvaren je određeni napredak u sprovođenju SEA, radu komisija za ocjenu studija i kvalitetu samih dokumenata; potrebno je dalje raditi na adekvatnoj integraciji preporuka SEA u prostorne planove, boljem razumijevanju postupka i blagovremenom prepoznavanju važnosti podataka iz oblasti životne sredine.	2,4	Manje prilagođavanje/ nastavak aktivnosti
	3.1.2.3 Obezbijediti sadržajnu i normativnu standardizaciju planskih dokumenata: - definisati obavezni minimalni osnov sadržaja planskih dokumenata, kartografskog i tekstualnog dijela (struktura teksta, naslovi, podnaslovi,...), - obezbijediti „tipske“ smjernice odnosno modele odredbi za sprovođenje koji se zatim dopunjavaju specifičnim lokalnim elementima - utvrditi i primijeniti kriterijume za obezbjeđivanje prostora javnog interesa u planskim dokumentima	Sadržaj je propisan važećim Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19); izrada tipskih smjernica nije izvodljiva/ potrebna budući da je pitanje regulisano zakonom. Kriterijumi su utvrđeni Pravilnikom o bližem sadržaju i formi planskih dokumenata Sumarni iskazi su obavezni dio planskog dokumenta.	4	Brisanje podmjere i/ ili njena revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja (STRATEŠKI CILJ)				
planova, stvoren osnov za povećanje kvaliteta izgrađene sredine *Uspješno se sprovodi stručna ocjena kvaliteta planskih dokumenata, koriste se objektivni kriterijumi i pokazatelji kao i GIS analize i podaci iz informacionog sistema o prostoru	- razraditi sumarni iskaz osnovnih bilansa i pokazatelja za osnovne vrste planskih dokumenata. 3.1.2.4 Jačati instrumente i kriterijume za podsticanje i obezbjeđivanje kvaliteta urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja: - izraditi tematske smjernice i priručnike, kako za oblikovanje nove izgradnje, tako i za sanaciju i rehabilitaciju neuslovno ili nelegalno izgrađenih područja - koristiti konkurse kao instrumente za podsticaj kreativnosti i inovacije za dobijanje najboljih idejnih urbanističkih i arhitektonskih rješenja - donijeti nacionalnu arhitektonsku politiku i programe za kvalitet i kulturu građenja	Rade se Državne smjernice razvoja arhitekture, urađeni su priručnici. Konkursi su zakonska obaveza za objekte od javnog interesa. Arhitektonska politika nije donesena.	2,6	Manje prilagođavanje/ revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)
	3.1.2.5 Obezbijediti stručnu ocjenu kvaliteta planskih dokumenata (recenziju): - definisati transparentne metodologije ocjenjivanja - pored kvalitativnih ocjena, omogućiti objektivizaciju vrednovanja kroz korišćenje kvantitativnih analiza, indikatora i GIS-a (metodološki korektiv) - definisati kriterijume za utvrđivanje sastava stručnih tijela, odnosno za ovlašćene stručnjake - recenzente.	Stručna recenzija je predviđena članom 29 Zakona. Potrebni su dalji naponi za postizanje boljih rezultata kod ocjene kvaliteta (posebno za detaljniju razradu metodologije ocjenjivanja, objektivizaciju vrednovanja, definisanje kriterija za sastav stručnih tijela).	2	Manje prilagođavanje/ revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i izgradnji)
	3.1.2.6 Uvesti instrumente provjere arhitektonske uspješnosti: - formirati tijelo koje daje mišljenje/saglasnost na zahvate u prostoru, definisane propisom ili planskim dokumentom radi obezbjeđivanja kvaliteta izgrađenog prostora i kulture građenja - predvidjeti uslovnu primjenu ovog zahtjeva zavisno od tipa zahvata, složenosti i lokalnih uslova, vrijednosti i osjetljivosti lokacije i okruženja, stepena u kojem ponuđeni projekat poštuje planske uslove i smjernice.	Zakonom iz 2017. uveden je institut Glavnog državnog i Glavnog gradskog arhitekta.	3,5	Brisanje podmjere i/ njena revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)
3.1.3 Uspostaviti planiranje namjene mora	3.1.3.1 Utvrditi zakonsku osnovu za izradu Prostornog plana mora, razmatranjem mogućnosti izmjene zakonodavstva da bi se utvrdila norma kojom se reguliše sprovođenje prostornog planiranja mora, i to: - donošenjem posebnog pravnog akta u skladu s Direktivom o definisanju okvira za prostorno planiranje mora, a djelimično i IUOP Protokolom, ili - dopunama važećeg zakonodavstva u oblasti prostornog planiranja.	Zakonski osnov je postavljen Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19) i podzakonskim aktima; nije prenesena cijela Direktiva. Prostorni plan namjene mora smatra se sastavnim dijelom PPPN OP.	3	Manje prilagođavanje/ revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
3.1 Razviti sistem održivog prostornog planiranja (STRATEŠKI CILJ)				
Ciljni ishodi (2030): *Resursi morskog područja koriste se na održiv način *Smanjenje su ili eliminisane konfliktne namjene prostora u morskoj sredini	3.1.3.2 Uspostaviti postupak primjene planiranja mora tako da se: - donese Odluka o izradi prostornog plana mora - definiše subjekat nadležan za izradu, sprovođenje i praćenje plana - realizuje pilot projekat izrade plana namjene mora - slijedom iskustva u realizaciji pilot projekta i u skladu sa zahtjevima Direktive o planiranju namjene mora, definiše nivo (ili nivoi) izrade plana - može biti na nacionalnom nivou (za cijelo morsko područje Crne Gore), subregionalnom nivou (plan za veće i značajnije morske cjeline, kao što je npr. Bokokotorski zaliv) ili na lokalnom nivou (ne mora biti samostalan dokument već dodatak postojećim lokalnim prostorno-planskim dokumentima).	Odluka o izradi plana mora nije formalno donesena, niti je definisan subjekat nadležan za izradu, sprovođenje i praćenje plana. Pilot projekat je sproveden i rezultirao je, zajedno sa aktivnostima GEF Adriatik projekta, konceptom plana namjene mora sadržanog u dokumentu <i>Plan područja mora u Crnoj Gori: koncept i predlozi planskih rješenja</i> ; kroz pilot projekat područje Boko-kotorskog zaliva je posebno razrađeno zbog intenziteta aktivnosti.	2	Manje prilagođavanje/revizija (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji) i/ili nastavak aktivnosti
	3.1.3.3 Uspostaviti adekvatnu bazu podataka za primjenu planiranja namjene mora, uključujući stručne podatke za ekološku i socio-ekonomsku deskripciju stanja morskog ekosistema, kvantifikaciju rastućih pritisaka obalnih djelatnosti (primarno urbanizacije, turizma, pomorstva, marikulture i ribarstva) na ekosistem mora i projekciju dobrog ekološkog stanja mora.	Analize su rađene i podaci prikupljeni kroz GEF Adriatik; Početna procjena (IPA projekta) i ostala dokumenta Morske strategije takođe sadrže adekvatne podatke	4,4	Nastavak aktivnosti (fokus na održavanje i povezivanje sa ostalim relevantnim bazama podataka)
	3.1.3.4 Ojačati planerske kapacitete za primjenu planiranja mora: - razvojem tehničkih uputstava za primjenu planiranja mora - sprovođenjem trening kurseva za prostorne planere i stručnjake prirodnih nauka koji se bave istraživanjem mora - razmjenom iskustava i transferom znanja i pozitivne prakse, uključivanjem profilisanih stručnjaka u izradu planova mora i sl.	Određeni napredak postignut kroz proces pripreme koncepta plana namjene mora i kroz razmjenu iskustava. Potrebni dalji napor za razvoj tehničkih uputstava i sprovođenju obuka.	3	Manje prilagođavanje/nastavak aktivnosti

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 3.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Strateški cilj 3.1	3.1 Realizovati prvu fazu uspostavljanja informacionog sistema o prostoru	Na nivou države, urađena je analiza indikatora izgrađenosti sa prikazom postojećih i planiranih građevinskih područja u GIS-u; postoji popis svih planskih dokumenta.	2	PA ostaje ista (uz moguća prilagođavanja u skladu sa predstojećim

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 3.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
		Na javni poziv za uspostavljanje geoportala (raspisan od 2020. godine) više puta je izjavljena žalba pa je postupak i dalje pred Komisijom za kontrolu postupka javnih nabavki.		izmjenama zakona o planiranju i gradnji)
	3.2 Izraditi prostorni plan namjene morskog područja	Koncept plana namjene mora biti pripremljen kroz GEF Adriatik; potrebne dalje aktivnosti na formalizaciji procesa i uvezivanju u planski sistem.	4	Nastavak PA
	3.3 Sprovesti analizu izvodljivosti uvođenja urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19)	1	Brisanje i/ ili revizija (u skladu sa predstojećim izmjenama zakona o planiranju i gradnji)
	3.4 Realizovati pilot projekat urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19)	1	Brisanje i/ ili revizija (u skladu sa predstojećim izmjenama zakona o planiranju i gradnji)
	3.5 Pripremiti priručnik za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	Bez značajnijih aktivnosti; ocijenjeno da je priprema priručnika i dalje potrebna/ aktuelna, takođe i obuka.	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja) i/ ili ostaje PA
Podmjera 3.1.1.3	3.1 Realizovati prvu fazu uspostavljanja informacionog sistema o prostoru	Kao iznad	2	Kao iznad
Podmjera 3.1.3.2	3.2 Izraditi prostorni plan namjene morskog područja	Kao iznad	4	Kao iznad

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
3.2 Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora (STRATEŠKI CILJ)				
3.2.1 Povećati stepen sprovedenosti planova Ciljni ishodi (2030): *Urbana preparcelacija je važan instrument pravičnog sprovođenja detaljnih planova	3.2.1.1 Obezbijediti efikasnu pripremu građevinskog zemljišta - urbana preparcelacija (komasacija) - obezbijediti prostore javnog interesa u naseljima - obezbijediti distributivnu pravednost u podjeli građevinskih prava među vlasnicima zemljišta - omogućiti da lokalna samouprava nema troškove otkupa zemljišta za površine u javnom korišćenju - obezbijediti podršku za sprovođenje pilot projekata (dobrovoljne) urbane komasacije kojom će se pokazati prednosti ovog instrumenta	Nije sprovedena nijedna aktivnost. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19).	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja) ili brisanje (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
3.2 Obezbijediti šire preduslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora (STRATEŠKI CILJ)				
*Nema nelegalne i neplanske gradnje van građevinskih područja	3.2.1.2 Stvarati efikasnije mehanizme za sprječavanje nelegalne gradnje: - jačati inspekcijske službe - obezbijediti tehnička sredstava i šire korišćenje informacionih tehnologija za praćenje stanja u prostoru.	Zakonom iz 2017. godine ojačana je inspekcijska služba i proširene njene nadležnosti vezano za podnošenje prijave građenja. Mehanizmi za sprečavanje nelegalne gradnje su donekle ojačani (povećan je broj inspektora ali nije, na primjer, značajno unaprijeđeno korišćenje informacionih tehnologija za praćenje stanja u prostoru). Nelegalna gradnja ostaje značajan izazov. Proces legalizacije bespravno sagrađenih objekata je započet ali nije doveden do kraja.	3	Manje prilagođavanje (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju, gradnji i legalizaciji objekata)
3.2.2 <i>Jačati stručne kapacitete</i> Ciljni ishodi (2030): *Ojačani su kapaciteti svih subjekata u sistemu uređenja prostora	3.2.2.1 Razviti programe stručnog usavršavanja i jačati kompetencije prostornih planera i arhitekata: - reafirmisati metodologije odnosno stručne kriterijume koji trebaju stajati iza planerskih odluka, posebno kvantitativnih metoda kao osnove objektivizacije, - obezbijediti multidisciplinarno sagledavanje planskih tema i međusektorsku saradnju i koordinaciju, - omogućiti participativno planiranje, tehnike rješavanja sporova i korišćenje informacionih tehnologija u participativnom procesu, - poželjno je uključiti specijalističko stručno usavršavanje kao kriterijum za produžetak saglasnosti za obavljanje stručnih poslova uređenja prostora.	Jačanje kapaciteta sprovodi Inženjerska komora Crne Gore kroz organizovanje radionica i stručnih okruglih stolova. Pojedine opštine su izvijestile da stručnog usavršavanja nije bilo od 2020. godine.	2	Revizija (moguće uz formulisanje više posebnih podmjera budući da je postojeća široko definisana i da je teško dati jednoznačnu ocjenu njenog sprovođenja)
	3.2.2.2 Jačati kapacitete lokalne uprave u pripremi, izradi i sprovođenju planskih dokumenata: - uspostaviti redovna stručna usavršavanja, posebno po pitanju normativnih novelacija - koristiti informacione tehnologije i primjenjivati tipske formate u svim fazama izrade i sprovođenja planskih dokumenata - razviti sistem upravljanja koji je zasnovan na kvalitetu javne uprave - izdvajati primjere dobre prakse čija se primjena širi kroz programe jačanja kompetencija, a po potrebi i formalizuje u regulativi.	Zakonom iz 2017. ingerencija za donošenje planskih dokumenata prenijete su na Ministarstvo. U izvještajnom periodu sproveden je niz obuka po opštinama za primjenu GIS-a.	2	Revizija/ manje prilagođavanje (imajući u vidu predstojeće izmjene zakona o planiranju i gradnji)
*Participativno planiranje sprovodi se uz aktivno učešće				

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
3.2 Obezbijediti šire preduoslove za funkcionisanje sistema uređenja prostora (STRATEŠKI CILJ)				
	ciljeva, posebno destimulisanja pritiska za prenamjenu zemljišta u građevinsko - izraditi studiju varijantnih instrumenata poreske politike, uključujući porez na neizgrađeno građevinsko zemljište, sa simulacijama njihove primjene.			analizu uzroka nesprovođenja)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 3.2)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
<i>Strateški cilj 3.2</i>	3.6 Realizovati pilot projekat sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja	Bez značajnijih aktivnosti. Izrađen je plan sanacije bespravno podignutih objekata za Rutke u Sutomoru.	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja) i/ ili ostaje PA
	3.7 Pripremiti priručnik za primjenu PPPNOP CG i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	Priručnik za primjenu PPPN OP smatra se sastavnim dijelom plana (kroz smjernice za sprovođenje). Nije bilo drugih aktivnosti u cilju realizaciju ove PA.	1	Brisanje i/ ili revizija (moguće uz fokus na stručno usavršavanje)
<i>Podmjera 3.2.1.1</i>	3.3 Sprovesti analizu izvodljivosti uvođenja urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19)	1	Brisanje i/ ili revizija (u skladu sa predstojećim izmjenama zakona o planiranju i gradnji)
	3.4 Realizovati pilot projekat urbane preparcelacije	Bez aktivnosti. Urbana preparcelacija nije predviđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG br 64/17,44/18,63,18,11,19)	1	Brisanje i/ ili revizija (u skladu sa predstojećim izmjenama zakona o planiranju i gradnji)
<i>Podmjera 3.2.1.2</i>	3.5 Pripremiti priručnik za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	Bez značajnijih aktivnosti; ocijenjeno da je priprema priručnika i dalje potrebna/ aktuelna, takođe i obuka.	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja) i/ ili ostaje PA
	3.6 Realizovati pilot projekat sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja	<i>Kao iznad</i>	1	<i>Kao iznad</i>
<i>Podmjera 3.2.2.1</i>	3.6 Realizovati pilot projekat sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja	<i>Kao iznad</i>	1	<i>Kao iznad</i>
	3.7 Pripremiti priručnik za primjenu PPPNOP CG i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	<i>Kao iznad</i>	1	<i>Kao iznad</i>
<i>Podmjera 3.2.2.2</i>	3.5 Pripremiti priručnik za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja	<i>Kao iznad</i>	1	<i>Kao iznad</i>

4. POSTIZANJE ZADOVOLJAVAJUĆIH UČINAKA EKONOMSKOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
4.1 Održivo upravljati resursima obalnog područja (STRATEŠKI CILJ)				
4.1.1 Očuvati atraktivnost resursa obalnog područja za razvoj održivog turizma Ciljni ishodi (2030): *Povećana je profitabilnost turizma *Lokalne vrijednosti, predione i prirodne vrijednosti, održivi prostorni razvoj i ruralni razvoj zaleđa u funkciji su oblikovanja prepoznatljivosti i specifičnosti turističkog proizvoda crnogorskog primorja	4.1.1.1 Kroz unapređivanje strateških dokumenata i propisa kojim se regulišu ekonomske djelatnosti, izradu prostornih planova i primjenu efikasnih mjera poreske i zemljišne politike, te koordiniranim aktivnostima u sektorima turizma i prostornog planiranja: - ograničiti dalju urbanizaciju užeg obalnog pojasa na kapacitete koji su u funkciji poboljšanja strukture i kvaliteta turističke ponude, odnosno izgradnju kapaciteta u turizmu, staviti u funkciju generisanja pozitivnih efekata na turističku ponudu - podržati razvoj turističkih kapaciteta koji omogućavaju produženje sezone i podizanje kvaliteta održive turističke ponude (primarnih smještajnih objekata-hotela, mješovitih destinacija (mixed use resorts) s pratećim sadržajima i sl.) - destimulisati dalji razvoj sekundarnih smještajnih kapaciteta (apartmana i sl.) - unaprijediti turističke aktivnosti na samoj obali (organizacija kupališta, obalna infrastruktura, sportsko-rekreativne aktivnosti i sl). (Veza s mjerama iz cilja 3)	Zakonom o turizmu i ugostiteljstvu predviđeno je uvođenje novih oblika ugostiteljskih objekata (mješoviti rizorti i integralni hoteli). Realizovani su veliki turistički projekti (kao što su Porto Montenegro, Luštica Bay, Porto Novi i drugi); kroz IRF je kontinuirano pružana podrška za unapređenje apartmanskih i hotelskih kapaciteta, kao i za unapređenje turističke infrastrukture i vanpansionske ponude. Nijesu rađene analize da li su razvojni turistički projekti i programi sprovedeni u duhu NS IUOP smjernica tj. da li su doprinijeli očuvanju očuvanja atraktivnosti resursa obalnog područja za razvoj održivog turizma Generalno se može ocijeniti da su napravljeni određeni pomaci (kroz PPPN OP i razvojnu politiku u turizmu), posebno vezano za preporuke za ograničenje urbanizacije, produženje sezone i podizanje kvaliteta turističke ponude, ali da su rezultati i dalje skromni.	2	Manje prilagođavanje
	4.1.1.2 Kroz proces uređenja prostora valorizovati lokalne vrijednosti (arhitektonske, urbanističke, predione i dr.) za potrebe oblikovanja turističkih prostora. Podsticati kvalitetno opremanje i izgradnju turističkih kapaciteta u skladu s prirodnim i predionim vrijednostima (primjena tradicionalnih formi primorske arhitekture). Takođe, treba omogućiti da se mali broj prirodnih plaža s njihovim specifičnostima očuva kao trajna vrijednost i resursna osnova obalnog područja. (Veza s mjerama iz cilja 1 i 2)	Bez značajnijih aktivnosti. I dalje su prisutni/ rašireni primjeri gradnje turističkih kapaciteta koji nijesu usklađeni sa lokalnim arhitektonskim i predionim vrijednostima; prirodne plaže su i dalje izložene značajnim pritiscima.	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
	4.1.1.3 Podsticati integraciju ruralnog zaleđa u turističku ponudu (ponudu turističkih centara) obalnog područja kroz: - uključivanje elemenata „tradicionalnog“ ruralnog načina života (tradicionalni zanati i gastronomija, poljoprivredni proizvodi) u višegodišnje i izletničke turističke programe - obogaćivanje turističke ponude programima posjete kulturnim dobrima i područjima vrijednih predjela koji su do sada bili manje dostupni posjetiocima, odnosno skriveni u zaleđu obalnog područja	Povećan je broj poljoprivrednih gazdinstava u zaleđu obalnog područja uključenih u turističku ponudu i realizovano više aktivnosti na uključivanju vrijednih predjela i kulturnih dobara zaleđa u turističke/ izletničke programe.	3	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje

	- renoviranje postojećih objekata u zaleđu obalnog područja za pružanje usluga smještaja.	U opštini Tivat, uređen je veći broj planinskih staza sa ciljem unapređenja turističke ponude i promovisanja prirodnih i kulturnih vrijednosti ruralnih područja. Potreban je nastavak i intenziviranje aktivnosti, posebno za renoviranje objekata za smještaj gostiju.		
	4.1.1.4 Uspostaviti i unapređivati diferencijaciju turističkog proizvoda, koja je zasnovana na lokalnim resursima, kroz razvoj održivih turističkih formi, prije svega, avanturističkog (pustolovnog), edukativnog, kulturnog, gastro, etno, vjerskog, na prirodi zasnovanog turizma i dr.	Organizuje se veći broj manifestacija (od strane lokalnih turističkih organizacija, NVO-a i drugih), rađeno je na promociji posjeta kulturnim i prirodnim dobrima koja su do sada bila manje dostupna posjetiocima, povezivanju sa ponudom Nacionalnih parkova i slično. I dalje postoji potreba da se više pažnje posveti aktivnostima za uspostavljanje i unapređivanje diferencijacije turističkog proizvoda.	2	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje
4.1.2 Obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore <u>Ciljni ishodi (2030):</u> *Ruralni razvoj podržava očuvanje vrijednog poljoprivrednog zemljišta, prirode i pejzaža, povezivanje interesa lokalnih zajednica, stvaranje novih radnih mjesta, čuvanje i afirmisanje autohtonih kulturnih i istorijskih vrijednosti	4.1.2.1 Stvoriti uslove za ekonomski efikasnu poljoprivredu, posebno s aspekta podrške tržišno zanimljivim i profitabilnim poljoprivrednim proizvodima, između ostalog: - usklađivanjem zakonske regulative s propisima i standardima EU; - eliminisanjem pravnih prepreka za nesmetano obavljanje turističke djelatnosti kao dopunske poljoprivrede u ruralnim područjima - vodeći računa o kvotama koje će za pojedine poljoprivredne proizvode i djelatnosti biti utvrđeni otvaranjem pregovora s EU u sektoru - destimulisanjem prenamjene poljoprivrednog zemljišta odnosno usklađivanjem urbanizacije s prirodnim uslovima i potencijalom za razvoj poljoprivrede kroz prostorno-planska rješenja, sprovođenje mjera zemljišne i poreske politike i podsticajnih mjera - očuvanjem uređenih maslinjaka i terasiranih površina koje čine jedan od osnovnih elemenata prepoznatljivosti i specifičnosti posebnih područja poljoprivrede značajnih za očuvanje kulturne baštine (uključujući prepoznatljivu ruralnu arhitekturu) i karaktera predjela, budući da je primjena tradicionalnih postupaka u obradi preduslov očuvanja tog tipa poljoprivrednih površina (maslinjaci u Valdanosu i na Luštici; tradicionalne poljoprivredne površine na područjima: Vrbanj, Kruševica, Ubli, Dragalj, Mali i Veliki Zalazi, Dub - Trojica -Mirac, Mačuge - Bukovik - Gornji i Donji Brčeli - Utrg, Paštrovička gora, Gluhi do, Kravari - Boje - Mide) - uspostavljanjem jedinstvene prostorne baze podataka o bonitetu	Programi podrške razvoju poljoprivrede/ ruralnom razvoju se kontinuirano sprovode kroz agrobudžet, IRF-ove programe, kao i kroz MIDAS i IPARD pozive. U periodu 2015-2017, podrška poljoprivredi obalnog područja iz agrobudžeta i IRF-a bila je na nivou od oko 1,5 miliona eura. Ocjena efekta nije dostupna. Zakonom o turizmu i ugostiteljstvu predviđeno je pojednostavljenje procedure za početak obavljanja ugostiteljske djelatnosti za seoska domaćinstva koja se bave poljoprivredom na ruralnim područjima; dostupna je podrška za adaptaciju objekata za pružanje ugostiteljskih i/ili turističkih usluga na poljoprivrednom gazdinstvu. Aktivnosti na očuvanju maslinjaka se sprovode kontinuirano u skladu sa agrobudžetom.	2,5	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje (fokus na destimulaciju prenamjene poljoprivrednog zemljišta, poboljšanje karakteristika poljoprivrednog zemljišta, kao i na dalji rast podrške poljoprivrednoj proizvodnji, ruralnom razvoju i izgradnji kapaciteta, uključujući kroz „ozelenjavanje“ direktnih plaćanja)

*Povećane su vrijednosti outputa u poljoprivredi za 30 - 40% i zaposlenost u ruralnim područjima za 10%	poljoprivrednog zemljišta - kontinuiranim poboljšanjem karakteristika poljoprivrednih površina (melioracija, isušivanje i drenaža močvara gdje to nije u konfliktu sa ciljevima očuvanja bioverzičnosti, hemijska melioracija zaslanjenih djelova polja, navodnjavanje, ukupnjavanje površina u područjima gdje fragmentacija parcela onemogućava efikasnu proizvodnju i sl.)			
	4.1.2.2 Povećati ulaganja u razvoj sela i jačanje porodičnih gazdinstava i podržati realizaciju inovativnih pristupa kojima se povećava zaposlenost, a time zadržava stanovništvo na selu, posebno mlađa populacija kroz podsticaj: - ekonomskim aktivnostima sela izvan poljoprivrednog sektora, primarno obogaćivanjem turističke ponude programima održivog turizma u zaleđu koji su zasnovani na održivoj valorizaciji izuzetnih predionih vrijednosti, zaštićenih područja, vrijednih šuma - poljoprivrednim aktivnostima u područjima s manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede ili izvjesnim prirodnim ograničenjima koja su smještena uglavnom na rubnim područjima polja, terasama i zaravnima na flišnom i kraškom terenu - prostori između Bara i Ulcinja (Velje selo i okolna polja, Mala Gorana i Velika Gorana, Pečurice), kao i područja Grblja (Zagora, Krimovica, Kovači, Bigova) i Luštice (Klinci i okolina, Gošići, Radovanići, Merdari), koja su ujedno specifična i po tradicionalnoj organizaciji prostora, životnog i poljoprivrednog, a koja pružaju mogućnosti i za gajenje sitnih preživara.	Ulaganja su povećana ali nije bilo posebnog fokusa na inovativne pristupe ili područja s manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede/ prirodnim ograničenjima. Efekti na povećanje proizvodnje i zaposlenosti nijesu analizirani.	2	Revizija/ manje prilagođavanje
4.1.3 Podržati održivu valorizaciju i očuvanje resursa mora Ciljni ishodi (2030): *Diverzifikovane su aktivnosti u sektoru ribarstva i marikulture	4.1.3.1 Utvrditi potencijale otvorenog mora da bi oni doprinijeli jačanju aktivnosti u sektoru plave ekonomije (diverzifikacija aktivnosti u sektoru marikulture, ispitivanje morskih mikroorganizama, npr. primjena za potrebe farmaceutske industrije).	Permanentno se vrše procjene za demerzalne, pelagične i resurse malog obalnog ribolova u Jadranu u okviru GFCM radnih grupa, u cilju boljeg i odgovornijeg korišćenja resursa i sprovođenja planova upravljanja. Na osnovu urađenih procjena, Institut za biologiju mora (IBM) daje godišnje preporuke o maksimalno dozvoljenom održivom nivou izlova. Na utvrđivanju ostalih potencijala za jačanje plave ekonomije nije bilo značajnijih aktivnosti. Diverzifikacija u sektoru marikulture predviđena je Strategijom ribarstva.	3,5	Manje prilagođavanje (imajući u vidu ostvarene rezultate i uspostavljene prakse)
* Ribarstvo i marikultura imaju zadovoljavajuće	4.1.3.2 Poboljšati produktivnost i ekološke performanse sektora ribarstva i marikulture kroz: - sprovođenje aktivnosti kojima se omogućava integracija ribarstva i turističke ponude (npr. ribolov organizovan kao dio turističke ponude,	Značajan doprinos poboljšanju ekoloških performansi ribarstva postiže se redovnim procjenama ribljeg fonda i dozvoljenog izlova. Na snazi su propisi za zaštitu pojedinih ekonomski važnih vrsta, nedoraslih	3,5	

ekološke performanse	posebno primjenom tradicionalnih oblika ribarenja, itd.) - utvrđivanje održivih i ekološki prihvatljivih lokacija za ribarstvo i marikulturu - integraciju razvoja marikulture s ostalim djelatnostima (npr. zaštitom morskih staništa i pružanjem ekosistemskih usluga) u okviru diverzifikacije održive turističke ponude - razvoj zajedničkih mjera i instrumenata za upravljanje zaštićenim područjima u moru (što uključuje mjere zaštite osjetljivih morskih habitata i zaštite pojedinih ugroženih vrsta) i za obnavljanje resursa u sektoru ribarstva i marikulture.	primjeraka riba i drugih organizama, kao i vrsta koje nisu dio ciljanog ulova ribara. Ostvareni su dobri rezultati za izbor adekvatnih lokacija za marikulturu. U PPPN OP su prepoznate nove potencijalno pogodne lokacije za razvoj marikulture: tri u Boko-kotorskom zalivu i sedam na otvorenom moru. U periodu 2019-2022, IBM je sproveo sveobuhvatne procedure (uključujući istraživanja i monitoring) za konačno utvrđivanje pogodnosti za ukupno devet ovih lokacija, u skladu sa GFCM konceptom <i>Allocated Zones for Aquaculture</i> (AZA). Rezultati su dostavljeni MPŠV. Na povezivanju ribarstva i turizma radi se, između ostalog i kroz FAO AdriaMed projekat <i>Podrška pilot akcijama plave transformacije u Crnoj Gori</i>. FAO AdriaMed projekat takođe doprinosi razvoju zajedničkih mjera i instrumenata za upravljanje morskim zaštićenim područjima. Identifikacija i razvoj ovih mjera bili su takođe razmatrani u procesima pripreme planova upravljanja za tri MZP.		Manje prilagođavanje (imajući u vidu ostvarene rezultate)
----------------------	---	---	--	---

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 4.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Strateški cilj 4.1	2.4 Podsticati razvoj turističke infrastrukture kroz pilot Projekt „Pješačka i biciklistička transverzala“	Akcija realizovana u manjoj mjeri kroz aktivnosti opštine Tivat i UNDP GEF projekat <i>Podsticanje razvoja niskokarbonskog turizma</i>	3	Manje prilagođavanje/ nastavak aktivnosti
	4.1 Izraditi prijedlog projekta za podsticanje razvoja zelene ekonomije	Bez konkretnih aktivnosti na realizaciji ove PA. Zelena ekonomija je detaljno obrađena u NSOR (čiji je NS IUOP dio) ali nije bilo dodatnih napora da se razradi projekat koji bi demonstrirao mogućnosti i podstakao „ozelenjavanje“ obalne ekonomije.	1	Brisanje i/ ili revizija

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
4.2 „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja (STRATEŠKI CILJ)				
4.2.1 <i>Jačati lokalnu preduzetničku infrastrukturu</i> Ciljni ishodi (2030): *Sprovode se ruralni i zeleni preduzetnički projekti, preduzetnici uspješno rade	4.2.1.1 Jačati kapacitete za pružanje tehničke pomoći preduzetnicima i drugim nosiocima razvoja obalnog područja radi podsticanja inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata, kroz: - procjenu kapaciteta postojećih službi za pružanje tehničke podrške - specijalizaciju savjetnika - obuku za pripremu (npr. kroz programe podrške EU) i praćenje sprovođenja razvojnih projekata.	Jačanje kapaciteta kontinuirano se sprovodi u sektoru poljoprivrede (za savjetodavne i opštinske službe, kao i za savjetnike). Programi obuke za preduzetnike su takođe dostupni. I pored ostvarenih rezultata, kapaciteti za pripremu i sprovođenje inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata su i dalje nedostadni i treba im posvetiti dužnu pažnju u narednom periodu.	2,5	Manje prilagođavanje/ostaje podmjera
	4.2.1.2 Pružati direktnu podršku preduzetnicima i drugim nosiocima „zelenog“ razvoja obalnog područja kroz: - pružanje potrebnih informacija o uslovima i mogućnostima za razvoj poslovnih ideja, postojećim i potencijalnim mogućnostima podrške finansiranju, kao i uslovima za dobijanje pomoći u razradi i sprovođenju projekata - razvoj znanja i vještina nosioca projekata za osmišljavanje, pripremu i vođenje projekata izradom vodiča, organizacijom treninga, radionica i drugih programa obuke za primjenu inovativnih pristupa, primjenu novih znanja i vještina - osmišljavanje i sprovođenje programa razmjene znanja i iskustava na regionalnom i međunarodnom nivou - pružanje direktne tehničke pomoći u sprovođenju projekata.	Sprovedene su brojne aktivnosti podrške preduzetnicima u okviru različitih programa i projekata, uključujući pružanje informacija o mogućnostima za dobijanje pomoći i izvorima finansiranja, razvoj znanja i vještina, i drugo. Takođe je pružana podrška sa uspostavljanjem klastera. Razmjena znanja i iskustava (na regionalnom i međunarodnom nivou) posvećeno je nešto manje pažnje. Najznačajniji izvori finansijske podrške su IRF, Zavod za zapošljavanje, MPŠV, lokalni budžeti, EU fondovi i međunarodne organizacije i finansijske institucije; kroz ove institucije/ programe se često pruža i tehnička pomoć korisnicima.	2,5	Manje prilagođavanje/ostaje podmjera
	4.2.1.3 Podržati poljoprivredne proizvođače u praktičnoj primjeni novih trendova i tehnologije (npr. zelena i energetska efikasna gradnja, održivo upravljanje otpadom, primjena IT tehnologija, primjena ekološki odgovornih tehnologija).	Bez značajnijih aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
4.2.2 <i>Pokrenuti i realizovati stimulativne programe finansiranja</i> Ciljni ishodi (2030):	4.2.2.1 Stvarati preduslove za razvoj zelenog bankarstva, prije svega, kroz: - rad s bankarskim službama u promovisanju tržišnih potencijala zelenog preduzetništva - partnerstvo i podjelu rizika javne preduzetničke infrastrukture i banaka - obezbjeđivanje sredstava za prefinansiranje projekata za koje	Postignut manji napredak, uglavnom kroz aktivnosti IRF-a.	2	Manje prilagođavanje/ostaje podmjera

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OcjENA	IZMJENE AP
4.2 „Ozeleniti“ razvoj obalnog područja (STRATEŠKI CILJ)				
*Uspostavljene su podsticajne mjere u vidu finans. i tehn. pomoći za sprovođenje zelenih projekata	postoji mogućnost podrške iz pretpristupnih fondova EU - javnu afirmaciju društveno odgovornog ponašanja zelenih banaka.			
	4.2.2.2 Za naročito inovativne i rizične projekte treba obezbijediti posebne programe bespovratnih sredstava i maksimalno se fokusirati na apsorpciju sredstava dostupnih iz fondova EU.	Sproveden značajan broj aktivnosti ali su rezultati i dalje nedovoljni (posebno vezano za kapacitete za apsorpciju dostupnih sredstava iz EU fondova).	2	Revizija (preciznija formulacija, fokus na podsticaje za inovativne projekte i apsorpcioni kapacitet)
4.2.3 Poboljšati kvalitet proizvoda	4.2.3.1 Uvoditi programe sertifikacije kvaliteta (proizvoda sa zaštićenim geografskim porijeklom i tradicionalnih/ekoloških proizvoda).	Primjenjuje se više programa sertifikacije (na primjer kroz aktivnosti Privredne komore).	3	Manje prilagođavanje
Ciljni ishodi (2030): *Ostvarena je prepoznatljivost tradic. lokalnih poljopr. proizvoda kroz sisteme sertifikacije i promocije njihove prepoznatljivosti i kvaliteta	4.2.3.2 Promovisati uspješne projekte	Postignut određeni napredak; potrebno je intenziviranje aktivnosti (npr. porodično poljoprivredno gazdinstvo "Moric organic" na Luštici koje je sertifikovani organski proizvođač maslinovog ulja i korisnik podrške za razvoj ruralnog turizma - maslinarska tura i obilazak Luštice).	2	Manje prilagođavanje (konkretizacija podmjere)
	4.2.3.3 Podsticati kreativno brendiranje i marketing domaćih proizvoda (naročito specifičnih, tradicionalnih, autohtonih proizvoda visokog kvaliteta, kao npr. vina od domaćih sorti vranca, kratošije i krstača; maslinovo ulje od autohtone sorte žutica; maginje; rogač; pečurke na Orjenu; raštan; divlji plodovi - divlji šipak, mušmula, drenjina, žućenica i dr.) radi uspješnog plasmana na regionalnom i inostranom tržištu; proizvode pakovati na način prihvatljiv savremenom potrošaču i koji doprinosi prepoznatljivosti crnogorskog obalnog područja.	Podmjera se realizuje u kontinuitetu (naročito za specifične, tradicionalne, autohtone proizvode visokog kvaliteta) kroz razne aktivnosti. MPŠV sistematski podržava organsku poljoprivredu (iako relativno niskim budžetom). U primorskim opštinama pokrenuto je više projekata u cilju promovisanja domaćih proizvoda (posebno organskih i tradicionalnih), radi se na edukaciji stanovništva (posebno mladih i nezaposlenih lica) u vezi sa organskom proizvodnjom.	3,6	Manje prilagođavanje/ nastavak aktivnosti

5. FUNKCIONISANJE SISTEMA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (STRATEŠKI CILJ)				
5.1.1 Efikasno upravljati obalnim područjem na nivou donošenja političkih odluka Ciljni ishodi (2030): *Svi sektori i nivoi uprave imaju mogućnosti da iskažu svoje interese u pogledu IUOP koji se dalje usklađuju kroz utvrđene procedure	5.1.1.1 Donijeti pravni akt o osnivanju Savjeta za integralno upravljanje obalnim područjem (Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem).	Izmjenama Odluke o obrazovanju Nacionalnog savjeta iz 2015. godine, nadležnosti Savjeta su proširene i na pitanja koja se odnose na IUOP; konstituisan je Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem, utvrđeni su kriterijumi za učešće članova/ ica u radu Savjeta i za uspostavljanje koordinacionog tijela za IUOP. Koordinaciono tijelo (odnosno radna grupa Savjeta) formirano je 2017. godine ali nije dalo opipljive rezultate. U sklopu reforme Savjeta, oktobra 2022. godine Vlada je donijela Odluku o formiranju novog Nacionalnog savjeta za održivi razvoj (NSzOR); istom Odlukom je definisano da NSzOR ima radnu grupu za integralno upravljanje obalnim područjem koja je preuzela ulogu (do tada nefunkcionalnog) koordinacionog mehanizma. Djelotvornost rada novog NSzOR i relevantne radne grupe tek treba da bude testirana u praksi.	5	Brisanje/ nastavak aktivnosti (fokus nove podmjere može biti osiguravanje djelotvornosti RG za IUOP kroz definisanje odgovarajućih procedura i smjernica)
	5.1.1.2 Utvrditi kriterijume za učešće članova u radu Savjeta za IUOP.	Kriterijumi za učešće članova/ca definisani su Odlukom o formiranju i Poslovnikom o radu NSzOR kao i Uredbom o izboru predstavnika/ca nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija (Sl. list CG, broj 41/18). Članovi/ce NSzOR su rukovodeći kadrovi u ministarstvima, institucijama i organizacijama koje čine NSzOR, kao i predstavnici/ ce NVO i nezavisni eksperti.	5	Brisanje/ nastavak aktivnosti (fokus nove podmjere mogla bi da bude analiza rada NSzOR i RG za IUOP sa eventualnim preporukama za izmjene i dopune kriterijuma).
	5.1.1.3 Unaprijediti stručnu podršku Savjetu za IUOP kroz jačanje kapaciteta Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem.	Kapacitet RG za IUOP je ojačan novim ustrojem Savjeta (RG ima 35 članova/ ica, prethodno Koordinaciono tijelo je imalo 9).	4	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (STRATEŠKI CILJ)				
		Predlogom zakona o morskom dobru bila je predviđena promjena statusa JPMD u Agenciju za morsko dobro uz proširenje nadležnosti na pružanje tehničke podrške pri koordinaciji IUOP; do usvajanja ovog zakona nije došlo. Stručne osnove i politika zaštite morske sredine ojačani su usvajanjem dokumenata Početna procjena i Karakteristike dobrog stanja sa ciljevima zaštite morske sredine CG (decembra 2022. godine).		(uz moguće definisanje drugih vidova stručne podrške)
	5.1.1.4 Obezbijediti da Vlada Crne Gore i lokalne samouprave efikasno sprovode preporuke Savjeta za IUOP.	Novi Savjet i RG za IUOP imaju široko članstvo (uključujući predstavnike Vlade i lokalnih samouprava), što povećava izgleda za sprovođenje preporuka Savjeta/ RG. Međutim, još uvijek nema dovoljno iskustva sa radom novih struktura; iskustvo u prethodnom periodu nije bilo pozitivno.	2	Manje prilagođavanje (po mogućnosti, konkretizacija podmjere)
	5.1.1.5 Rad Savjeta za IUOP učiniti transparentnim, a rezultate rada vizibilnim u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.	Poslovnikom o radu NSzOR je predviđeno da zaključke i preporuke sa sjednica Savjeta usvaja Vlada; usvajanje ih čini obavezujućim za realizaciju. Vidljivost i transparentnost rada NSzOR postiže se i predviđenim vidovima obavještanja i komunikacije sa javnošću. Jačanje transparentnosti rada NSzOR i njegovih radnih grupa podržano je i kroz rad Kancelarija za održivi razvoj (KOR) koja sada djeluje pri Generalnom sekretarijatu Vlade, kao i kroz različite projekte. Od efekata rada Savjeta u narednom periodu zavisice njegov značaj i prepoznatljivost na nacionalnom i međunarodnom planu.	3	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje
	5.1.1.6 Obezbijediti kontinuirani rast izdvajanja budžetskih sredstava za funkcionisanje Savjeta za IUOP	Nije bilo analiza o dosadašnjem finansiranju rada Savjeta/ tijela za IUOP. Sredstva za rad novog NSzOR predviđena su u okviru budžeta Generalnog sekretarijata Vlade.	2	Ostaje podmjera

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (STRATEŠKI CILJ)				
<i>5.1.2 Efikasno upravljati obalnim područjem na stručno-administrativnom nivou djelovanja</i> Ciljni ishodi (2030): *Unaprijeđena je koordinacija pri donošenju i sprovođenju odluka i strateških dokumenata od značaja za upravljanje OP i unapređenje ukupnog stanja OP *Unaprijeđeno je sprovođenje preporuka od značaja za IUOP na nacionalnom i lokalnom nivou	5.1.2.1 Uspostaviti Jedinicu za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore - optimalno kao Odjeljenje za održiv razvoj i integralno upravljanje obalnim područjem u okviru resora s nadležnostima u oblasti održivog razvoja, zaštite životne sredine i prostornog planiranja (Ministarstvo održivog razvoja i turizma).	Do 2017. godine djelovalo je Odjeljenje za održivi razvoj i integralno upravljanje morem i obalnim područjem (u okviru MORT-a), koje je potom (do 2021. godine) integrisano u Direktorat za klimatske promjene i mediteranske poslove, Direkciju za mediteranske poslove. Od 2021. godine, politikom IUOP bavi se Direktorat za prirodu (MEPPU), Direkcija za integralno upravljanje morskim i kopnenim ekosistemima. Stručnu i administrativnu podršku NSzOR i RG za IUOP sada pruža novoformirana Kancelarija za održivi razvoj/ Generalni sekretarijat Vlade. Nije bilo analiza da li su i na koji način česte organizacione promjene doprinijele efikasnosti rada i boljim učincima na stručno-administrativnom nivou.	4	Brisanje i/ ili manje prilagođavanje (fokus prilagođavanja može biti analiza efikasnosti rada i kapaciteti)
	5.1.2.2 Uspostaviti Koordinaciono tijelo za integralno upravljanje obalnim područjem tako da ga čine subjekti relevantni za IUOP, pri čemu ovo tijelo istovremeno pruža stručnu podršku Savjetu za IUOP.	Funkciju koordinacije sada vrši RG za IUOP; preporuke Nacionalne strategije za IUOP uvažene su prilikom definisanja sastava RG. Djelotvornost ovog rješenja tek treba da bude testirana/ potvrđena.	3	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje (fokus na analizu djelotvornosti koordinacije)
	5.1.2.3 Posebnim aktom o funkcionisanju Koordinacionog tijela utvrditi kriterijume shodno kojima se za člana istog imenuju nezavisni eksperti i predstavnici resora, organa uprave, institucija i lokalnih samouprava u obalnom području s odgovarajućim stručnim referencama, djelujući pri tome kao spona s resorom, organom uprave, institucijom, odnosno lokalnom samoupravom u ime koje se imenuju.	Kriterijumi su utvrđeni Odlukom o obrazovanju NSzOR i RG za IUOP, Poslovníkom o radu i drugim aktima. Pozivom za nominovanje predstavnika resora i institucija tražene su najmanje tri godine radnog iskustva na poslovima IUOP ili povezanim poslovima.	3,5	Manje prilagođavanje (fokus na djelovanje članova/ ca RG za IUOP)
	5.1.2.4 Jačati kapacitete komponenti stručno-administrativnog nivoa djelovanja u sprovođenju politike integralnog upravljanja obalnim područjem tako da se obezbijedi efikasnost u ispunjavanju njihovih prioriteta funkcija: - sprovođenje i izvještavanje o implementaciji NS IUOP - praćenje usklađenosti nacionalnih propisa i institucionalnog okvira sa zahtjevima Protokola o IUOP	Sprovedene su brojne aktivnosti za jačanje kapaciteta za IUOP u okviru više procesa i projekata.	2	Manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.1 Uspostaviti funkcionalan koordinacioni mehanizam za integralno upravljanje obalnim područjem (STRATEŠKI CILJ)				
	- pokretanje i sprovođenje programskih i projektnih aktivnosti - stručna evaluacija materijala koji se u oblasti integralnog upravljanja obalnim područjem upućuju Savjetu za IUOP (Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem), posebno u slijedećim oblastima: praćenje obalnih procesa i izvještavanje o ukupnom stanju obalnog područja, uređenje prostora morskog dobra, upravljanje zaštićenim i vrijednim područjima prirode na kopnu i moru, primarno u kontekstu očuvanja njihovog integriteta i cjelovitosti, unapređivanje postojećih baza podataka o stanju životne sredine, korišćenju prostora u obalnom području i režimu korišćenja i upravljanja morskim dobrom, uspostavljanje pogodne forme za razmjenu podataka, itd.	Imajući u vidu organizacione i personalne promjene koje su se desile u poslednjih nekoliko godina u nadležnim institucijama, neophodan je nastavak aktivnosti, posebno vezano za praćenje sprovođenja i izvještavanje o NS IUOP, stručnu evaluaciju materijala koji se upućuju RG, unapređivanje postojećih baza podataka i njihovo uvezivanje, i druga pitanja.		
	5.1.2.5 Za sprovođenje mjera iz Akcionog plana NS IUOP u kontekstu planiranja obezbjeđivanja sredstava iz budžetskih i drugih izvora finansiranja treba uspostaviti koordinaciju subjekata odgovornih za implementaciju pojedinih mjera na nivou godišnjeg planiranja, dok administrativnu i stručnu podršku po tom osnovu treba da obezbijedi Jedinica (Odjeljenje) za integralno upravljanje obalnim područjem u Ministarstvu održivog razvoja i turizma.	Rezultati sa sprovođenjem ove mjere su veoma skromni. Za naredni period je potrebno intenziviranje napora i postizanje značajnog napretka sa planiranjem budžeta i osiguravanjem adekvatnog nivoa sredstava (iz različitih izvora) za sprovođenje (revidiranog) Akcionog plana.	1,5	Ostaje podmjera/ manje prilagođavanje
	5.1.2.6 Rad na stručno-administrativnom nivou djelovanja treba učiniti transparentnim, a rezultate rada vidljivim u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.	Sprovedeno više aktivnosti, značajan prostor za unapređenja i dalje postoji. Procedure, način djelovanja i očekivanja za naredni period o kojima je izvješteno kod podmjere 5.1.1.5 (o radu na nivou donošenja političkih odluka) relevantni su i za ovu podmjeru.	3	Manje prilagođavanje

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 5.1)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Strateški cilj 5.1	5.1 Pružiti podršku funkcionisanju koordinacionog mehanizma za IUOP	Uz više izmjena i nedovoljnu efikasnost i djelotvornost dosadašnjih rješenja, snažnija podrška funkcionisanju novog NSzOR i RG za IUOP kao koordinacionog mehanizma je neophodna i treba da bude ostvarena u narednom periodu	2	Manje prilagođavanje (imajući i vidu trenutne uslove i potrebe)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.2 Jačati kapacitete javne uprave (STRATEŠKI CILJ)				
5.2.1 Uspostaviti mjerljivost rezultata rada javne uprave Ciljni ishodi (2030): Ostvaren je progres u sistemu praćenja, izvještavanja i vrednovanja učinaka subjekata javne uprave	5.2.1.1 Uspostaviti (koliko je moguće) kvantitativni sistem kojim se mjere ostvareni rezultati, kroz: - kvalitet i količinu pruženih javnih usluga ; - uspješnost obavljenih aktivnosti ; - trošenje sredstava (finansijskih, materijalnih i drugih) - ostvarenje krajnjeg učinke za društvo.	Donekle unaprijeđeno praćenje utrošenih sredstava za pojedine oblasti/ javne politike, ali bez vezivanja za ostvarene rezultate; bez značajnijih aktivnosti kod drugih elemenata podmjere.	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja; pri definisanju revidirane mjere imati u vidu NS IUOP pokazatelje koji se odnose na izdvajanja za životnu sredinu, naučna istraživanja u moru, praćenje obalnih procesa)
	5.2.1.2 Sprovesti internalizaciju odgovornosti uvođenjem sistema sankcionisanja neefikasnosti i nagrađivanja natprosječnih rezultata rada kroz program kompetitivnih plata i napredovanja utemeljenog na rezultatima i učincima. Pri tome je važno uspostaviti funkcionalan sistem ocjenjivanja učinaka službenika koje vrše profesionalni revizori (eng. auditor).	Određeni pomaci napravljeni u kreiranju zakonskog i strateškog okvira (Zakon o državnim službenicima i namještenicima, strategija za reformu javne uprave sa akcionim planovima). Praktična primjena ostaje značajan izazov.	1,5	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja; revidiranom mjerom u centar pažnje staviti institucije od najvećeg značaja za IUOP)
	5.2.2.1 Jačati kompetencije za uvođenje i sprovođenje sistema za mjerenje ostvarenih rezultata i učinaka.	Napravljeni početni koraci	2	Manje prilagođavanje (konkretizacija, u

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.2 Jačati kapacitete javne uprave (STRATEŠKI CILJ)				
5.2.2. Izgraditi kapacitete službenika Ciljni ishodi (2030): Kao kod 5.2.1				skladu sa aktuelnim planovima reforme javne uprave)
	5.2.2.2 Sprovesti programe (i podsticati učešće u programima) stručnih usavršavanja u onim oblastima u kojima su utvrđene potrebe za istim, pritom prioritetno vodeći računa o značaju kvalitetne primjene rezultata sprovedenih obuka i njihovom doprinosu u povećanju kvaliteta obavljanja svakodnevnih aktivnosti.	Sprovedene su brojne obuke na različite teme; primjena rezultata obuke na način da doprinesu kvalitetu rada je pitanje kome treba posvetiti znatno više pažnje u narednom periodu.	2,6	Manje prilagođavanje
5.2.3 Omogućiti transparentno upravljanje obalnim područjem Ciljni ishodi (2030): *Informisano građanstvo * Institucije javne uprave transpar. donose odluke uzimajući u obzir mišljenja i predloge javnosti	5.2.3.1 Pravovremeno pružati informacije zainteresovanoj javnosti, samostalno ili na zahtjev, objavljivanjem izvještaja o radu, kao i zaključaka pojedinih značajnih sastanaka i drugih relevantnih domaćih i međunarodnih događaja, izradom publikacija, organizovanjem kampanja, okruglih stolova i slično.	Ostvaren značajan napredak sa obavješćavanjem javnosti o pitanjima od značaja za IUOP (objavljivanje zaključaka NSzOR-a, sprovođenje edukativnih i kampanja podizanja svijesti).	4	Ostaje podmjera
	5.2.3.2 Unaprijediti mogućnosti javnosti da iznošenjem mišljenja i primjedbi utiče na rad upravnih tijela, kroz javne rasprave, diskusije i druge oblike komunikacije u ranoj fazi procesa donošenja i sprovođenja propisa, javnih politika, programa i projekata.	Javne rasprave su rutinski dio procesa donošenja odluka. Prostora za unapređenje ima kad je riječ o kvalitetu javnih rasprava i njihovoj svrsishodnosti.	3	Manje prilagođavanje (fokus na kvalitet javnih rasprava)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 5.2)				
Povezana sa	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
Strateški cilj 5.2	5.2 Uvesti praćenje učinka djelovanja institucija uključenih u sistem za IUOP	Sproveden manji broj aktivnosti, skromni rezultati.	2	Manje prilagođavanje (koordinirano sa revizijom podmjere 5.2.1.2)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.3 Uspostaviti praćenje pobalnih procesa (STRATEŠKI CILJ)				
5.3.1 Obezbijediti potrebne podatke, dostupnost podataka i kompatibilnost baza podataka Ciljni ishodi (2030): * Pravni okvir omogućava nesmetano funkcionisanje sveobuhvatnog info sistema za praćenje stanja OP * Informacioni sistem za praćenje stanja OP čine međusobno uvezane kompatibilne i javno dostupne baze podataka * Uspostavljen je cjelovit set pokazatelja	5.3.1.1 Izmjenama postojećih propisa (posebno onih koji se odnose na stanje životne sredine, stanje u prostoru, praćenje obalnih procesa, praćenje procesa u zoni morskog dobra, praćenje uticaja hazarda) i/ili donošenjem posebnog propisa, treba utvrditi sadržaj i način vođenja sveobuhvatnog informacionog sistema, urediti razmjenu podataka između pojedinih baza i njihovu međusobnu kompatibilnost utvrđivanjem: - obaveznog sadržaja programa prikupljanja i pohranjivanja podataka - nadležnosti institucija javne uprave koje su odgovorne za sprovođenje programa prikupljanja i pohranjivanja podataka - jedinstvenog formata i drugih tehničkih uslova obrade podataka - pravila razmjene podataka između nadležnih institucija, odnosno centralne baze i posebnih (sektorskih) baza - pravila za uspostavljanje zajedničke metabaze s informacijama o dostupnosti raspoloživih podataka, - pravila vođenja informacionog sistema.	Realizovan manji broj aktivnosti. Ostaju značajni izazovi za koordinaciju i usklađivanje propisa kako bi se uspostavio sveobuhvatni informacioni sistem i osigurala kompatibilnost i razmjena podataka među različitim segmentima. Relevantni EU propisi, Barselonska i druge UN konvencije i protokoli treba da posluže kao okvir.	1(2)	Revizija/ manje prilagođavanje
	5.3.1.2 Unaprijediti sistem specifičnih, multidisciplinarnih pokazatelja stanja obalnog područja i obalnih procesa, polazeći od informacija dostupnih u okviru postojećih baza podataka, u skladu s relevantnim domaćim propisima, kao i obavezama u pogledu transponovanja propisa EU u nacionalni pravni okvir, obavezama koje proizilaze iz članstva Crne Gore u relevantnim međunarodnim organizacijama i konvencijama UN, kao i s ishodima konsultacija sa stručnom javnošću.	Projekat za uspostavljanje integrisanog sistema za izvještavanje o progresu u sprovođenju NSOR sa IRIS (Indicator Reporting Information System) platformom nije dao očekivane rezultate, platforma nije zaživjela. Određeni pomaci napravljeni su uspostavljanjem baze podataka AZŽS o pokazateljima stanja morske sredine i vrijednim staništima i vrstama.	1(2)	Revizija/ manje prilagođavanje
	5.3.1.3 Obezbijediti finansijska sredstva za prikupljanje podataka, ažuriranje i održavanje baza podataka od značaja za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa. U slučaju nedovoljnih finansijskih sredstava sadržaj programa prikupljanja podataka odnosno baze podataka treba prilagoditi potrebi obezbjeđivanja podataka koji su prioritetni u stručnom pogledu i koji imaju najširu upotrebu	Postignut je određen napredak kod finansiranja prikupljanja podataka, ažuriranja i održavanja baza podataka o morskoj sredini i kopnenom biodiverzitetu – kroz državni budžet i međunarodne projekte kao što su GEF Adriatik, IPA projekat, GEF projekat za zaštićena područja. Kroz IPA projekat je, na primjer, osigurana nabavka višenamjenskog istraživačkog broda i osnovne opreme za praćenje stanja mora.	2(3)	Manje prilagođavanje (fokus na procjenu potrebnih sredstava i pripremu višegodišnje strategije finansiranja)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
5.3 Uspostaviti praćenje pobalnih procesa (STRATEŠKI CILJ)				
relevantnih za praćenje stanja OP		U narednom periodu je potrebno je uložiti značajne napore i obezbijediti dodatna sredstva kako bi se postigli planirani ishodi.		
	5.3.1.4 Obezbijediti dostupnost i javnu primjenu podataka sadržanih u bazama podataka javnih institucija unapređivanjem procedura za: - podnošenje i odobravanje zahtjeva za obezbjeđivanje dostupnosti podataka - upotrebu podataka za obavljanje stručnih poslova (izrada javnih politika, studija, analiza, razvojnih i prostornih planova, itd.) i sprovođenje naučnih istraživanja - upotrebu podataka za informisanje javnosti u skladu sa zakonski utvrđenim obavezama i najboljom dostupnom praksom.	Aktivnosti na unapređenju procedura u izvještajnom periodu sprovedene u ograničenom obimu.	2	Manje prilagođavanje
5.3.2 Sprovoditi programe za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa (veza s podmjerom 1.1.1.3 i 1.1.1.7)	5.3.2.1. Unaprijediti propise, tehničke i institucionalne pretpostavke od značaja za praćenje stanja (monitoring) kopna i morske sredine , u okviru čega praćenje (monitoring) stanja morske sredine prioritetno treba unaprijediti: - transponovanjem Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC i INSPIRE direktive 2007/2/EC u nacionalno zakonodavstvo - usklađivanjem s MEDPOL programom i primjenom ekosistemskog pristupa u okviru sprovođenja Barselonske konvencije.	Ostvaren značajan napredak. Kroz GEF Adriatik usklađen je nacionalni programa monitoringa morske sredine sa zahtjevima ekosistemskog pristupa i Integrisanog programa za monitoring i procjenu (IMAP) Barselonske konvencije. Uzimajući u obzir ove rezultate, pripremljen je monitoring program (kroz IPA projekat) u skladu sa Zakonom o morskoj strategiji kojim je transponovana MSFD (Direktiva 2008/56/EC). Ostaju izazovi sa stvaranjem tehničkih pretpostavki za realizaciju monitoring programa.	4	Nastavak aktivnosti
Ciljni ishodi (2030): * Uspostavljen je kontinuirani program praćenja obalnih procesa i izvještavanja o stanju OP i obalnim procesima	5.3.2.2 Naročito treba unaprijediti tehničke i institucionalne pretpostavke za sprovođenje kontinuiranog programa praćenja i izvještavanja o stanju biodiverziteta na kopnu i u moru unapređivanjem postojećeg programa u kontekstu: - primjene kriterijuma i pristupa od značaja za uspostavljanje ekološke mreže - primjene ekosistemskog pristupa - relevantnih zahtjeva Protokola o posebno zaštićenim područjima i Protokola o IUOP Barselonske konvencije.	Tehničke i institucionalne pretpostavke adresirane u određenoj mjeri kroz GEF projekat za zaštićena područja i GEF Adriatik, kao i Monitoring programom i Programom mjera Morske strategije (IPA projekat).	3	Manje prilagođavanje
* Svi podaci o stanju OP čije je prikupljanje i obrada	5.3.2.3 Treba izgraditi tehničke i institucionalne pretpostavke za sprovođenje kontinuiranog programa praćenja i izvještavanja o uticaju prirodnih i antropogenih hazarda, prioritetno klimatskih promjena (meteorološki hazardi i ekstremni vremenski događaji), obalne erozije i seizmike (u vezi s podmjerom 2.4.1.1 i 2.4.1.6).	Doprinos kroz dokumenta klimatske politike i redovne aktivnosti ZHMS-a.	2	Manje prilagođavanje

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	Ocjena	IZMJENE AP
5.3 Uspostaviti praćenje pobalnih procesa (STRATEŠKI CILJ)				
finansirano javnim sredstvima pod utvrđenim uslovima javno su dostupni i besplatno se stavljaju na raspolaganje nadležnim subjektima i zainteresovanim stranama	5.3.2.4 Tehničke i institucionalne pretpostavke za sprovođenje kontinuiranog programa praćenja i izvještavanja o stanju kopna i morske sredine obalnog područja treba unaprijediti i: - primjenom inovativnih pristupa (npr. sprovođenjem izvještavanja zasnovanog na primjeni specifičnih, multidisciplinarnih pokazatelja ocjene stanja i praćenja i ocjenjivanja održivosti razvoja obalnog područja, primjenom matematičkog modeliranja i sl.) - unapređivanjem raspoloživosti podataka o batimetriji i mapiranju morskog dna, hidrografskim osmatranjima, stanju u prostoru - jačanjem koordiniranog nadzora i inspeksijske kontrole na kopnu i moru.	Skroman napredak sa raspoloživošću hidrografskih podataka, takođe i sa primjenom inovativnih pristupa i koordinacijom nadzora i inspeksijske kontrole.	2(1)	Manje prilagođavanje
	5.3.2.5 Realizovati naučna istraživanja u obuhvatu teritorijalnog mora Crne Gore od značaja za prikupljanje podataka i sveobuhvatnu multidisciplinarnu ocjenu stanja morskog ekosistema (s aspekta pokazatelja stanja biodiverziteta, hidrografskih, batimetrijskih, geomorfoloških, geoloških i drugih relevantnih karakteristika, te uticaja antropogenih pritisaka s kopna i na moru). Unaprijediti naučna istraživanja biodiverziteta kopnenog dijela obalnog područja; Program naučnih istraživanja uskladiti sa potrebama praćenja i izvještavanja o stanju obalnog područja i obalnih procesa, kao i realizacije razvojnih planova i korišćenja resursa obalnog područja.	Značajan doprinos kroz GEF Adriatik, GEF projekat za zaštićena područja i IPA Projekat. Izazov je da se održi momentum kreiran ovim projektima i osigura kontinuitet u sprovođenju naučnih istraživanja od značaja za multidisciplinarnu ocjenu stanja morskog ekosistema.	3	Manje prilagođavanje
Mjera 5.3.3 Izgraditi institucionalne kapacitete za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa Ciljni ishodi (2030): * Stručni i tehnički kapaciteti za praćenje stanja OP i obalnih procesa usklađeni su sa potrebama IUOP	5.3.3.1 Izraditi dubinsku analizu efikasnosti i kvaliteta djelovanja subjekata javne uprave s nadležnostima za IUOP , primarno s aspekta praćenja i izvještavanja o stanju životne sredine i prostora obalnog područja i obalnih procesa.	Bez aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)
	5.3.3.2 U skladu s ocjenom efikasnosti treba izvršiti reformu postojeće institucionalne organizacije tako da se: - izvrši revizija nadležnosti , poslova i načina funkcionisanja različitih institucija koje realizuju aktivnosti od značaja za upravljanje obalnim područjem, primarno s aspekta praćenja i izvještavanja o stanju životne sredine , stanju prostora i obalnim procesima; pri čemu se mora voditi računa o potrebi zaštite javnog interesa u vršenju poslova od značaja za dostupnost informacija o stanju životne sredine - poveća kvalitet i efikasnost djelovanja javne uprave , uključujući i testiranje mogućnosti primjene mehanizma povjeravanja pojedinih	Bez aktivnosti	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)

MJERA	PODMJERA	REZULTATI (aktivnosti, postignuća, izazovi)	OCJENA	IZMJENE AP
5.3 Uspostaviti praćenje pobalnih procesa (STRATEŠKI CILJ)				
	nadležnosti (npr. s lokalnog na nacionalni nivo) kad je to u funkciji unapređivanja funkcionisanja javne uprave i zaštite javnog interesa			
	5.3.3.3 Podsticati i sprovoditi programe usavršavanja tehničkih i stručnih znanja potrebnih za modernizaciju procesa prikupljanja podataka i upravljanja informacionim sistemom u skladu s unaprijeđenim propisima i potrebama.	Bez značajnijih aktivnosti (u kontekstu modernizacije prikupljanja podataka i upravljanja informacionim sistemom u reformisanom institucionalnom set-up-u tj. u skladu sa unaprijeđenim propisima).	1	Revizija (uz analizu uzroka nesprovođenja)

PRIORITETNE AKCIJE (STRATEŠKI CILJ 5.3)				
<i>Povezana sa</i>	Opis	Rezultati	Ocjena	Izmjene PA
<i>Strateški cilj 5.3</i>	5.3 Uvesti izvještavanje o stanju obalnog područja primjenom pokazatelja	Značajan napredak postignut sa pokazateljima dobrog stanja morske sredine; u ostalim oblastima napredak nije na zadovoljavajućem nivou.	2	Manje prilagođavanje (fokus na prostorne i pokazatelje obalnih procesa)

Aneks 2: Spisak konsultovanih resora i institucija

1. Ministarstvo kulture i medija - Direktorat za kulturnu baštinu
2. Uprava za zaštitu kulturnih dobara
3. Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja u urbanizmu – Direktorat za ekologiju i klimatske promjene
4. Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja u urbanizmu – Direktorat za zaštitu prirode
5. Agencija za zaštitu životne sredine
6. Kancelarija za održivi razvoj
7. Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja u urbanizmu - Direktorat za planiranje prostora i informacione sisteme
8. Ministarstvo kapitalnih investicija - Direktorat za pomorski saobraćaj
9. Uprava pomorske sigurnosti i upravljanja lukama
10. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Direktorat za poljoprivredu
11. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Direktorat za ribarstvo
12. Institut za biologiju mora
13. Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za zaštitu i spašavanje
14. Zavod za hidro-meteorologiju i seizmologiju
15. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Direktorat za vodoprivredu
16. Uprava za vode
17. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Direktorat za šumarstvo
18. Uprava za šume
19. Javno preduzeće Morsko dobro
20. Lokalne samouprave Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj
21. Ministarstvo kapitalnih investicija - Direktorat za drumski saobraćaj
22. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma - Direktorat za razvojne politike u turizmu
23. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma - Direktorat za unapređenje konkurentnosti
24. Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja – Direktorat za naučnoistraživačku djelatnost
25. Investiciono razvojni fond